

Latviešu valodas apgūve pirmsskolā

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

AKT
MUTUAL
G
P
BS
JF
NE

Satura rādītājs

Priekšvārds	4
1. Pirmsskolas izglītības process etniski un lingvistiski neviendabīgā vidē	6
1.1. Pirmsskolas izglītības procesa vispārīgs raksturojums	6
1.2. Valodas apguves process pirmsskolā	13
1.2.1. Pirmsskolas vecuma bērna valodas un runas attīstības vispārīgs raksturojums	13
1.2.2. Bilingvāla un multilingvāla bērna valodas un runas attīstība	23
1.2.3. Latviešu valoda pirmsskolas izglītības programmā	28
1.2.4. Latviešu valodas un pirmsskolas mācību jomu satura integrēta apguve	34
2. Praktiski ieteikumi latviešu valodas pamatprasmju apguvei pirmsskolas izglītības procesā latviešu valodā	48
2.1. Uzdevumi un vingrinājumi klausītiesprasmes apguvei	48
2.2. Uzdevumi un vingrinājumi runātpasmes apguvei	55
2.3. Uzdevumi un vingrinājumi lasītpasmes apguvei	72
2.4. Uzdevumi un vingrinājumi rakstītpasmes apguvei	77
2.5. Idejas integrētu rotaļnodarbību plānošanai	80
Izmantotās literatūras saraksts	87

Priekšvārds

Kopš 2023. gada septembra Latvijas izglītības politika pirmsskolas izglītības pakāpē paredz īstenot pāreju uz mācībām valsts valodā, lai veicinātu sekmīgu pilnveidotā mācību satura un pieejas ieviešanu, kā arī nodrošinātu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures apguvi atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei un starptautiskajām saistībām (Grozījumi Izglītības likumā 2022).

Līdz ar to valstiski svarīgs jautājums ir bērniem, kas nāk no mazākumtautību vides, šo procesu padarīt pēc iespējas dabiskāku, pakāpeniskāku, mērķtiecīgi plānojot latviešu valodas izmantošanu ne tikai izglītības procesā, bet arī brīvās rotaļdarbības laikā.

Pirmsskolas izglītības procesā jādara viss iespējamais, lai mācīšanās katram bērnam ir personiski nozīmīga viņa individuālajā attīstībā, kā arī jāprot izmantot tādu mācību metodiku, kurā bērns integrēti ar konkrētās mācību jomas prasmēm apgūst tādas caurviju prasmes kā prasmi sadarboties, prasmi izmantot digitālos

līdzekļus u. c. (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Atbilstoši teorijām par labvēlīgāko laiku valodas pamatprasmju apguvei tiek uzskatīts pirmsskolas laiks (Everets 2022; Zariņa 2021; Kristals 2019; Cook 2010; Beikers 2002; Druviete 2000, 2021; Garcia 2009). Katra pirmsskolas skolotāja uzdevums ir, mērķtiecīgi plānojot un īstenojot šo procesu, nevienu brīdi neaizmirst, ka latviešu valodu apgūst un izmanto arī citu mācību jomu apguvei bērnā, kuram ģimenē ir cita dzimtā valoda un cita kultūrvide.

Analizējot iepriekšējo gadu pirmsskolas izglītības iestāžu pedagoģiskā darba pieredzi, kā mazākumtautību bērniem tika mācīta latviešu valoda, jāatzīst, ka nereti tas notika nepietiekami, dažkārt tikai 15 minūtes dienā. Ja vēlamies sasniegt labākus rezultātus, bērnam ir nepieciešams uzturēties latviešu valodas vidē, valodu lietot regulāri (Tomme-Jukēvica 2018).

Pirms domājam, kā palīdzēt pirmsskolas vecuma bērnam apgūt valodu un runu neatkarīgi no tā, vai tā ir viņa dzimtā valoda vai otrā, trešā u. tml. valoda, svarīgi apzināties, ka valoda ir līdzeklis, ar kuru vārdos apgūstam pasauli un izsakām sevi šajā pasaulē. Tā ir līdzeklis, ar kuru socializējamies un varam vienoties saziņā. Tā ir dabas dota spēja, kas padara mūs īpašus un atšķir no dzīvniekiem un citām komunicējošām ierīcēm. Valoda ietver arī īpašu kodu sistēmu, kurā radītas, ierakstītas un saglabātas kultūras vērtības, sabiedrības pieredze, tautas garīgais mantojums un dzīvesziņa (Šalme 2011).

Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā, izmantojot integrēto pieeju, latviešu valodas kā valsts valodas apguvi iespējams nodrošināt dažādos veidos. Valodu var apgūt kā atsevišķu mācību priekšmetu, integrēt citu mācību jomu satura apgūvē un izmantot pastaigu un svētku svinēšanas laikā utt. Tikai tas darāms mērķtiecīgi un sistēmiski.

Ne mazāk svarīgs ir fakts, ka, salīdzinot ar 20. gadsimta 80.–90. gadiem, arī latviešu mācībvalodas pirmsskolas iestādes kļuvušas etniski un lingvistiski daudzveidīgākas.

Lai bērns kvalitatīvi apgūtu pirmsskolas izglītības saturu un iekļautos sociālajā vidē, ir mērķtiecīgi jāplāno valodas līdzekļu izmantošana.

Iepriekš aprakstītā situācija nosaka, ka nereti skolotājam nepieciešams atbalsts gan mācību satura izvēles, gan tā apguves metodiskā nodrošinājuma ziņā, apzinoties, ka bērna dzimtā valoda atšķiras no mācību valodas. To daudzējādā ziņā paredzēts īstenot šīs rokasgrāmatas ietvaros.

Rokasgrāmatas mērķis ir piedāvāt teorētisko pamatojumu un praktiskas idejas mācību satura īstenošanai latviešu valodā atbilstoši pirmsskolas izglītības vadlīnijās ietvertajām prasībām.

Rokasgrāmata paredzēta pirmsskolas skolotājiem, kuri īsteno pirmsskolas izglītības programmas, strādājot etniski un lingvistiski nevienīgā vidē. Rokasgrāmatā ietvertās idejas noderēs arī sākumskolas skolotājiem, lai šādā nevienīgā vidē arī skolā pēctecīgi plānotu un īstenotu mācību priekšmetu satura integrētu apguvi latviešu valodā.

Rokasgrāmatā ir divas daļas. 1. daļā ir raksturots pirmsskolas pedagoģiskais process un sniegts teorētiskais pamatojums tam, kas jāņem vērā, plānojot un īstenojot latviešu valodas un citu jomu mācību satura integrētu apguvi pirmsskolā.

Rokasgrāmatas metodoloģija balstās uz Latvijas un citu valstu psiholoģijas, pedagoģijas, sociolingvistikas zinātnieku aprobētajām teorijām par pirmsskolas vecuma bērnu valodas un runas attīstību, par bilingvismu mācību procesā, par valodas un citu jomu satura integrētu apguvi. Rokasgrāmatā analizēts arī pirmsskolas izglītības vadlīnijās ietvertais saturs un tā apguves metodiskā virzība. Uzmanība tiek pievērsta ne tikai valodas un runas apguvei, bet arī tam, ka mācību process nevar pastāvēt bez bērnam radītas pārlicības par viņa spējām, prasmes pakāpeniski analizēt veiksmju un neveiksmju cēloņus, kā arī pakāpeniski apgūtas prasmes plānot neveiksmju novēršanu.

Rokasgrāmatas 2. daļā piedāvātie metodiskie ieteikumi skolotājiem noderēs rotaļnodarbībām, lai īstenotu

pirmsskolas izglītības vadlīnijās paredzētās prasības un nodrošinātu pēctecību starp pirmsskolu un sākumskolu. Piedāvājot dažādas idejas, ņemts vērā, ka valodas mācīšanās ir process, kas nav saistīts tikai ar konkrētas leksikas vai teikumu struktūras apguvi, bet gan process, kurā svarīgi ņemt vērā virkni dažādu faktoru, kas, savstarpēji mijiedarbojoties, ietekmē valodas un runas apguves kvalitāti.

Valodas un runas apguvi nevar atdalīt no bērna kā personības attīstības veselumā, tāpēc metodiskie paņēmieni ir cieši saistīti ar pārējām pirmsskolas mācību satura jomām.

Skolotājiem tiek piedāvāti dažāda veida uzdevumi mācību jomu satura un valodas pamatprasmju apguvei, rotaļu un spēļu varianti, skaitāmpanti u. c. Līdzās saturam ir metodiskie komentāri, kad un kādās situācijās uzdevums būtu vispiemērotākais, kam pievērsta uzmanību darba organizācijas laikā, kā darbu individualizēt un diferencēt atbilstoši bērna individuālajām vajadzībām, interesēm, aktuāliem notikumiem vai dabas norisēm, kā nodrošināt jēgpilnu valodas un satura integrēto pieeju. Piedāvājums ir paredzēts kritiskai izvērtēšanai un izmantošanai tikai atbilstošā situācijā.

Metodiskie ieteikumi saskaņoti ar pirmsskolas izglītības vadlīnijās norādīto obligāto mācību saturu un pamatprasībām tā apguves plānotajiem rezultātiem mācību jomās (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Rokasgrāmatas nobeigumā ir izmantotās literatūras saraksts.

Rokasgrāmatas autores ir Latvijas Universitātes profesore *Dr. paed. Zenta Anspoka*, Rīgas 180. pirmsskolas izglītības iestādes vadītājas vietniece *Mg. paed. Daira Liepiņa*, Rīgas 47. vidusskolas sākumskolas skolotāja *Mg. paed. Iveta Irbe*, Valsts izglītības satura centra vecākā eksperte *Mg. paed. Agrita Miesniece*.

1. Pirmsskolas izglītības process etniski un lingvistiski neviendabīgā vidē

1.1. Pirmsskolas izglītības procesa vispārīgs raksturojums

Pirmsskolas izglītības mērķis un uzdevumi

Mūsdienu pasauli raksturo globalizācija, informācijas tehnoloģiju attīstība un vērtību daudzveidība, rezultātā mainās cilvēku ikdienas dzīve, ieradumi un vērtības. Pārmaiņas pasaulē neizbēgami ietekmē arī pirmsskolas vecuma bērnu izglītību.

Pirmsskolas izglītības process ir pamats bērna turpmākajai izglītībai.

Noteikumos par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem noteikts, ka **pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis** ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem,

apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Lai īstenotu šo mērķi, svarīgākie uzdevumi ir šādi:

- sekmēt vispusīgu bērna attīstību, ievērojot viņa vajadzības, intereses, spējas un pieredzi un liekot pamatus vērtībās balstītu ieradumu veidošanai,
- attīstīt bērna sociālās un emocionālās prasmes, kas ietver sevis, savu emociju, domu un uzvedības apzināšanu, spēju saprast citus un veidot pozitīvas attiecības,
- attīstīt kritisko domāšanu, prasmi pieņemt atbildīgus lēmumus, jaunradi un uzņēmējspēju, sadarbības, pilsoniskās līdzdalības un digitālās prasmes,
- veidot pratību pamatus valodu, sociālajā un pilsoniskajā, kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomā,
- nodrošināt bērnam iespēju sagatavoties pamatzglītības ieguvei (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Augstākais sasniedzamais rezultāts – lietpratīgs bērns jau pirmsskolā

Valsts izglītības satura centra īstenotā ESF projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” teorētiskajā pamatojumā aprakstīts, ka lietpratīgs bērns pirmsskolā ir:

- **bērns ar pašapziņu**, kurš ciena un rūpējas par sevi un citiem, apzinās savas un citu emocijas, vēlmes, intereses, dotības, uzdrošinās pašizpausties un gūt jaunu pieredzi u. tml.,
- **zinātkārs un intelektuāli atvērts bērns**, kas apgūto pieredzi prot lietot jaunās reālās dzīves situācijās,
- **atbildīgs sabiedrības dalībnieks**, kurš līdzdarbojas un sadarbojas, veido cieņpilnas attiecības ar citiem cilvēkiem,
- **radošs darītājs**, kurš ieklausās, vēro, pēta pasauli, eksperimentē, improvizē, tiecas pēc jaunas pieredzes (Skola2030 2018).

Kvalitatīvas pirmsskolas izglītības pamatprincipi

- Viena no svarīgākajām prasībām, kas izvirzāma pirmsskolas izglītības kvalitātei, ir **satura un metodikas atbilstība bērna vajadzībām**, jo tikai šādā procesā bērns var attīstīt savu potenciālu atbilstoši individuālajai izaugsmei, vienlaikus apgūstot arī konkrētas zināšanas, prasmes un attieksmi pret sevi un apkārtējo vidi.
- **Svarīgākie pamatprincipi**, uz kuriem balstīts mācību satura plānojums un tā apguve, tajā skaitā arī vairāku valodu apguve, ir šādi:
- **pēctecības princips**, kas nosaka, balstoties uz bērna iepriekšējo pieredzi, apgūt jaunas zināšanas un prasmes,
- **sistēmiskuma princips**, kas nosaka mācību satura un metodikas izvēli balstīt bērna vecumam atbilstošā sistēmā, lai tādējādi jau pirmsskolā veidojas objektīva izpratne par dabu, sabiedrību un cilvēku savstarpējām attiecībām,
- **sistemātiskuma princips**, kas nosaka pirmsskolas pedagoģisko procesu īstenot mērķtiecīgi un regulāri,
- **integritātes princips**, kas nosaka, ka audzināšanas un mācību process ir savstarpēji saistīts un ka bērns praktiskā darbībā integrēti apgūst zināšanas un pamatprasmes dažādās mācību jomās, attīsta caurviju prasmes un veido vērtībās balstītus ieradumus,
- **individualizācijas princips**, kas nosaka ietvert bērna brīvu un patstāvīgu rotaļāšanos skolotāja mērķtiecīgi organizētā un netieši vadītā rotaļdarbībā,
- **galvenā mācību organizācijas forma ir rotaļnodarbība**, un tā tiek īstenota visas dienas garumā gan telpās, gan ārā.

Pirmsskolas izglītības saturs

Pirmsskolas izglītības saturā ietilpst:

- **zināšanu un pamatprasmju** apguve valodu, sociālajā un pilsoniskajā, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomā,

- **vērtību un tikumu** apguve,
- **caurviju prasmju** apguve.

Jāņem vērā, ka **valodas apguve notiek integrēti ar mācību jomu saturu, vērtību, tikumu un caurviju prasmju** apguvi.

Ne vērtības, ne tikumus tiešā veidā ieaudzināt nevar. Pirmsskolas vecumā bērni atdarina pieaugušo rīcību, tāpēc ir svarīgi, lai viņi pieņem pieaugušo vērtības un tikumus. Tad ilgtermiņā tie kļūs arī par bērnu vērtībās un tikumos balstītiem paradumiem.

Ģimenes un pirmsskolas **pienākums un atbildība** ir stiprināt pozitīvus paradumus, radot piemērotas situācijas to attīstībai, mācīt patstāvīgi pieņemt lēmumus, vērtēt un pamatot tos, radīt tādu ikdienas saskarsmes kultūru un tādas rīcības paraugus, kas balstīti vērtībās.

Pirmsskolā, tajā skaitā arī **valodas mācību procesā**, ir svarīgi bērnam palīdzēt apgūt izpratni par šādiem jautājumiem:

- Kas es esmu?
- Kas mēs esam?
- Kā mēs izturamies pret pasauli?
- Cik daudzveidīgā dabā es dzīvoju?
- Cik daudzveidīga ir cilvēku radītā pasaule?
- Ko es varu darīt pasaulē?

Atbildes uz šiem jautājumiem bērns atradīs **tematiski sakārtotā, integrētā pirmsskolas izglītības saturā**.

Caurviju prasmes un to raksturojums

Caurviju prasmes palīdz jau pirmsskolas vecuma bērniem dzīvot mūsu mainīgajā pasaulē, kritiski vērtēt un izmantot informāciju, iedziļināties tajā, ļaut vaļu iztēlei, sadarboties un ieklausīties citos.

Atbilstoši noteikumiem par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem **caurviju prasmes** ir šādas:

- kritiskā domāšana un problēmrisināšana,
- jaunrade un uzņēmējspēja,
- pašvadīta mācīšanās,

- sadarbība,
- pilsoniskā līdzdalība,
- digitālās prasmes (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Pirmsskolas skolotājiem sagatavotajā metodiskajā līdzeklī (Caurviju prasmes pirmsskolā. Metodiskais līdzeklis pirmsskolas skolotājam 2020) tiek raksturotas caurviju prasmes un to attīstības iespējas pirmsskolā.

Kritiskā domāšana un problēmrisināšana jau pirmsskolā palīdz bērnam pieņemt saprātīgus lēmumus par to, ko uzskatīt par pareizu un ko darīt, lai situāciju uzlabotu. Kritiskā domāšana un problēmrisināšana ir mērķtiecīga informācijas analīze un situāciju izzināšana, novērtēšana, risinājumu meklēšana un to īstenošana. Pirmsskolā šīs prasmes apgūst, vērojot, pētot dabas objektus, parādības, identificējot un nosaucot dažādas sakarības, apzinoties darbību secību, cēloņus un sekas, izvērtējot redzētā un dzirdētā ticamību, kā arī risinot ikdienas problēmsituācijas. Bērnam jau pirmsskolā ir būtiski ne tikai mācīties domāt, analizēt parādības un plānot, bet arī praktiski īstenot savas ieceres un vērtēt paveikto, tāpēc kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes ir cieši saistītas. Pieņemot lēmumus vienkāršās ikdienas situācijās, bērns mācās uzņemties atbildību un izdarīt izvēles, kā arī piedzīvo izdošanos vai kļūdas.

Jaunrade un uzņēmējspēja ir prasme, kas palīdz bērnam radīt un īstenot jaunas idejas. Pirmsskolā bērns, kura iniciatīvu, vēlēšanos eksperimentēt un meklēt atbildes uz paša jautājumiem atbalsta skolotājs, gūst pārliecību par savām spējām, ir gatavs apgūt kaut ko jaunu, radīt idejas un tās īstenot. Rotaļājoties un eksperimentējot ar ierastām darbībām un priekšmetiem, bērns rada dažādas iepriekš nepieredzētas lietu kombinācijas, stiprina vēlmi apgūt jaunas zināšanas un prasmes, kā arī veido ieradumu izrādīt iniciatīvu un paveikt iesākto līdz galam.

Pašvadīta mācīšanās ir spēja uzraudzīt un kontrolēt savus domāšanas procesus mācību laikā. Pašvadīta mācīšanās pirmsskolā tiek saprasta kā mācīšanās

process, kurā bērns aktīvi piedalās, pedagoga vadībā mācās izvirzīt savu mācīšanās mērķi un uzdevumus, mācīšanās saturu un darbības, kas veicamas tā apguvei, pēc parauga vai patstāvīgi analizē savu darbu, pedagoga vadībā izvēlas kritērijus darba vērtēšanai un pilnveidei, gūto pieredzi apkopo un izmanto turpmākajā mācīšanās procesā.

Liela nozīme pašvadītas mācīšanās izkopšanā ir arī bērna vecākiem, jo bērna mācīšanās procesu un rezultātus ietekmē arī tādi ģimenē attīstāmi un nostiprināmi ieradumi kā dienas režīma plānošana un ievērošana, jo īpaši bērna gulētiešanas laika, uzmanības, koncentrēšanās spēju attīstība u. c.

Pirmsskolā svarīgi apgūt arī **sadarbības prasmi**, t. i., kopīgi darboties, savstarpēji saskaņot darbību, vajadzības gadījumā cits citu atbalstīt. Apgūstot šo prasmi, bērni mācās sarunāties, saprasties un sadarboties atšķirīgās grupās gan pēc dzimuma, gan spējām un interesēm u. c. Sadarbības prasme tiek attīstīta visās izglītības procesā organizētajās rotaļnodarbībās un brīvā rotaļdarbībā.

Bērna **pilsoniskās līdzdalības** veicināšanai nepieciešami atbilstoši apstākļi (vide, atbalsts, resursi u. c.) un paša bērna praktiskā iesaiste, dialogs ar bērna vecākiem, jo pilsoniskās līdzdalības veidošanās vispirms jau notiek ģimenē. Tādējādi bērnam tiek dota iespēja saskatīt jēgu savai darbībai un apgūt pozitīvu savstarpējas sadarbības un individuālās atbildības pieredzi.

Digitālās prasmes nepieciešamas, lai mūsdienās izmantotu tehnoloģijas dzīvei nepieciešamās informācijas ieguvei un apstrādei. Apgūstot prasmi strādāt ar dažāda veida informācijas tehnoloģijām, bērns mācās atšķirt virtuālo pasauli no reālās pasaules, apgūt noteikumus, kas jāievēro, lietojot dažādus informācijas nesējus, tajā skaitā digitālās ierīces.

Digitālo prasmju apguves process neparedz pastiprināti darboties ar digitālajām ierīcēm, bet gan tikai to, ka tehnoloģijas arī var būt kā viens no papildu līdzekļiem mācību procesā.

Pirmsskolas vecuma bērniem veicināma ne tikai digitālo tehnoloģiju izmantošanas prasme, bet arī izpratne par digitālo līdzekļu ietekmi uz veselību.

Skolotāju un arī vecāku atbildība ir palīdzēt bērnam apgūt darba paņēmienus, lai nebojātu redzi, stāju, kā arī veicinātu veselīgu ieradumu veidošanos.

Lai iegūtu informāciju par konkrēta bērna vai visu grupas bērnu caurviju prasmju attīstību, turpmākām izaugsmes vajadzībām un nepieciešamajam atbalstam izmanto dažādas informācijas ieguves metodes: vēro bērnus grupā (organizētajās mācību situācijās, brīvās rotaļdarbībās, savstarpējā mijiedarbībā), sarunājas ar bērniem par konkrētu jautājumu, izvērtē bērna darbību, veicot uzticētos vai izvēlētos pienākumus grupā. Iegūto informāciju saglabā izmantošanai turpmākajā darbā, to dokumentē (Caurviju prasmes pirmsskolā. Metodiskais līdzeklis pirmsskolas skolotājam 2020).

Pirmsskolā sasniedzamie rezultāti

Mērķtiecīgi un pēctecīgi īstenojot pirmsskolas izglītības saturu, **pirmsskolas izglītības nobeigumā** plānots, ka bērns:

- ir spējīgs izteikt savas domas un jūtas,
- spēj uz klausīt citus un izteikt savu viedokli par dzirdēto,
- sāk izprast, kā paša emocijas un uzvedība ietekmē citus,
- saskaņo savu darbību ar citiem,
- izturas pieklājīgi pret citiem un rīkojas iejūtīgi,
- izprot, kas ir draudzība,
- prot palīdzēt citiem un pieņemt citu palīdzību,
- uzņemas un daļa atbildību ar citiem, strādājot kopā (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Pirmsskolas izglītības procesa organizācija

Pirmsskolā, līdzīgi kā skolā, **tiek īstenota mācīšanās iedziļinoties**, un tas nozīmē tāda **mācību satura un tā apguves metodikas izvēli**, kas rada bērnam interesi, dod iespēju apgūto pieredzi izmantot citās situācijās, saskatīt savstarpējo saistību starp apgūto un jauno pieredzi, vajadzību pēc tās arī ikdienā.

Mācīšanās iedziļinoties paredz paplašināt bērna iegūto **zināšanu dziļumu, nevis apjomu** (Skola2030 2018).

Šādā **pedagoģiskajā procesā** skolotājs apzinās ikviena bērna spējas un mācīšanās vajadzības un atbilstoši tām plāno tādu katra bērna mācīšanos, kas viņam rada prieku un gandarījumu. Pamats jaunu zināšanu un prasmju apguvei ir bērna iepriekšējā pieredze –

zināšanas, prasmes, attieksme pret apkārtējo pasauli un mācīšanos kā vērtību. Pētot, praktiski darbojoties gan individuāli, gan grupās, eksperimentējot, bērns **apgūst prasmi konstruēt jaunas zināšanas**, paust attieksmi pret situāciju, sevi un citiem.

Tas nozīmē, ka pirmsskolā **dominē problēmu risināšana, modelēšana, nevis faktu iegaumēšana**.

Palielinās sadarbības un komunikācijas prasmju nozīme – bērns izsaka idejas, formulē secinājumus, māca pārējiem, kā arī ieklausās citos.

Istenojot iepriekš minēto mācību pieeju, **mainās skolotāja loma no zināšanu devēja par mācīšanās procesa organizatoru un atbalsta sniedzēju**.

Skolotājs dod iespēju bērnam piedalīties mērķu izvirzīšanā, mācību darba plānošanā, māca izmantot un attīstīt tādas domāšanas operācijas kā analīzi, sintēzi, salīdzināšanu, vispārināšanu u. c.

Skolotājs daļu no atbildības par mazāku vai lielāku lēmumu pieņemšanu uztic bērnam, tādējādi attīstot prasmi uzņemties atbildību.

Visu jomu mācību saturu bērni **apgūst integrēti**. Pirmsskolā dominē **tematiskā integrācija**, kad viena temata ietvaros mērķtiecīgi plānotā laikā bērni apgūst diferencētu jomu saturu. Pirmsskolas vecuma bērniem šāda pieeja ir vispiemērotākā, jo tās ietvaros var rast **dziļāku izpratni** par dažādiem jautājumiem un tādējādi veidot **nesadrumstalotu skatījumu uz pasauli**, kā arī **mācīties pārnest un izmantot vienā jomā apgūtās zināšanas un prasmes citās situācijās**. Bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, integrētā pieeja noder arī tādā ziņā, ka viņi vienu un to pašu **leksiku, bieži arī gramatiskās formas var izmantot dažādos kontekstos** un dabiskās situācijās, un tas savukārt ir pamats noturīgākas valodas prasmes apguvei. Nozīmīgs nosacījums ir **tematus nesadrumstalot**, lai bērni var **mācīties iedziļinoties** un tiktu nodrošināti visi trīs mācīšanās posmi: **aktualizācija** (uzmanības pievēršana/sākotnējās intereses izraisīšana, ievērojot atbilstību bērna interesēm, iepriekšējo zināšanu aktualizācija un priekšstata radīšana par mācīšanās

mērķi), **apjēgšana** (izpratnes veidošana, izmantojot daudzveidīgus metodiskos paņēmienus, vingrināšanās, atgriezeniskās saites saņemšana, snieguma pilnveide) un **refleksija** (iegūto zināšanu un prasmju izvērtēšana, pārdomas par mācīšanās procesu) (Kā pirmsskolas skolotājam plānot gada griezumā 2019).

Pirmsskolas izglītības procesa organizācijā svarīga ir **atbilstoša mācību vide**.

Mācību videi jābūt motivējošai, lai katram bērnam ir vēlme iesaistīties. Vidē dominē attiecības, kas izraisa vajadzību uzlabot darba rezultātu, dod iespējas citam no cita mācīties, ar cieņpilnu attieksmi pieņemt arī norādes uz kļūdām, nepilnībām u. c.

Pirmsskolā labu mācīšanās rezultātu nevar nodrošināt vidē, kurā valda konkurence, svarīgi ir tikai formālie rezultāti, notiek sociāla salīdzināšana, bērnu dalīšana grupās pēc spējām, mācīšanās un vērtēšanas procesā uzsvērtas pareizās atbildes u. tml.

Mācību programmā plānotā satura apguves procesā svarīgi ņemt vērā, ka **mācību mērķi ir bērnam nozīmīgi un viņš iesaistās to izvirzīšanā**. To skolotājs panāk, mērķtiecīgi plānojot bērna darbības, piedāvājot nepieciešamos materiālus un mācību līdzekļus, jēgpilni jautājot, sarunājoties, analizējot situācijas, kopā risinot problēmas, piedāvājot produktīvus uzdevumus, daudzveidīgus un rūpīgi izvēlētos piemērus, situācijas, demonstrējumus.

Mācību procesā skolotājs iesaista ikvienu bērnu, **katram nodrošinot atbilstošu atbalstu un pārraudzību**.

Darba organizācijas forma pirmsskolā – rotaļnodarbība

Rotaļnodarbība ir pirmsskolas vecuma bērnu un jaunākā skolas vecuma bērnu darba organizācijas forma, lai atbilstīgi viņu vecuma īpatnībām veicinātu brīvu, nepiespiestu fizisko, kognitīvo, sociāli emocionālo un radošo attīstību. Rotaļnodarbībā kā metodiskie paņēmieni tiek izmantotas rotaļas un spēles (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011).

Rotaļnodarbībai, līdzīgi kā jebkurai darba organizācijas formai, ir mērķtiecīga struktūra:

- **ievadposmā** jeb **ierosināšanas posmā** tiek aktualizētas bērna iepriekšējās zināšanas un prasmes, tiek pievērsta uzmanība izzināmajam jautājumam un kopā pārrunāti mācību mērķi,
- **apjēgšanas procesā** bērns patstāvīgi vai ar skolotāja un citu bērnu palīdzību apgūst jauno informāciju, saņem atgriezenisko saiti,
- **nobeiguma posmā** jeb **refleksijas posmā** ir apgūtās pieredzes sistematizēšana un izvērtēšana, kad ir svarīgi bērnam pārlicināties, ko viņš zina un prot, bet skolotājam – iegūt informāciju, cik noturīgas ir bērna zināšanas un prasmes apgūto lietot dažādās situācijās, kā arī analizēt mācību procesa pilnveidošanas iespējas.

Plānojot rotaļnodarbību, svarīgi kopā ar bērniem izvirzīt sasniedzamo rezultātu (ko bērni gūs mācoties) un palīdzēt izprast, kāpēc tas, ko mācīsies, ir vajadzīgs, kā arī kopīgi domāt ne tikai par mācību saturu, bet arī par veidu, kādā tiks organizēts mācīšanās process.

Skolotājam nozīmīgi ir šādi jautājumi:

- Kas ir tas, ko vēlamies kopīgi sasniegt?
- Kā varu sasniegt, lai bērns to iemācās?
- Kā zināšu, ka bērns plānoto rezultātu ir sasniedzis?

Mācīšanās notiek **integrētās rotaļnodarbībās dienas garumā**. Lai gan mācību process tiek īstenots latviešu valodā, īpašās situācijās atbalstam var tikt izmantota bērna dzimtā valoda.

Tikai dzimtās valodas lietošana nevar kļūt par patstāvīgu mācību procesa sastāvdaļu. Nodrošinot pāreju uz mācībām latviešu valodā, palīdzot bērniem adaptēties pirmsskolas izglītības vidē, kā arī sekmīgi apgūstot mācību saturu, tā pieļaujama atsevišķos gadījumos.

Svarīgi bērnus **neierobežot laikā**, lai viņi var **iedziļināties izzināmajā** tik ilgi, cik tas viņiem ir nepieciešams.

Plānojot darbu par bērnam aktuālu tematu, ņemami vērā vairāki nosacījumi:

- visās mācību jomās tiek izvēlēti kompleksi sasniedzamie rezultāti,

- savstarpēji saskaņotu sasniedzamo rezultātu apguvi plāno pakāpeniski pa nedēļām un nedēļas dienām,
- sasniedzamo rezultātu apguvei katru dienu rotaļnodarbībās ir paredzēti konkrēti darba paņēmieni un darba organizācijas formas,
- vajadzības gadījumā iespējams arī mainīt plānotos sasniedzamos rezultātus un veicamās darbības, piemēram, kad uzsnidzis sniegs, bērni iet velt sniegavīrus, mācās stāstīt par sniegu, izteikt savas emocijas u. tml., bet tas nenozīmē, ka tādējādi tiek izjaukta sistēma,
- tiek nodrošināts, ka iespējami daudz mācību satura katru dienu bērni apgūst nodarbībās **ārpus telpām, jo āra nodarbības** kā mācību organizācijas forma nodrošina noteiktas mācību jomas satura apguvi integrācijā ar vidi.

Skolotāja pienākumos ietilpst **bērnu aktīva iesaiste mācībās**, tādu jautājumu sagatavošana, kas bērnam dod iespēju izmantot leksiku un runas modeļus, ko viņi jau ir apguvuši. Āra nodarbībās var nodrošināt, ka bērns ne tikai aktīvi kustas un darbojas, bet arī paplašina savu redzesloku un izzina apkārt esošo un notiekošo. Dabā bērns var redzēt, dzirdēt, sataustīt un saost reālas lietas, jo tās atrodas noteiktā vidē, un tādējādi viņam veidojas pilnīgākas zināšanas un izpratne par tām, to saistību ar apkārt esošo (Mācīšanās dabā mazajiem 2021). Rotaļnodarbībās skolotājs piedāvā atgādnies, paraugus, dažādas iespējas vingrināties, lai pilnveidotu bērnu pieredzi, dod atgriezenisko saiti, kas palīdz uzlabot mācīšanos.

Atgriezeniskā saite un bērnu darba rezultātu vērtēšana

Lai veicinātu bērna individuālo izaugsmi, mācību procesā svarīga **attīstoša atgriezeniskā saite un regulāra sasniegumu vērtēšana**.

Konkrētas, savlaicīgas un cieņpilnas **atgriezeniskās saites sniegšana** par bērna sniegumu palīdz uzlabot viņa mācīšanos, un tā **ir obligāta pirmsskolas pedagoģiskā procesa sastāvdaļa**.

Atgriezeniskās saites saņemšanai un plānošanai var izmantot šādus jautājumus:

- Kas jāiemācās?
- Kā veicas?
- Ko zinu?
- Ko protu?
- Ko vēl nezinu?
- Ko vēl neprotu? Kāpēc?
- Ko un kā darīt turpmāk?

Skolotājam, regulāri analizējot savu profesionālo darbību, būtiski ir atbildēt uz jautājumiem:

- Kā iegūt informāciju par to, kā veicas?
- Kā bērni uzzina, saprot, saņem atbildes uz jautājumiem par savu mācīšanos?
- Kā tiek mācīta atgriezeniskās saites izmantošana?
- Kā panākt labāku bērnu iesaistišanos, jo atgriezeniskā saite ir mijiedarbīgs process? (Mācīšanās lietpratībai 2018).

Lai varētu objektīvi novērtēt bērna sniegumu, skolotājs piedāvā vai kopā ar bērnu nosaka **skaidrus sasniedzamos rezultātus** un snieguma **vērtēšanas kritērijus**, iesaista bērnu sava darba pašvērtēšanā, rosina **domāt par savu mācīšanos** un **analizēt kļūdas**.

Bērnām vērtēšana nozīmē saprast, kā viņš līdzdarbojas mācību procesā un kaut ko paveic, pašam vērtējot sevi un saņemot atgriezenisko saiti no pieaugušajiem un grupas bērniem par to, kas izdodas un kā to var ieraudzīt; ko nepieciešams pilnveidot; kas jādara un kad (šodien, rīt, nākamajā nodarbībā), lai to paveiktu. Tādējādi vērtēšana veido bērna izpratni par savu mācīšanos, dodot iespēju mērķtiecīgi izmantot intereses, spējas un sekmēt bērna attīstības vajadzības.

Skolotājam vērtēšana nozīmē iegūt informāciju par bērna vispārējo attīstību un plānoto sasniedzamo rezultātu apguvi, fiksējot, kas bērnam padodas, patīk, interesē un kāda papildu palīdzība vai atbalsts nepieciešams. Vērtēšanas rezultātus skolotājs izmanto mācību procesā, mērķtiecīgi plānojot turpmākās mācības un izvēloties metodiskos paņēmienus, lai sekmētu katra bērna izaugsmi, iekārtotu grupu un izraudzītos kopīgas grupas nodarbes.

Vecākiem vērtēšana nozīmē iegūt informāciju par bērna attīstību un izaugsmi; atbalstīt bērna mācīšanos, interesēties par pirmsskolā notiekošo, priecāties par padarīto vai sasniegto; kļūt par skolotāju sadarbības partneriem, ikdienā īstenojot skolotāju ieteiktos paņēmienus, kas sekmē bērna attīstību un viņam nozīmīgu mērķu sasniegšanu (Kārklīņa, Lauka, Lazdiņa 2020).

Pirmsskolā, tāpat kā skolā, izmanto **diagnosticējošo vērtēšanu, formatīvo vērtēšanu** un **summatīvo vērtēšanu**.

Diagnosticējošās vērtēšanas mērķis ir precizēt sasniedzamo rezultātu. To galvenokārt īsteno, uzsākot jaunu mācību gadu, mācību tematu u. tml.

Formatīvās vērtēšanas mērķis ir vērtēt mācīšanās procesu. To īsteno, lai saprastu, kā bērns virzās uz

plānoto sasniedzamo rezultātu, pielāgojot mācību procesu bērna vai bērnu grupas vajadzībām. Pirmsskolā ir būtiski sniegt konkrētu un pozitīvu atgriezenisko saiti, kas rosina turpināt mācīties; iesaistīt vērtēšanā bērnu, lai viņš saskatītu paša ieguldīto darbu un paveikto, tā izvērtējot izaugsmi un uzņemoties atbildību par mācīšanos; iesaistīt bērnus citu bērnu snieguma vērtēšanā.

Summatīvo vērtēšanu veic mācību noslēgumā (izglītības pakāpes, mācību gada, mācību temata nobeigumā). Tā dod iespēju apkopot mācību procesā panākto izaugsmi un sasniegtos rezultātus (Kārkliņa, Lauka, Lazdiņa 2020).

Vērtēšanai izmanto tādas formas un paņēmienus kā bērnu darbu portfolio, darba novērojumu pierakstus, gadījumu izpēti u. tml.

Pirmsskolas izglītības procesā ir būtiski nodrošināt apstākļus, lai gan mācīšana, gan mācīšanās **notiek ar prieku** un **gandarījumu gūst kā bērns, tā skolotājs**. Ir jāņem vērā, ka tieši no mācīšanās pieredzes pirmsskolā ir atkarīga vēlme mācīties arī nākamajās izglītības pakāpēs.

Strādājot ar bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, ļoti uzmanīgi jāvēro katra bērna darbība un jāpamana kaut mazākie panākumi, lai nezustu motivācija turpmāk censties.

Bērna motivāciju mācīties var palielināt, veidojot pozitīvu attieksmi un interesi par apgūstamo mācību saturu. Ne mazāk svarīgas arī **bērna un skolotāja attiecības**. Bērns un skolotājs ir sadarbības partneri procesā, kurā bērns iegūst jaunas zināšanas, piedzīvo pētnieka un atklājēja prieku, bet skolotājs, analizējot savu profesionālo darbību, meklē iespējas šī procesa pilnveidei.

Tajā pašā laikā **mācības pirmsskolā nav tikai rotaļāšanās un izklaide, bet gan iedziļināšanās un vingrināšanās**. Svarīgi, lai bērnam ir interese par izzināmo jautājumu un iedziļināšanās kļūst pašsaprotama, savukārt skolotājs koordinē bērna laiku un sniedz atbalstu atbilstoši vajadzībai.

1.2. Valodas apguves process pirmsskolā

1.2.1. Pirmsskolas vecuma bērna valodas un runas attīstības vispārīgs raksturojums

Kas ir valoda, un kas ir runa?

Pirmsskolas vecumposms ir svarīgs ne tikai bērna fiziskajā, emocionālajā un sociālajā, bet arī viņa valodas un runas attīstībā.

Lai mērķtiecīgi plānotu pirmsskolas vecuma bērna valodas apguvi, svarīgi šķirt divus jēdzienus – valoda un runa.

Valoda – zīmju sistēma kā cilvēku sazināšanās, domu formulēšanas un izteikšanas līdzeklis informācijas fiksēšanai, saglabāšanai un tālāknodošanai.

Runa – valodas kā potenciāli cilvēka apziņā esošas abstraktas zīmju sistēmas konkrēta izpausme tekstā ar maņu orgāniem mutvārdos uztveramā veidā; gan runātā teksta radīšanas process, gan šī procesa rezultāts; plašākā nozīmē – valodas konkrēta izpausme gan mutvārdos, gan rakstos (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011).

Kāpēc svarīgi šķirt terminus “valoda” un “runa”?

Valodas un runas šķirums pirmsskolas skolotājam palīdzēs labāk izprast, kā plānot valodas un runas apguves saturu un metodiku.

Tā kā **valoda ir cilvēku saziņai jeb komunikācijai raksturīga verbālo signālu un simbolu sistēma**, tad **jēgpilna** valodas skaņu producēšana un uztvere nav iespējama, neapzinoties šo simbolu nozīmi. Valodai ir arī metalingvistiskā spēja, t. i., ar valodas palīdzību varam spriest par pašu valodu (Baltiņš, Druviete 2017).

Katru valodu pazīstam pēc tās skanējuma, vārdu krājuma, gramatikas likumiem, kas nosaka, kā vārdi sakārtojami teikumos un teikumi tekstā. Savukārt runu raksturo valodas bagātība, tās precizitāte un pareizība.

Cilvēks ar bagātu vārdu krājumu un pieredzi pareizi lietot valodu mutvārdu un rakstu runā var precīzāk atrast īstos vārdus, lai sazinātos, nodotu savas domas citiem, pārliecinātu vai ietekmētu kādu, dotu padomus vai vērtējumu par notiekošo.

Panākumus parasti gūst cilvēki, kuri ne tikai kādā noteiktā jomā uzkrājuši bagātīgas zināšanas un apguvuši prasmi darīt dažādus darbus, bet ir arī labi runātāji un rakstītāji.

Pēc valodas un runas spriež par cilvēka izglītības un kultūras līmeni, attieksmi pret apkārtējās dzīves notikumiem, citiem cilvēkiem un arī pašam pret sevi.

Skolotājam, kurš uzņēmis bērnam jau agrīnā vecumā palīdzēt apgūt valodu, svarīgi apzināties, ka bērns apgūst ne tikai **valodas strukturālos modeļus**, bet arī **noteikumus, kā tos lietot noteiktās runas situācijās**. Līdz ar to **runas apguves procesā viņš apgūst sociālo uzvedību un verbālo inteliģenci** (Baltiņš, Druviete 2017).

Bērna valodas un runas attīstības posmi

Atbilstoši teorijām (Kristals 2019; Aičisone 2013; Golubina 2007; Macintyre 2007; Piažē 2002; Vigotskis 2002) **bērna attīstībā ir vairāki posmi**. Katrā no tiem bērna vispārējā attīstība, kā arī valodas un runas attīstība ir saistīta ar iekšējo un ārējo faktoru ietekmi.

Katrā posmā ir sava **dominante**.

Ja zīdaiņa vecumā bērns dūdo divas vai vairākas atsevišķas skaņas, pakāpeniski atsaucas ar balss skaņām un pat mēģina tās atdarināt, atveido atsevišķas zilbes, reaģē uz dažiem pazīstamiem vārdiem, piemēram, atā, tētis, kā arī paša vārdu, tad ap gadu jau sāk izmantot un saprot atsevišķus vārdus. Savukārt 1,5 līdz 3 gadu vecumu var uzskatīt par intensīvu runas attīstības posmu, jo šajā vecumā bērns uztver, atdarina un saprot lielāko daļu no teiktā, var nosaukt pazīstamus priekšmetus, runā vairāku vārdu teikumos. Četru piecu gadu vecumā bērns runā arvien garākos teikumos, stāsta par viņam tuviem tematiem, ir spējīgs atstāstīt dzirdēto vienkāršos vārdos un teikumos, atdarina žestus; patīk skaitāmpantiņi un muzikālās

spēles (Vecākiem Informatīvs materiāls par bērna attīstību 2018). Šajā vecumā bērnam rodas interese par burtiem, vārdiem, un tas ir sekmīgi jāizmanto, lai intensīvajā lasīšanas un rakstīšanas apguves posmā sešos septiņos gados to varētu attīstīt tālāk.

Jāatzīmē gan, ka šie posmi katram bērnam var arī individuāli atšķirties, tāpēc, no vienas puses, tā ir arī zināmā mērā atbilde uz to, cik gados sākt kādas konkrētas valodas pamatprasmes intensīvu apguvi, lai nepazaudētu bērna interesi un motivāciju mācīties valodu, bet, no otras puses, balstoties uz teorijām par bērna valodas attīstību (Kristals 2019; Aičisone 2013; Vigotskis 2002; Piažē 2002), **katrs bērns ir individualitāte un katram ir savs valodas un runas apguves ceļš**. Viens gan ir skaidrs – svarīgi nenokavēt to brīdi, kad situāciju var izmantot bērna labā, un palīdzēt viņam valodu un runu **apgūt pēc iespējas agrāk**.

Bērns ir **gatavs jau agrīnā vecumā apgūt arī vairākas valodas**. Kā rāda pētījumi, trīs ceturtdaļas pasaules bērnu kopš dzimšanas apgūst vairāk nekā vienu valodu, un tas ir pavisam normāli. Bērni katras valodas vārdus apgūst pilnīgi dabiski, ja vien ar viņiem regulāri runā (Kristals 2019).

Agrīnā bērnībā gan viena, gan uzreiz divas vai trīs valodas tiek apgūtas pēc viena un tā paša modeļa. Bērns netulko vārdus no vienas valodas otrā, bet vienlaicīgi aizpilda valodai paredzētās nišas ar abu valodu materiālu. **Nav pamata bažām, ka bērns tiks pārslogots vai kavēta viņa intelektuālā attīstība**. Mēs izmantojam tikai mazu daļu no mūsu smadzeņu kapacitātes, un arī nosacītajā valodu materiāla krātuvē pat desmit valodas atstātu vēl daudz brīvas vietas (Druviete 2021).

Visos attīstības posmos bērna valoda un runa atspoguļo viņa **kognitīvās spējas, zināšanas par pasauli**. Tas nozīmē, ka bērnam ar augstāku intelektu un bagātāku pieredzi par apkārtējo pasauli vieglāk padodas arī valodas un runas apguve, veidojas plašāks vārdu krājums (Vigotskis 2002; Beikers 2002).

No pedagoga puses svarīgi apzināties, ka nevar koncentrēties tikai uz valodas formu. Viņa **uzdevums ir arī izprast kultūras un vēstures nozīmi, to, kā tās ietekmējušas valodu, kā darbojas cilvēka smadzenes valodas producēšanas laikā** (Everets 2022).

Kas jāņem vērā, plānojot valodas un runas apguves procesu pirmsskolā?

Palīdzot bērnam agrīnā vecumā apgūt valodu un runu, neatkarīgi no tā, vai valodas apguvējs ir viervalodīgs jeb monolingvs, t. i., saziņā lieto tikai vienu valodu, vai divvalodīgs jeb bilingvs – prot un saziņā lieto divas valodas (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011), vai pat daudzvalodīgs, vienlīdz svarīga ir izpratne par to,

- kas ir valodas spējas, kā tās izpaužas dažādos vecumos,
- kādi kognitīvie procesi nodrošina valodas, runas, arī gramatikas apguvi,
- kas notiek bērna smadzenēs, veidojot izteikumus jeb producējot runu,
- kādas ir valodas un domāšanas attiecības, kā bērns savas domas ietērpj vārdos,
- kādas ir valodas funkcijas un to svarīgums saziņas procesā,
- kā veidojas bērna vārdu krājums u. c.

Pastāv vairākas būtiskas atšķirības atkarībā no tā, vai bērns ir latviešu valodas kā dzimtās valodas apguvējs, vai viņš latviešu valodu mācās kā otro valodu. Starp šīm atšķirībām minamas šādas:

- ja bērns, kuram latviešu valoda ir dzimtā valoda, to apgūst dabiski, tad bērns, kuram ir cita dzimtā valoda, to bieži dara, iekšēji tulkojot, meklējot atbalstu savā dzimtajā valodā, dažādās situācijās savu domu cenšoties pateikt, izmantojot viņam tuvāko valodu,
- ja latviešu valodas kā dzimtās valodas lietotājs valodu un citu mācību jomu satura apguves procesā valodu var izmantot brīvi, tad citas dzimtās valodas lietotājam ir nepieciešams dažāda veida atbalsts, piemēram, atsevišķu vārdu tulkojums, vizuālā informācija, psiholoģisks atbalsts u. c.

- ja latviešu valodas kā dzimtās valodas apguve notiek, intuitīvi izjūtot valodas lietojuma pareizību, tad latviešu valodas kā otrās valodas apguves procesā bērns neizjūt nepareizu valodas lietojumu, un viņam apzināti tiek mācīts, kā formulēt skaidrus gramatiskos spriedumus (Cook 2010).

Lai arī valodas apguves spēja ir iedzimta, tā tāpat nepārtraukti ir jāveicina, un tas notiek no brīža, kad bērns ir piedzimis (Aičsone 2013). Tas nozīmē, ka, strādājot ar pirmsskolas vecuma bērniem, mijiedarbībā pastāv **dažādi nosacījumi, kas nosaka valodas un runas apguves kvalitāti**.

Kas nosaka bērna valodas un runas apguves kvalitāti?

Tiek uzskatīts, ka pārsvarā bērna valodas un runas attīstība nav saistīta ar noteiktu vecumu, jo process vairāk ir atkarīgs no katra bērna individuālās attīstības, arī iedzimtības, sociālajiem apstākļiem un audzināšanas vides. Lai arī **katram bērnam valoda veidojas un attīstās individuālā tempā**, tomēr **varam runāt par vispārīgām** pirmsskolas vecuma bērnu valodas un runas attīstības tendencēm (Kristals 2019; Aičsone 2013).

Agrīnā vecumā bērna valodas un runas attīstība **ir cieši saistīta ar viņa vispārīgo attīstību**, kas notiek atkarīgi no katra bērna individualitātes, veselības stāvokļa, sociālās un kultūrvides, kurā viņš dzīvo, savstarpējām attiecībām starp bērnu un pieaugušajiem, attieksmes pret valodu kā vērtību ģimenē u. c. Citiem vārdiem sakot, tas nozīmē to, ka bērns valodu var mācīties pēc iespējas labāk, ja viņš ir vesels, drošs, atbalstīts, iesaistīts un rosināts darbam (Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats 2022).

Svarīgākie priekšnosacījumi ikviena bērna normālai, harmoniskai attīstībai, tajā skaitā arī viņa valodas un runas attīstībai, ir **bioloģiskie apstākļi**, proti, bērnam ir jāpiedzimst ar veselu nervu sistēmu, viņam ir nepieciešams pozitīvs emocionālais kontakts un verbālā saskarsme ar citiem, drošības izjūta un vajadzību apmierināšana.

Tā kā cilvēka attīstība ir process dzīves garumā, tad viņš vienmēr mācās kaut ko jaunu no dzimšanas. Pārmaiņas cilvēka smadzenēs nosaka viņa pieredze un attiecības ar pasauli, kurā notiek valodas un fiziskās pasaules atklāšana. Izzināšana un domāšana ir galvenais, kas nodrošina jaunu neironu veidošanos (Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats 2022).

Ne mazāk svarīga bērna valodas un runas attīstībai ir viņa **ģimenes vide ar sabiedrības pamatprasībām atbilstošu sociāli kulturālo līmeni**, kā arī **plašas darbošanās iespējas**, kas nodrošina bērna attīstībai nepieciešamās fiziskās un intelektuālās darbības (Golubina 2007; Macintyre 2007).

Katra bērna attīstības **temps un ceļš ir unikāls**. Bērni tajā pašā vecumā dažādās jomās atrodas atšķirīgās attīstības pakāpēs. Viena un tā pati mācību pieeja visiem bērniem nederēs vienlīdz labi. Tas nozīmē, ka jāmeklē **personalizēts atbalsts katram bērnam**. Atbalstošas, atsaucīgas attiecības ar gādīgiem pieaugušajiem ir pamats veselīgai attīstībai. Kognitīvo zinātņu pētnieki ir secinājuši, ka saruna starp pieaugušo un bērnu maina bērna smadzenes un šai savstarpējai cilvēks–cilvēks **saziņai patiesībā ir daudz lielāka loma valodas attīstībā nekā vienkārši iespējai dzirdēt lielu vārdu skaitu**. Tas nozīmē, ka vecāki, skolotāji un citi saziņas dalībnieki dažādās situācijās var atbalstīt bērnu mācīšanos un smadzeņu attīstību, iesaistot viņus mērķtiecīgā saziņā. Lai arī ir uzskats, ka stress ir normāla veselīgas attīstības un mācīšanās sastāvdaļa, taču pārmērīgs stress var apgrūtināt mācīšanos un attīstību, kas būtiski ietekmē bērnu labbūtību. Kad tiek saņemta atbilstoša palīdzība draudu un nedrošības brīdī, cilvēka ķermenis izdala oksitocīnu – hormonu, kas palīdz ķermenim samērā ātri atgriezties normālā stāvoklī. Ja nelaimes un draudi ir ilglaicīgi un pietrūkst to neitralizējošu darbību un stabilu attiecību, ķermenis pielāgojas nepārtrauktam stresam un stresa atbildes sistēma ir pastiprinātā darbībā, kas kavē normālu smadzeņu darbību. **Svarīgākais priekšnosacījums – nodrošināt vidi**, kurā bērns visu dara priecīgi un ar patiku. Tur, kur valda prieks un jautrība, ir lielāka uzmanība un patika ķerties pie veicamā uzdevuma

(Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats 2022; Anspoka, Birzgale, Dzērve, Helmane, Leite 2021b).

Šajā sakarā īpaša **loma ir skolotāja personībai**. Strādājot etniski un lingvistiski nevienlīdzīgā vidē, skolotāju lielākais izaicinājums mērķtiecīgi plānotās nodarbībās un arī brīvā rotaļdarbībā ir spēt **saglabāt līdzsvaru starp savu personību un mācību mērķiem**. Šis līdzsvars izpaužas spējā balansēt starp vienlīdzību un autoritāti, emocionāli iesaistītu pieeju un sausu profesionālismu, kā arī būt pretimnākošam, bet vienlaikus **darboties skaidru noteikumu ietvaros** (Skolotāja loma 2022).

Viena no izplatītākajām atziņām ir tā, ka valodas un runas apguvē **nozīme ir iedzimtajām valodas spējām**, proti, cilvēkā ir ģenētiski programmētas spējas, ko viņš, sasniedzis noteiktu attīstības pakāpi, var izmantot, lai sāktu runāt.

Cilvēks spēj izmantot ne tikai vokāli audiālo kanālu, t. i., ar runas orgāniem veidot skaņas un ar dzirdes kanālu tās uztvert, bet arī dažādus simbolus objektu un darbību apzīmēšanai, runāt par lietām, kas attālinātas telpā un laikā, kā arī, runājot ar citiem, pazīt valodas modeļus un veidot strukturālas vienības, producēt un saprast neierobežotu skaitu izteikumu, izprast otra nodomu. Pastāv simtiem veidu, kā no vārdiem tiek veidoti teikumi, un turklāt katrā valodā tas notiek atšķirīgi (Kristals 2019; Aičisone 2013).

Valodas un runas attīstība ir cieši **saistīta ar domāšanu, uztveri, atmiņu, uzmanību, emocijām un saskarsmi**. Tas nozīmē, ka domāšana nav iespējama bez valodas un valodas svarīgākā funkcija ir domāšanas funkcija. Domāšana ir saistīta ar cēloņu un sekas sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm.

Pirmsskolas vecumā ir raksturīga simbolu izmantošana, tajā skaitā arī vārdu kā simbolu apguve. Vārds bērnam kļūst par nosauktās lietas simbolu. Ja agrīnā pirmsskolas vecumā bērns ir spējīgs izdalīt tikai vienu galveno pazīmi, tad sešu septiņu gadu vecumā viņš jau var saskatīt vairākas būtiskākās pazīmes un izdalīt tās no nebūtiskajām pazīmēm.

Nevar ignorēt **atmiņas** lomu valodas un runas apguves procesā, jo vārda vai izteikuma izpratne sākas ar informācijas uztveršanu un iegaumēšanu (Svence 2011; Golubina 2007; Macintyre 2007).

Savukārt **tekstu bērns labāk iegaumē pēc ritma un emocionālās izteiksmes** nekā pēc satura. Noderīgs ir izteiksmīgs priekšlasījums, ko papildina lasītāja mīmika, žesti, kustības u. c. neverbālie izteiksmes līdzekļi. Bērns labi uztver arī dažāda satura tekstus, kas tiek izmantoti skaitāmpantos vai rotaļās un spēlēs. Atbilstoši teorijām (Kristals 2019; Cook 2000) bērna atmiņas trenēšanai un reizē arī latviešu valodas attīstībai noderīga ir regulāra un pārāk sarežģītu un ne pārāk garu dzejoļu, tautasdziesmu mācīšanās no galvas un publiska norunāšana citiem priekšā, dzirdēto vai lasīto sižetisko tekstu atstāstīšana, ātrrunas vingrinājumi, skaitāmpanti un valodas rotaļas, kurās tiek izmantoti kādi vārdi vai teksti, kas ritmiski atkārtojas.

(Kristals 2019). Pirmsskolas bērns ar prieku pats sacer pantiņus ar atskaņām, stāsta par dažādiem notikumiem viņa dzīvē, ir spējīgs regulēt runas tembru un tempu, izmantot atšķirīgas intonācijas atkarībā no teikuma satura (Svence 2011).

Kaut gan **uzmanība** ir **individuāli nosacīta** un atkarīga no centrālās nervu sistēmas darbības īpatnībām, kā arī no fiziskā un emocionālā stāvokļa, tomēr ir jāņem vērā, ka vidēji 4–5 gadus vecam bērnam uzmanība ilgst 6–8 minūtes, bet 6–7 gadus vecam bērnam – aptuveni 12–20 minūtes (Svence 2011).

Viens no svarīgākajiem nosacījumiem, **kas bērnam liek runāt, ir vajadzība kaut ko izteikt, uzzināt, precizēt, pārliecināt, noraidīt** u. tml. Pirmsskolā **nav jānodrošina pāraprūpe**. Ja skolotājs no bērna skatiena nolasa, ko bērns grib pateikt vai jautāt u. tml., tas neveicina vajadzību runāt, pūlēties atrast vārdus, salikt tos teikumus. Līdz apmēram piecu gadu vecumam bērns, kas audzis normālos apstākļos, var veiksmīgi iemācīties sarunāties un uztvert valodas struktūru. Viņš prot vārdus apvienot teikumos saskaņā ar valodas gramatikas normām, kā arī pārzina samērā plašu (vairāku tūkstošu) vārdu krājumu. Turklāt pasīvi saprotamais vārdu daudzums un frazeoloģija viņam ir krietni plašāka nekā viņa paša aktīvi lietotie vārdi (Rūķe-Draviņa 1992).

Piecgadīgs bērns atbilstošā situācijā brīvi lieto frāzes, prot nosaukt dažādus jēdzienus, piemēram, nedēļas dienas, gadalaikus, pietiekami labi izprot tādus vispārinošos vārdus kā satiksmes līdzekļi, apģērbs, apavi u. c., grupē priekšmetu attēlus (pēc krāsas, pēc formas, pēc piederības), skaita līdz 10 un pat tālāk, salīdzina nelielus daudzumus – vairāk, mazāk, tikpat, izprot stāstītā galveno domu (Bāra 2016).

Pirmsskolas vecuma bērni ir arī ļoti zinātkāri, ar interesi vēro apkārtējo pasauli, uzdod neskaitāmus jautājumus. Bērna **valoda attīstās ātri, paplašinās vārdu krājums, ja vien viņam tiek nodrošināta runu rosinoša vide. Jo lielāka būs bērna vajadzība kaut ko apliecināt, noskaidrot u. tml., jo lielāka runas aktivitāte**. Šī iemesla dēļ ir svarīgi visās mācību jomās radīt tādas saziņas situācijas un uzdevumus, kas veicina bērna runas aktivitāti.

Pirmsskolas vecumā bērniem patīk tādi uzdevumi, kas saistās ar uzmanīgu vērošanu, piemēram, salīdzināt divus attēlus, priekšmetus u. c. un atrast atšķirības; ievērot, kas jocīgs/interesants notiek, kā tas varētu beigties u. c. Daudz iespēju dod āra nodarbības, jo āra vidē var vērot reālus objektus, tos nosaukt, par tiem stāstīt; no dabas materiāliem veidot reālus vai iedomu tēlus un stāstīt, kas tas ir, ko tas darīs; matemātikā veikt mērījumus, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā zīmēt vai gleznot un stāstīt citiem, ko

zīmēja vai gleznoja, kā to darīja, kādas bija emocijas. Līdz ar to latviešu valodas prasme tiek apgūta nemanot. Līdztekus citas prasmes apguvei tā iekļaujas kontekstā un ir pašsaprotama (Mācīšanās dabā mazajiem 2021).

Jau piecu gadu vecumā bērns precīzi izrunā visas skaņas un vārdus, viegli veido garus teikumus, cenšas saskatīt kopsakarības un izdalīt būtiskākās pazīmes no kopuma.

Protams, tas, cik liels ir katra bērna vārdu krājums, spēja valodu izmantot dažādās situācijās, ir **atkarīgs no apkārtējās vides, apstākļiem**, kādos bērns dzīvo, ar ko tiekas un runā, no apkārtējo pieaugušo cilvēku izglītības un kultūras līmeņa, uzmanības pakāpes pret bērnu (Macintyre 2007).

Svarīgs ir fakts, ka pirmsskolas vecuma **bērni ir izteikti kustīgi**; viņi nespēj ilgstoši nosēdēt mierā vai koncentrēties un darīt vienu darbu ilgāku laiku. Tāpēc ir svarīgi **nodrošināt līdzsvaru** starp statiska rakstura darbu un darbu brīvākos apstākļos.

Ne mazāk svarīga nozīme valodas un runas attīstībā ir **bērna dzirdes kvalitātei un psihiskajai veselībai**. Ja bērnam ir pilnvērtīga dzirde, laba psihiskā veselība, viņš labāk uztver pieaugušā valodu un runu, precīzāk spēj to atdarināt, tā pamazām ātrāk apgūstot pareizu runātprasmi, vēlāk arī lasītprasmi un rakstītprasmi.

Bērnā ar speciālām vajadzībām ir svarīgi saņemt individuālu palīdzību, piemēram, bērns tiek radināts regulāri skatīties uz skolotāju, atdarināt viņa kustības, dabīgos žestus u. tml. Mācoties latviski, bērnam ar dzirdes traucējumiem svarīgi, lai skolotājs savā runā ievēro pauzes starp izteiktajām frāzēm, nerunā pārāk sarežģītiem teikumiem, nerunā pārāk ātri un neizteiksmīgi, regulāri bērna runāto atkārto, pareizi izrunājot viņa kļūdaini pateikto, dod iespēju vairākkārt atkārtot konkrētas skaņas vai vārdus, bet pats **galvenais – uztur interesi par visu, ko bērns dara** (Želve, Rozenfelde, Kondrova, Tereško, Kursīte, Strazdiņa, Tauriņa 2013).

Pirmsskolas vecumā līdzās bērna domāšanas, iztēles, uzmanības u. c. psihisko procesu attīstībai ne mazāk svarīga ir arī viņa **koordinācijas un līdzsvara, sīkās**

pirkstu muskulatūras attīstība. Tas jāņem vērā tāpēc, ka valodas un runas attīstības procesā ietilpst arī priekšstats par rakstītprasmes procesu, un tam ir nepieciešama rokas sīkā pirkstu muskulatūra.

Vienlaicīgi jāņem vērā, ka parasti **runu un dominējošo roku kontrolē viena un tā pati smadzeņu puslode.**

Ja tas tā nav, bērnam var rasties problēmas runas un rakstītprasmes apguves procesā. Tad bērnam ir nepieciešams individuāls atbalsts, piemēram, jāpalīdz orientēties uz papīra (tam noderēs dažādu orientieru izmantošana, burtu vai vārdu pārvilkšana, konkrētu burtu atrašana rakstītajā tekstā, to apvilkšana vai izkrāsošana u. tml.). Svarīgi arī tas, lai bērns vienmēr uzrakstīto izlasa. Brīvā rotaļdarbībā var palīdzēt darbs ar plastilīnu, lego konstruktoru, aplikāciju veidošana, spēles ar mozaīku u. c., kas apvienots arī ar runāšanu (bērns stāsta par to, ko dara, atbild uz jautājumiem, pats uzdod jautājumus u. tml.).

Attīstoties otrajai signālsistēmai, vārds kļūst par bērna uzvedības galveno regulētāju, un šajā vecumā būtiski ir turpināt papildināt bērna vārdu krājumu, izmantot to dažādās situācijās, iesaistīt bērnu vārda sastāva izpētē, turpināt apgūt skaņu pareizu izrunu, diferencēšanu, pilnveidot stāstītprasmi, veidot valodas sistēmu ar gramatiski pareizu runu, iepazīties bērnam izprotamā veidā ar folkloru, daiļliteratūru, darbu saturu, tekstos aprakstīto varoņu rīcību, cilvēku savstarpējām attiecībām, latviskās dzīves un citu tautu tradīcijām (Svence 2011; Macintyre 2007).

Valodas un runas attīstība ir cieši saistīta ar **sociālo un kultūras kontekstu** – vidi, kurā valoda un runa tiek apgūta (Vigotskis 2002).

Pirmsskolas vecumā bērns vispirms uztver emocionālo toni, nevis jēdzienu. Tas nozīmē, ka valodas un runas apguves pamatā ir **atbalsts, pozitīvu emociju radīšana** rotaļdarbības procesā.

Valodas mācīšanos un tās apguves rezultātu **ietekmē emocijas un sociālās attiecības.** Labāki rezultāti ir tajos gadījumos, kad bērns **apgūst valodu brīvā pozitīvu emociju fonā**, nevis sasprindzinātā baiļu vai piespiešanas atmosfērā. Jo pozitīvāka ir atmosfēra

mācoties, jo vairāk bērnu pārņem pozitīvas emocijas, kas aktivizē vajadzību apspriesties, izpaust sevi, runāt, komunicēt ar vienaudžiem, spēlēties, gūt prieku no procesa, būt radošam un dalīties ar citiem. Turpretī negatīvas emocijas, piemēram, bailes no neveiksmes, nemiers un šaubas par sevi, samazina smadzeņu kapacitāti apstrādāt informāciju un mācīties, jo arī pieaugušie ir vairāk apmierināti ar savu darbu, ir laimīgāki ar savu dzīvi kopumā un labāk veic savu darbu, ja tas, ko viņi dara, viņus interesē un tas ir svarīgi arī citiem cilvēkiem, nevis tikai viņiem pašiem. Tas pats attiecas uz bērniem (Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats 2022; Цейтлин 2009).

Bērna valoda agrīnā vecumā attīstās, imitējot pieaugušā runu, ietekmējoties no apkārtējās vides. Tā kā **pieaugušā runas paraugs var gan veicināt, gan kavēt sekmīgu valodas apguvi** (Svence 2011; Цейтлин 2009; Macintyre 2007), skolotājam rūpīgi jāseko līdzi ne tikai vārdu izvēlei, teikumu struktūrai, bet arī valodas un runas kultūrai. Atdarinot pieaugušā rīcību un izturēšanos, bērns apgūst sociālo lomu sabiedrībā un atbilstošus runas modeļus. Ja kā uzvedības paraugs un autoritāte dominē pieaugušais, tas nozīmē, ka **pieaugušajam ir īpaši jāpārdomā valodas līdzekļu izvēle, runas kvalitāte, arī runas etiķete** u. c. svarīgi nosacījumi, lai tie kļūst par atdarināšanas vērtiem.

Atdarināšana ir daudz veiksmīgāka, ja notiek **regulāra vingrināšanās**, vienus un tos pašus vārdus, runas modeļus izmantojot dažādās situācijās.

Valodas un runas apguve tiek veicināta, ja **bērns mācās sadarbībā ar pieaugušajiem un citiem bērniem.** Vērtīgi, ja **vecākiem** arī izdodas apvienot bērna mācīšanos sociālās mijiedarbības situācijās ar mācībām pirmsskolas vidē.

Bērnam svarīgi dzirdēt un mācīties pakāpeniski **uztvert un izprast valodai raksturīgo skanējumu, semantiku, tekstveides un stilistiskās īpatnības.** Tas nenozīmē, ka pirmsskolas skolotājam vajadzētu ignorēt sinonīmus un tēlainās izteiksmes līdzekļus. Tieši otrādi – **bērnam svarīgi pierast pie izteiksmes līdzekļu dažādības.** Jūtot bērna apmulsumu,

neizpratni, pieaugušajam vienmēr ir iespējams mainīt runas veidu, piedāvāt skaidrojumu un izmantot citus pedagoģiskos līdzekļus (Anspoka, Stangaine 2017).

No pieaugušo valodas un runas ir atkarīgs, cik veiksmīgi bērns apjēgs un pareizi lietos vārdus, kas apzīmē lietu un parādību īpašības, daudzumu, stāvokļus, secību, parādību cēloņus un sekas, kā veidosies bērna izpratne, ko drīkst un ko nedrīkst darīt, kā apvaldīt savas iegribas un emociju izpausmi, kā bērni spriedīs par lietām un parādībām un to savstarpējiem sakariem, orientēsies telpā un laikā.

Pieaugušā valoda un runa ir labs pamats arī bērna tikumiskajai audzināšanai, pakāpeniski apgūtai prasmei patstāvīgi atrast atbildes uz viņa jautājumiem, iegūt jaunas zināšanas, izmantojot savu izzināšanas ceļu (Macintyre 2007; Hedegaard 2002; Zelmenis 2000; Lieģeniece 1992).

Arī bērna **pašvērtējuma attīstība** šajā vecumā **ir atkarīga no pieaugušo vērtējuma,** tāpēc, pievērsot uzmanību bērna valodas un runas kļūdām, to dara ļoti pārdomāti un objektīvi. Un jāņem vērā, ka arvien nozīmīgāks kļūst arī vienaudžu dotais vērtējums, jo pirmsskolas vecumā bērnam ir tendence sevi salīdzināt ar citiem.

Tomēr pāri visam ir “zelta likums” – **bērnā jādod iespēja “peldēties valodā”,** proti, ar bērnu jārunā pēc iespējas vairāk, pārvarot kārdinājumu runāt vienkāršākos un ierastākos vārdos. Arī valodas apguvē darbojas princips – **jāiet bērnam pussolītis pa priekšu,** nevis kopā ar bērnu vai divus soļus tālāk (Baltiņš, Druviete 2017). Tas izriet arī no Ļ. Vigotska atziņas par tā saucamo tuvākās attīstības zonu (Vigotskis 2002).

Ko ņemt vērā, lai valodas mācīšanās pirmsskolā ir jēgpilna?

Katras **valodas mācīšanās ir konstruktīvs, pašregulējošs, individualizēts, mērķtiecīgs un sociāls process** (Anspoka, Stangaine 2017; Anspoka 2016).

Pastāv **vairāki svarīgi nosacījumi,** kas ņemami vērā, lai šis process agrīnā vecumā notiktu ne tikai **jēgpilni,**

bet arī **bērnā piemērotā vidē.**

Ikviens bērna valodas un runas attīstību pirmsskolā veicina **dažādas metodes, metodiskie paņēmieni,** bet ne vienmēr tas ir noteicošais.

Galvenais ir **savstarpējās attiecības starp bērniem, starp bērniem un pieaugušajiem, kā arī valodu un runu rosinoša vide un atbalsts** īstajā vietā un laikā.

Agrīnā vecumā valodas mācīšanās procesā vispiemērotākā ir **dabiskā pieeja.** To izmantojot, valodas apguves procesā **svarīgāki ir komunikatīvi mērķi, nevis gramatika,** un tas nozīmē, piemēram, ka pirmsskolā valodas mācību mērķis nav apgūt prasmi lietot lietvārdu locījumus, bet gan – prasmi pastāstīt par sevi, pareizi lietojot lietvārdus noteiktā locījumā teikumos.

Vispiemērotākais valodas un runas apguves līdzeklis agrīnā vecumā ir **rotaļa un spēle.** Mērķtiecīgi organizētā rotaļā vai spēlē bērns mācās ne tikai lietot valodu atbilstoši situācijai, bet arī vingrinās sarežģītāji saskarsmes darbībai, apgūst sociālās uzvedības normas.

Plānojot valodas un runas apguves procesu, ir svarīgi panākt, lai skolotāja un bērna sadarbība ir **orientēta uz saziņu, uz konkrēta satura izteikšanu,** nevis uz valodas kā zīmju sistēmas apguvi, lai pēc tam valodu varētu lietot daudzveidīgās saziņas situācijās, piemēram, sasveicinoties vai atsveicinoties, ejot iepirkties vai stāstot par sevi u. tml.

Bērna **dabiska vajadzība ir jautāt.** Bērns jautā tāpēc, ka viņš vēlas kaut ko uzzināt par apkārtējo pasauli, gūt apstiprinājumu vai pārlicību par savu pieredzi, reizēm arī mierinājumu par to, kas viņu uztrauc. Jautājot un saņemot atbildi, bērns domā, analizē, vērtē faktus vai situācijas un mācās atrast savu viedokli. Skolotāju un arī vecāku uzdevums ir neiznīcināt bērnam šo dabisko vēlmi izzināt pasauli jautājot, tāpēc, ja arī bērna valoda vēl ir kļūdaina, reizēm neskaidra, skolotājs ir tas, kurš bērnam palīdz formulēt gan jautājumu, gan atbildi. Svarīgs nosacījums ir **nepārtraukt bērnu, kamēr viņš formulē jautājumu,** bet uzmanīgi klausīties. Savukārt, ja jautājums pieaugušajam nav skaidrs, tad jāmēģina

uztvert tā ideju un kopīgi to pārfrāzēt tā, lai jautājuma būtība nepazūd (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Helmane, Leite 2021a).

Tikai nedrīkst pieļaut pretējo, ka pārsvarā pieaugušais jautā, bet bērns atbild. **Visam jābūt līdzsvarā.**

Skolotāja uzdevums ir **regulāri ar bērniem runāt tā, lai viņiem ir iespēja atbildēt, jautāt, papildināt, pat labot u. tml.** Lai bērns apgūtu dabisku runu, precīzus jēdzienus, kas saistīti ar apgūstamo mācību saturu, ieteicams **neaizrauties ar tā saucamajiem mīļvārdiņiem** (deminutīviem).

Lai nemazinātu bērna runas aktivitāti, neradītu emocionālu diskomfortu, **bērna runas kļūdas netiek labotas, ja vien tās netraucē saziņai**, bet tām neapšaubāmi tiek pievērsta uzmanība nemanāmi, izmantojot to pašu situāciju vai citu un rosinot ieklausīties vai atkārtot konkrētu frāzi vai izteikumu. **Norāde uz kļūdām notiek netiešā veidā**, netraucējot bērnam izteikt savu domu.

Ja bērns ir **bilingvs**, viņš drīkst kādu brīdi **padomāt**, iespējams, iekšēji tulkot, kombinēt dzimto valodu un otro valodu, lai izteiktu domu. Svarīgi ir bērnu pieradināt pie otrās valodas pakāpeniski, nekādā veidā neradot stresa situācijas un ar to saistīto nevēlēšanos runāt.

Skolotājam būtu jāapzinās, ka valodas apguves sākumposmā **izpratne par dzirdēto vai izteikto ir daudz svarīgāka par producēšanu**. Galvenais ir novērtēt tā saucamās klusēšanas cēloni un meklēt līdzekļus, kas bērnu iedrošina sākotnēji kaut vai tikai ar kustībām, mīmiku vai žestiem apliecināt uztveres un izpratnes līmeni.

Arī **skolotāja runai ir jābūt bērnam uztveramā veidā**, pievēršot uzmanību tikai tādiem jautājumiem, kas bērnu šai vecumā interesē, par ko viņš ir gatavs iesaistīties saziņā.

Lai piesaistītu bērna uzmanību un interesi klausīties un iesaistīties saziņā, **skolotājam jābūt dinamiskam, atraktīvam un saprotamam**. Sarunas ieteicams papildināt ar konkrētiem priekšmetiem, attēlu demonstrējumiem, mīmiku, žestiem, intonācijām,

kustībām u. c. neverbālajiem izteiksmes līdzekļiem.

Svarīgi panākt, lai bērna izziņas darbības ir tādas, kas neizraisa lieku emocionālu šoku, uztraukumu, tieši otrādi – izziņas darbībām jābūt tādām, **lai bērns jūtas droši un nepiespiesti lieto valodu**, piemēram, rotaļā vai spēlē.

To var panākt, ja **starp skolotāju un bērniem valda godīgas, tolerantas un uzticības pilnas attiecības** (Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats 2022; Мадден 2011; Protassova, Rodina 2011; Garcia 2009; Beikers 2002).

Lai bērns iegaumētu tekstu vai atsevišķus vārdus, **svarīga ir regulāra tā atkārtošana**, ņemot vērā, ka bērns vienlaikus spēj operēt tikai ar piecām līdz septiņām informācijas vienībām; ne mazāk svarīga loma teksta uztverē ir arī vizuālajai informācijai (Svence 2011; Macintyre 2007).

Plānojot valodas pamatprasmju apguves mācību saturu, no vienas puses, ievērojams pēctecības princips, proti, bērns pirmsskolā vispirms apgūst klausītiesprasmī un runātprasmī, tad pakāpeniski arī lasītprasmī un rakstītprasmī, ja vien par to ir radusies interese un viņš jau ir spējīgs, **apgūstot lasīšanu un rakstīšanu kā simboliskās komunikācijas formas**, koncentrēt uzmanību, uztveri un spēju saklausīt dzirdēto un salīdzināt ar jau atmiņā esošo pieredzi (Svence 2011), no otras puses, starp valodas pamatprasmēm pastāv savstarpējā saistība, piemēram, klausoties vai lasot bērns krāj pieredzi runāšanai, mācoties lasīt, bērns mācās arī rakstīt un otrādi.

Īpaši svarīgs ir **laika sadalījums starp mutvārdos un rakstveidā veicamajiem uzdevumiem**. Jāņem vērā, ka bērnam vēl ir nepietiekami attīstīta rokas (īpaši pirkstu) sīkā muskulatūra un kustību koordinācija, kā arī zemas darbības, bērns ātri nogurst, nespēj koncentrēties un kvalitatīvi veikt mācību uzdevumu, tāpēc laiks rakstīšanai ir daudz mazāks nekā laiks, ko bērns pavada lasot, runājot u. tml.

Tā kā **rakstīšanas process ir cieši saistīts ar domāšanu**, tad nav jābaidās no termina *rakstītprasme*,

jo rakstīšana palīdz organizēt bērna domāšanu. Svarīgi tikai pārdomāt, ko rakstīt un cik ilgi rakstīt, kā arī ņemt vērā, ka rakstītprasmes apguve jau iemaņu līmenī veidojas tikai 10–11 gados. Tas nozīmē, ka agrīnā vecumā radām interesi par rakstīšanu kā jēgpilnu procesu, bet **nekoncentrējamies uz individuālā rokraksta izveidi** (Любина 2006; Безруких 2006).

Pirmsskolas pedagogam ir svarīgi apzināties, ka **rakstītprasmes attīstība sākas brīdī, kad bērns paņem rokās rakstāmpiederumu un sāk zīmēt**. Pēc tam viņš sāk pierakstīt zīmes un atdarina rakstīšanu, velkot līnijas no kreisās uz labo pusi. Nākamajos posmos bērna darbos jau parādās burtiem un figūrām līdzīgas zīmes, un viņš spēj pierakstīt rakstīto un drukāto burtu elementus un savienot tos virknēs. Tālāk bērns sāk pierakstīt burtus (bieži spoguļrakstā) un kopēt apkārtējā vidē sastopamos vārdus, mācās saklausīt skaņas, saprot, ka vārdus var pierakstīt arī pēc dzirdes, un izmanto šīs zināšanas, rakstot īsus vārdus un teikumus (Zariņa 2021).

Pirmsskolas uzdevumi ir palīdzēt pakāpeniski soli pa solim iegaumēt rakstīto burtu formas, mācīties koordinēt rokas kustību, izvelkot burtus, mācīties orientēties uz papīra, redzēt laukumu/vietu, kur rakstīt, atšķirt tādus jēdzienus kā augšā, apakšā, pa labi, pa kreisi, taisni, slīpi u. c., mācīties organizēt savu darbību u. c. Apgūstot sākotnējo rakstītprasmi, bērns mācās ne tikai pareizi pierakstīt rakstītos burtus, bet vienlaikus veido arī izpratni par rakstīšanas nozīmi un iegūst pirmo pieredzi pierakstīt savas domas un mācību un/vai personiskām vajadzībām nepieciešamo informāciju. Tā kā iespiestie burti ir vienkāršāki pēc formas un tie nav jāsavieno, tad informācijas un ideju pierakstīšanai pirmsskolas vecuma bērni parasti izmanto šos burtus. Skolotājam ir jāpamana un jāturpina attīstīt **katra bērna vēlmi rakstīt, tostarp pierakstīt arī savas idejas iespiestiem burtiem tik ilgi, kamēr viņš to nav gatavs darīt rakstītiem burtiem** (Zariņa 2021).

Rakstītprasmes apguves procesa pašā sākumā bērns mācās dažādu elementu rakstību tādā veidā, lai aiz katra elementa spētu saskatīt, kā no tā vai kombinācijā ar citiem elementiem rodas burts.

Nevajadzētu aizrauties ar tā saucamo **burtu kopēšanas metodiku**, jo, zīmējot, apvelkot trafaretus, bērns visbiežāk to dara neapzināti. Apzināta prakse ir tad, ja **bērns burtu elementus velk patstāvīgi pēc parauga**, ieklausoties skolotāja skaidrojumā, kas viņam rada asociācijas ar apkārtējā pasaulē novēroto un iegaumēto (Безруких 2006).

Svarīgi ievērot bēnam vajadzīgo tempu, **viņu nesteidzināt**, bet gan ļaut viņam šo procesu "izdzīvot".

Nedrīkst aizmirst, ka **rakstīšana ir ritmiska darbība** un katram bēnam ir individuāls ritms.

Lai arī pirmsskolā vēl nevaram runāt par bērna rokrakstu, taču tas nenozīmē ignorēt **rakstītāja kultūru**, proti, rakstīt glīti, ievērot konkrētas prasības.

Jāņem vērā tas, ka rakstītprasmes apguve, tāpat kā citu valodas pamatprasmju apguve, veic arī **audzinošo funkciju**. Ir bērni, kuriem rakstīšana labāk palīdz citu valodas pamatprasmju apguvei (Безруких 2006). Ja skolotājs pamana, ka bērns rakstot mācās arī lasīt, tas visādā veidā ir stimulējams, piemēram, tiek diktēti īsi teikumi, kuros ir atvērtu divzīlbu vai trīszīlbu vārdi, un bērns pēc dzirdes tos pieraksta un izlasa.

Bērna **valodas un runas apguves procesā bieži svarīgi ir dažādi stimulatori**; tie var būt gan sadzīves priekšmeti, gan dabiskas vai mākslīgi radītas situācijas.

Bērna valodu un runu aktivizē arī **bērna personiska uzruna**, tādējādi piešķirot gan pašam bēnam, gan viņa teiktajam saturam lielāku vērtību.

Apgūstot valodas, bērns apgūst arī reālo pasauli – gan to, kurā dzīvo pats, gan to, par kuru var uzzināt tikai no grāmatām un citiem avotiem. Tam izmantojami **kā tradicionālie, tā netradicionālie līdzekļi** (grāmatas, e-grāmatas, filmas, interneta vietnēs atrodamie bērna vecumam piemēroti materiāli u. c.).

Darbs ar informāciju organizējams tā, lai bērns var izmantot **vairākus maņu orgānus vienlaicīgi** – redzi, dzirdi, ožu, kustības, kā arī lai viņam **rodas vajadzība** informāciju ar interesi klausīties un iegaumēt, nodot to citiem, izteikt par to savu viedokli u. tml.

1.2.2. Bilingvāla un multilingvāla bērna valodas un runas attīstība

Daži valodniecības, valodas un didaktikas termini

Lai varētu runāt par multilingvāla un bilingvāla bērna valodas un runas attīstību un to, kā viņam mērķtiecīgi palīdzēt apgūt vai pilnveidot vairāku valodu prasmi, būtiski izprast vairākus **valodniecības** un **valodas didaktiskas terminus**.

Svarīgākie no tiem ir šādi:

- **dzimtā valoda** – valoda, kuru cilvēks apgūst no dzimšanas; ģimenes valoda, kurā ar bērnu runā vecāki. Ja vecāki ģimenē runā dažādās valodās vai bērns agrā bērnībā nonāk citas valodas vidē, viņam var būt divas dzimtās valodas (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011),
- **otrā valoda** – valoda, kas secīgi ir apgūta tūlīt pēc dzimtās valodas; kādas valsts sabiedrības vairākuma (majoritātes) valoda, ko lieto kā sazināšanās līdzekli (valsts valodu) attiecīgajā valstī un ko mācās, apgūst un lieto minoritātes pārstāvis, kuram tā nav dzimtā valoda. Ne vienmēr tā ir otrā valoda apguves secīguma ziņā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca 2000, 115),
- **svešvaloda** – valoda, kura indivīdam nav dzimtā valoda un kurai apguves vietā nav valsts valodas statusa. Svešvalodu apgūst apzinātā, pedagoģiski organizētā mācību procesā, taču saziņā to parasti nelieto (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011),
- **bilingvisms jeb divvalodība** – stāvoklis, kad indivīds, noteikta sabiedrība vai tās daļa prot un saziņā lieto divas valodas (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011).

Divvalodība jeb bilingvisms var izpausties dažādos veidos.

Pastāv tā saucamais **līdzsvarotais jeb harmoniskais bilingvisms**, kas izpaužas tādējādi, ka saziņā divas valodas lieto kopš dzimšanas un abas prot vienlīdz labā līmenī. Bērns ir spējīgs apzināti pāriet no vienas

valodas uz otru atbilstoši situācijai. Informācijas uztveres un apstrādes procesā šim bērnam piemīt arī paaugstinātas metalingvistiskās spējas. Tas attiecas gan uz spēju analizēt savas zināšanas par valodu, gan spēju kontrolēt valodas iekšējo apstrādi (Beikers 2002). Līdzsvarotais jeb harmoniskais bilingvisms raksturīgs bērniem, kuri kopš dzimšanas dzīvo divvalodu ģimenē vai citā divvalodu vidē. Ja viena no šīm valodām ir mācību valoda, šajā gadījumā latviešu valoda, tad pirmsskolā bērns bez īpašām grūtībām pāriet uz šo valodu un to lieto kā mācību procesā, tā brīvajā laikā, un to skolotājam atliek tikai atbalstīt, jo bērni apgūst divas valodas tajā pašā laika posmā un uz tā pašā mehānisma pamata kā monolingvāli bērni. (Druviete 2021).

Tas nozīmē, ka bērnam, pirmo dzīves gadu laikā atrodoties pastāvīgā saskarē ar divām (vai pat vairākām) valodām, tās visas ir viņa pirmās valodas (Baltiņš, Druviete 2017). Ja bērns pirmsskolā nonāk līdz triju gadu vecumam (tas ir posms, kuru uzskata par labāko valodu apguvei) un sāk runāt latviski, viņam dabiski parādās līdzsvarotā divvalodība.

Taču tiem bērniem, kuri pirmsskolā nonāk pēc triju gadu vecuma, bieži raksturīgs **secīgais bilingvisms**. Dzimtā valoda tiek apgūta ģimenē, bet latviešu valoda kā otrā valoda – formāli pirmsskolas izglītības iestādē, vietējā kopienā u. c. situācijās.

Atšķirībā no līdzsvarotās divvalodības vienas valodas prasme (secīgajā divvalodībā tā ir pirmā valoda) parasti ir augstākā līmenī (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011). Šiem bērniem jau ir nepieciešama lielāka palīdzība, jo bieži valodas var sajukt; bērns zina vārda nozīmi dzimtajā valodā, bet nezina mērķa valodā u. tml., lai gan arī secīgie bilingvi spēj veiksmīgi izmantot daļu no iedzimtajām valodas spējām (Druviete 2021).

Te var runāt par valodu savstarpēju kompensēšanos – katrai valodai ir sava verbālā sistēma, toties kopīga ir neverbālo asociāciju sistēma. Regulāri neapzināti salīdzinot abas valodas, bērns tās uztur aptuveni vienādā līmenī, jo viņam jāspēj jēdzienus izteikt jebkurā no tām (Druviete 2015).

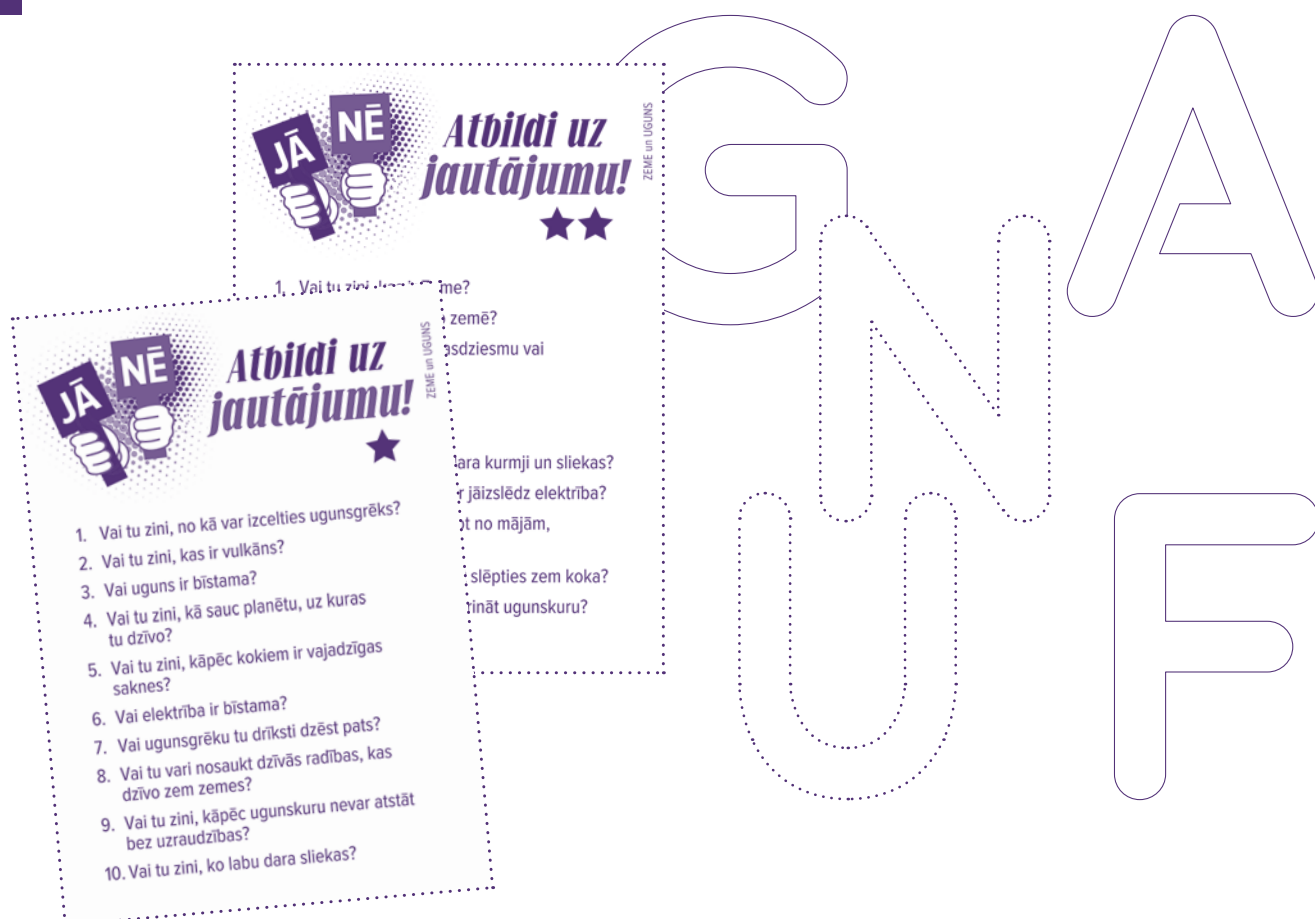
Praksē aktuāls jautājums ir arī tā saucamā **pusvalodība**, kam raksturīga izteikti nepilnīga abu valodu prasme. Tās cēloņi ir dažādi: agrīnā vecumā bērns vēl nav īsti sācis runāt pat dzimtajā valodā, un viņam ir grūtības to darīt arī otrajā valodā; bērnam ir valodas un runas darbības traucējumi, sociālās uzvedības traucējumi, kas ietekmējuši valodas mācīšanās kvalitāti, individuālās spējas u. c. Šiem bērniem izglītības procesā vajadzīga speciāla individuāla palīdzība, lai soli pa solim veicinātu to, ka bērns klausās, uztver, atdarina, imitē un vingrina runas orgānus.

Pilnībā ir noraidāma atziņa, ka, vienlaikus apgūstot divas valodas, katra no tām tiks apgūta tikai daļēji. Normāli attīstīts bērns labvēlīgos apstākļos spēs pilnībā apgūt abas valodas, un lingvistiskās atpalicības cēloņi ir vai nu medicīniski, vai sociālekonomiski. Tāpat patiesībai neatbilst pieņēmums, ka otras valodas apguve atkarīga no šīs valodas vidē pavadītā laika daudzuma. Protams, bērns daudz labāk apgūs otro valodu, ja izkoptāka un bagātāka būs viņa dzimtā valoda un viņš būs pavadījis pietiekamu laiku pirmās valodas vidē, jo pastāv kopīga

pamatiemaņu bāze, kas rada iespēju vienā valodā apgūtās akadēmiskās iemaņas pārnest uz otru valodu (Druviete 2021).

Daļa bērnu ir arī **multilingvi**, jo ģimenē lieto trīs un vairāk valodu, un var gadīties arī tā, ka starp tām neviena nav bērnu izglītības valoda. Līdz ar to arī šiem bērniem mācīšanās procesā ir grūtības, kas raksturīgas secīgajiem bilingviem. Galvenokārt tā ir izteiktāka valodu kodu jaukšana, kurai raksturīga neapzināta pāreja no vienas valodas uz otru. Runā, īpaši mutvārdu, bērni lieto citas valodas vārdus, frāzes, teikuma konstrukcijas, gramatiskās formas u. c. Klausoties vai lasot tekstu, bērnam var rasties problēma uztvert informācijas saturu, izprast, to atrast u. c. (Vaivade, Anspoka 2014), taču tas ir normāls process, jo valodas mācīšanās ir nopietns un mērķtiecīgs darbs.

Valodas didaktikā svarīgi arī tādi termini kā **valodas lietošana** un **valodas mācīšanās**.

Valodas lietošana – process, kurā persona lieto noteiktu valodu saziņā, un tās apguve var būt notikusi kā formāli, tā neformāli.

Valodas mācīšanās – **mērķtiecīgi** organizēts process (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011).

Pēdējos gados pirmsskolas vecuma bērnu grupas kļūst arvien daudzveidīgākas ne tikai valodu, bet arī etniskās, individuālās kultūras un attīstības ziņā. Valodas prasmes ir izteikti atšķirīgas, jo to apguve ir bijusi gan formālā vidē (mērķtiecīgi organizētā mācību procesā), gan neformālā vidē (uzturoties attiecīgās valodas runātāju vidē).

Palīdzot bērniem pirmsskolas izglītības procesā pāriet uz mācībām tikai latviešu valodā, ir jāreķinās, ka starp viņiem ir gan tādi, kas uzturas latviskā vidē, gan tādi, kuri latviešu valodu dzird un izmanto tikai pirmsskolā. Tāpat jāņem vērā, ka ir ģimenes, kurās bērnam var palīdzēt apgūt latviešu valodu, ja tas vajadzīgs, un ir arī tādas ģimenes, kurās to nevar izdarīt. Tad skolotājam ir jāpaļaujas tikai uz saviem spēkiem, palīdzot bērniem latviešu valodā mācīties gan dabaszinātņu, gan matemātikas u. c. mācību jomu saturu.

Skolotāja profesionalitāte tiek vērtēta pēc tā, kā viņš prot diagnosticēt bērna valodas un runas līmeni, cik veiksmīgi prot radīt mācīšanos rosināšu vidi, pozitīvu saskarsmi, lai attīstītu katra bērna individuālo sasniegumu dinamiku. Sasniegumu dinamika gan visbiežāk ir atkarīga no tā, cik izteikta ir bērna divvalodība jeb bilingvisms.

Kas ietekmē divu vai vairāku valodu apguvi agrīnā vecumā?

Lai arī pirmsskolas bērna valodas un runas attīstība notiek pēc vispārīgiem un individuāliem nosacījumiem, daži specifiski nosacījumi ir ņemami vērā atkarībā no tā, vai bērns ir bilingvāls vai multilingvāls.

Pirmo valodu bērns apgūst kopš dzimšanas netiešā veidā, neapzināti izjūtot valodas pareizību un gandrīz bez piepūles. Jau mazotnē, atrodoties attiecīgās valodas vidē, bērns sāk ieklausīties apkārtējos trokšņos, pievērš uzmanību skaņām, kuras rada viņa aprūpētāji.

Visu aktīvo valodas apguves periodu bērns apkārt dzird pieaugušo runu, kad viņi reaģē uz bērna vajadzībām, atbild uz jautājumiem, un tas rosina un veicina valodas apguves procesu. Pamazām bērns apgūst skaņas, identificē zilbes un sāk lietot “telegrāfiskas” frāzes – viena vārda, divu vārdu, vēlāk vairāku vārdu izteikumus. Tam seko atsevišķu vārdu gramatisko kategoriju, piemēram, locījumu formu un vienkāršu konstrukciju, apguve, vārdu krājuma paplašināšanās un izpratne (Tomme-Jukēvica 2018).

Otro vai pat trešo un ceturto valodu bērns apgūst vai nu līdzās pirmajai valodai, vai vēlāk. Lai arī otrās, trešās utt. valodas apguve notiek līdzīgi, izejot cauri tiem pašiem posmiem – sākot no atdarināšanas līdz patstāvīgi konstruētai valodai, tomēr bērns to dara vai nu speciāli mācoties, vai atrodoties attiecīgajā valodas vidē (Tomme-Jukēvica 2018).

Tāpat kā dzimtās valodas, arī otrās, trešās utt. valodas apguve un attīstība ir atkarīga kā no **iekšējiem, tā no ārējiem apstākļiem**.

Katram bērnam šie apstākļi ir atšķirīgi, un tas ietekmē viņa individuālo kā dzimtās, tā otrās vai trešās valodas apguves tempu un prasmi.

Iekšējie faktori ir tie, kas **saistīti ar katra bērna individualitāti**, piemēram, bioloģiskais vecums, kad sākas otrās valodas apguve, bērna nervu sistēmas noturīgums, briedums, bērna valodas u. c. spējas, viņa motivācijas līmenis.

Arī **valodas spējas** lielā mērā ietekmē bērna otrās vai trešās valodas un runas apguves rezultātus. Tas ir sava veida intelekts, kurš ir raksturīgs indivīdam un kuru sauc par “īpašu talantu uz valodām”, kas valodas apguvējam piemīt un izpaužas kā fonemātiskās kodēšanas spējas, valodas analītiskās spējas un verbālās atmiņas spējas, analītiskās spriešanas spējas (Tomme-Jukēvica 2018).

Ja bērns secīgi apgūst vairākas valodas, svarīgs ir arī viņa dzimtās valodas apguves līmenis. Katras nākamās valodas apguves procesā bērnam ar augstāku dzimtās valodas līmeni ir lielāka iespēja **izmantot iedzimtās valodas spējas un nodrošināt tā saucamo valodu**

savstarpējo kompensēšanos. Katrai valodai ir sava verbālā sistēma, toties kopīga neverbālo asociāciju sistēma (Druviete 2000).

Mācoties vēl kādu **jaunu valodu, tās apguve balstās jau uz tiem pamatiem,** ko izveidojusi indivīda pirmā valoda. Ja pirmā valoda ir attīstīta tiktāl, ka bērns to spēj lietot atrauti no konteksta, otrās valodas apguve veicas samērā viegli. Bieži notiek **pirmās valodas sintaktisko konstrukciju pārnese** uz otro valodu, pamatojoties uz to līdzību.

Ja pirmā valoda apgūta slikti vai ja pastāv risks to zaudēt, otrās valodas apguve var jūtami aizkavēties. Ir jāreķinās arī ar to, ka, pārnesot dzimtās valodas likumības uz savu otro valodu, ja tās saskan, otrā valoda ir pareizāka, bet, ja otrajā valodā ir citas likumības, otrā valoda ir kļūdaināka (Beikers 2002; Celitāne 2007).

Katras nākamās valodas apguves kvalitāti **ietekmē arī citas valodas zināšanas un prasme** šīs zināšanas pārnest uz apgūstamo valodu. Šīs tā saucamās metalingvistiskās zināšanas atvieglo ne tikai leksikas apguvi, bet arī gramatikas apguvi otrajā vai pat trešajā valodā (Beikers 2002).

Divu valodu lietošanas situācijās **bērns ir spiests domāt intensīvāk,** konkrētu uzdevumu veikšanai izmantot **vairākus paņēmienus.** Jaunā informācija var tikt **asimilēta gan vienā valodas sistēmā, gan abu valodu sistēmās.** Dažreiz jauno informāciju bērns iekodē divos vārdu krājumos un divās verbālajās atmiņās (Garcia 2009; Lazdiņa, Šalme 2008; Beikers 2002; Druviete 2000).

Apgūstot un lietojot vairākas valodas saziņā agrīnā vecumā, **bērnā viss ir saistīts ar emocionālo attieksmi** gan pret lietām, gan pret cilvēkiem, ar kuriem viņš dažādos veidos ir saistīts, piemēram, konkrēta rotaļlieta zināmu laiku būs tikai vienas valodas vārdā, jo tieši ar šo cilvēku saistās tās ienākšana bērna pasaulē.

Nevar neņemt vērā, ka agrīnā vecumā bērns divas vai vairākas valodas izmanto kā vienu un no tām viņš veido tā saucamo "vienas valodas celtni".

Bērnā ar zemu valodas attīstības pakāpi klausīšanās process ir selektīva rakstura, jo sākotnēji bērns klausās (uztver) tikai to, ko saprot, ir situācijas, kad pat sev zināmu vārdu un teikumu nozīmi nespēj saistīt veselumā, un to ir svarīgi pamanīt. Pretējā gadījumā bērns zaudē interesi par visu un nespēj saziņas procesā piedalīties (Мадден 2011).

Labākais veids, kā mācīties otro valodu, ir **būt tiešā un intensīvā kontaktā** ar mērķvalodas lietotāju. Tiem bērniem, kuriem ir tā saucamā **kontakta divvalodība jeb bilingvisms,** raksturīga mutvārdu runas patstāvība.

Savukārt tiem, kas apgūst otro valodu speciāli plānotā mācību procesā, ir jāiziet pēctecīgi soli pa solim cauri trim posmiem. Tie var būt šādi:

- **jauktās leksikas posms,** kurā netiek šķirota un analizēta valoda, kurā bērns runā; kurš vārds pirmais ienāk prātā, to arī izsaka, dažkārt puse vārda ir no vienas valodas, otra puse – no otras,
- **vārdu "ekvivalentu" posms,** kurā bērns sāk šķirot, ar kuru saziņas partneri kādā valodā jārūnā; bērns sāk piemeklēt tos vārdus, kas atrodami saziņas partnera valodā, un, ja paša leksikā šo vārdu nav, gaida palīdzību tieši šajā valodā, pat kļūst neapmierināts, ja kāds grib palīdzēt otrajā valodā,
- **divu valodu lietošanas posms atbilstoši saziņas situācijai,** protams, neizslēdzot arī tā saucamo valodu interferenci (Мадден 2011; Garcia 2009).

Ja agrīnā vecumā bērns klausās jautājumus un norādījumus un ar fiziskām kustībām – norādot, pieskaroties, pamācot ar galvu u. c. – parāda, ka ir uztvēris un sapratis to, ko skolotājs vai cits pieaugušais saka, tad arī turpmāk, lietojot otro valodu, labprātāk iesaistās spēlēs, sāk runāt īsos teikumos par tematu, kas skar viņa pieredzi. Lai arī viņa valoda un runa vēl ir nepilnīga, kļūdaina, tomēr doma jau ir skaidra (Tomme-Jukēvica 2018; Contheh 2006).

Kognitīvie procesi tiek sadalīti starp divām valodām – jau zināmo valodu un no jauna apgūstamo valodu (Contheh 2006; Dewaele, Housen, Wei 2003).

Ir jāreķinās arī ar tādu procesu kā **vārdu burtisku tulkojumu** no vienas valodas otrā valodā. Iekšējā runa, kas balstās uz dzimtās valodas sistēmu, bieži traucē veidot runu citā valodā, un tā rezultātā valodas apguvējs, domājot savā dzimtajā valodā, mēģina to pašu domu izteikt otrajā valodā (Tomme-Jukēvica 2018).

Agrīnā vecumā, apgūstot vairākas valodas, **bērns zināmu laiku jauc valodu kodus**, notiek neapzināta pāreja no vienas valodas uz otru. Runā notiek **vairāku valodu interference** – bērns lieto citas valodas vārdus, frāzes, teikuma konstrukcijas, gramatiskās formas, var diezgan ilgi jaukt gramatiskās formas un sajaukt valodas – vienā teikumā mēdz būt kopā gan vienas, gan otras valodas vārdi u. c.

Ārējie faktori ir tie, kas **saistīti ar** tā saucamā **iedevuma kvantitāti** un to, cik ilgs ir valodas apguves laiks, kāda ir pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes sadarbība, bērna vecāku otrās valodas prasme, vecāku sociāli ekonomiskais statuss u. c. (Tomme-Jukēvica 2018).

Svarīgi, lai bērnam ir pietiekami plašs tā saucamais **iedevums**, t. i., tiek radīti tādi apstākļi, kas rosina bērnu klausīties, lasīt, citiem vārdiem, atrasties apgūstamās valodas vidē pat tad, ja viņa rīcībā vēl nav pietiekami plaša valodas krājuma, prasmes pareizi lietot vārdu gramatiskās formas atbilstoši situācijai.

Pirmsskolas vecumā bērns intensīvi apgūst valodas gramatisko sistēmu, tāpēc arī citu valodu, tāpat kā dzimtās valodas un runas attīstību, būtiski ietekmē ārējie apstākļi – **sociālā vide, bērna un pieaugušo attiecības**.

Palīdzēt bērnam agrīnā vecumā apgūt gan dzimto valodu, gan citas valodas vispirms nozīmē apzināties, ka valodas attīstība ir cieši **saistīta ar attiecībām** starp ģimenes locekļiem, vienaudžiem un citiem bērnam svarīgiem cilvēkiem. Valodu apguves procesā ir jāreķinās gan ar bērna domāšanas un citu psihisko procesu attīstības līmeni, gan ar prasmi organizēt savu darbību.

Svarīgi apzināties, ka atdevuma kvalitāte ir atkarīga arī no **valodas vides autentiskuma** un **bagātības**, sarunvalodas **partneru valodas** un **runas prasmes līmeņa** (Anspoka 2013; Šalme 2006).

Cilvēks ar bagātu valodas pieredzi bērnam **var palīdzēt daudz vairāk** nekā tas, kam pašam ir ierobežots vārdu krājums, neprecīza vai pat kļūdaina runa.

Bērna valodas un runas kvalitāti **ietekmē arī valodas lietotāju skaits**, jo tādējādi viņš mācās klausīties un uztvert dažādā tempā un tembrā runātu tekstu un vārdus, mācās pazīt un producēt vārdus neatkarīgi no runātāju artikulācijas variācijām (Tomme-Jukēvica 2018).

Arī bērna vecāku **sociāli ekonomiskais statuss un valodu prasmes līmenis** ir cieši saistīts ar bērnu leksikas attīstību, valodas un runas kvalitāti – bērniem no ģimenēm ar augstāku sociālo statusu un augstāku valodas vai pat vairāku valodu prasmi ir labāki valodas mācīšanās rezultāti (Tomme-Jukēvica 2018).

Neapšaubāmi, dzīvojot vairāku valodu un kultūru vidē, bērns sastopas arī ar grūtībām. Taču tās ar pieaugušā palīdzību var novērst, protams, ja vien motivē bērnu runāt tādā vidē, kurā ir **emocionāls komforts**, bērns ir drošs un pārliecināts, ka valodas

Valsts izglītības saturs centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/1/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Latviešu valodas bilžu vārdnīca*. Rīga: LVA, 2023.

apguves procesā varēs saņemt nepieciešamo palīdzību (Anspoka 2013).

Lai gan katras valodas apguve prasa psiholoģisku piepūli, fiziski un psihiski veselam bērnam **agrīnais bilingvisms vai pat multilingvisms ir tikai ieguvums**, nevis zaudējums. Citas valodas apguve veicina arī dzimtās valodas un kultūras dziļāku izpratni, bērna garīgā apvāršņa paplašināšanos.

Bērns, kurš jau agrīnā vecumā mācās vismaz divas valodas, apgūst lielāku sociokultūras pieredzi: apgūst ne tikai divas valodas, bet arī divas kultūras un domāšanas stilus, labāk adaptējas dažādās kultūrvidēs.

1.2.3. Latviešu valoda pirmsskolas izglītības programmā

Latviešu valoda kā mācību priekšmets un līdzeklis citu mācību jomu satura apguvei

Atbilstoši pirmsskolas izglītības vadlīnijām valodu mācību jomā paredzēts, ka bērns skaidro, kāpēc cilvēki sazinoties lieto valodu, klausās tekstu, nosauc tajā darbojošās personas, atstāsta notikumus, izdomā teksta turpinājumu, jautā par neskaidro un atbild uz konkrētu jautājumu, saprotami un secīgi stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, piedalās sarunā, nepārtrauc runātāju, runā lieto dažādas runas intonācijas, atšķir un nosauc skaņas, skaņu apzīmē ar atbilstošu burtu, lasa vārdus un saprot izlasīto, raksta rakstītos burtus (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018).

Pirmsskolā **latviešu valodas apguves** iespējas ir vairākas:

- latviešu valoda ir atsevišķs **mācību priekšmets**,
- latviešu valodas apguve notiek **integrēti ar citu jomu priekšmetiem**,
- latviešu valodas apguve un pilnveide notiek **brīvā rotaļdarbībā**.

Svarīgi apzināties, ka visā pirmsskolas izglītības posmā latviešu valodas apguvi **sekmē integrēts mācību**

process, kurā izmanto individualizētu pieeju, un to atbilstoši bērna attīstībai īsteno skolotāji, speciālisti un citi izglītības iestādes darbinieki **sadarbībā, lietojot latviešu valodu gan kā mācību līdzekli, gan kā ikdienas saziņas līdzekli**.

Svarīgākie latviešu valodas **apguves uzdevumi** dažādos pirmsskolas bērna vecumos ir šādi:

- **1. līmenī** (līdz 4–5 gadu vecumam) bērns, būdams runātājs un klausītājs, piedalās pirmsskolas bērnu grupas saziņā, lomu spēlēs, piemēram, iejutoties pārdevēja vai pircēja lomā, klausās stāstus vai dzejoļus un izprot to saturu no konteksta un pēc mīmikas, žestiem, kustībām u. c. neverbālajiem saziņas līdzekļiem, mācās atstāstīt dzirdēto, norunā no galvas dzejoli vai tautasdziesmu, zīmē ilustrācijas pēc dzirdētā, adekvāti reagē uz skolotāja norādījumiem, sāk iepazīt burtus, tos lasīt vārdos un rakstīt,
- **2. līmenī** (6–7 gadu vecumā) bērns, būdams runātājs un klausītājs, piedalās grupas uzdevuma veikšanā, piemēram, inscenē stāstu vai pasaku, izstāsta reālu vai izdomātu notikumu skolotājam vai citiem bērniem, klausās un uztver pasakas, stāstus vai dzejoļus, izprot to saturu no konteksta un analizē tos, uzdod jautājumus un atbild uz jautājumiem, var izpildīt sarežģītākus skolotāja norādījumus un pat sniegt savus ieteikumus, apgūst lasītprasmi un rakstītprasmi (Tomme-Jukēvica 2018).

Īstenojot pirmsskolas izglītības saturu latviski ar bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, **jārēķinās ar to pieredzi**, ko bērns ir ieguvis neformālā vidē, kā arī ar viņa dzimtās valodas līmeni.

Nemot vērā sociāli ekonomisko situāciju u. c. būtiskus apstākļus, bilingvāls bērns vairs nav nacionālo minoritāšu pirmsskolā, bet majoritātes pirmsskolā, starptautiskajās pirmsskolās u. c. Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO ir aktuāls jautājums par trešo valstu valstspiederīgo bērnu iesaistīšanos pirmsskolas izglītības procesā. Arī notikumi Ukrainā ir ietekmējuši pirmsskolu etnisko un lingvistisko vidi. Šie bērni, iekļaujoties Latvijas

izglītības sistēmā, saziņā un arī mācību procesā lieto latviešu valodu. Protams, jāreķinās, ka bērni tikai pakāpeniski pierod pie valsts valodas lietojuma, nereti izmanto savu dzimto valodu domas formulēšanai vai arī bez profesionālas skolotāja palīdzības nespēj uztvert to, kas notiek rotaļnodarbībā.

Lai pirmsskolas mācību process būtu mērķtiecīgs un bērna spējām un vajadzībai piemērots, **svaigīgi vairāki nosacījumi:**

- **otrajai valodai**, kuru bērns dzird un lieto pirmsskolā, **jābūt tik dabiskai un autentiskai**, lai tā netraucētu bērnam savstarpēju saprašanos un valodas atdarināšanas iespēju (Bialystok 2001),
- bilingvāls bērns, mācību procesā izmantojot latviešu valodu, apgūst arī lielāku mācīšanās pieredzi, jo, mainot valodu kodus, bērna **domāšana kļūst elastīgāka un intensīvāka**,
- latviešu valodas lietošanas situācijās **bērns ir spiests** izmantot **vairāk mācīšanās** paņēmieni konkrētu uzdevumu veikšanai, un tam bieži ir vajadzīgs ilgāks laiks, skolotāja pacietība sagaidīt atbildi, bez vajadzības nesteidzinot bērnu,
- bilingvs apgūst ne tikai divas valodas (vienu ģimenē, otru – pirmsskolā), bet arī divas atšķirīgas kultūras un domāšanas stilus, viņš **adaptējas dažādās kultūrvidēs**, tāpēc svarīga ir arī vecāku cieņpilna attieksme ne tikai pret savu dzimto valodu un kultūru, bet arī pret latviešu valodu un kultūru,
- bilingvisms **veicina** arī dažādu spēju un prasmju attīstību, īpaši, ja skolotājs motivē bērnu, veido nepieciešamo pedagoģisko vidi, kurā ir emocionāls komforts, bērns ir drošs, ka mācīšanās procesā varēs saņemt viņam nepieciešamo palīdzību.

Latviešu valodas plānojums pirmsskolas izglītības procesā

Pirmsskolā īpaši rūpīgi plānojams **mācību process, strādājot etniski un lingvistiski neviendabīgā vidē**. Tajā ietilpst šādi plānošanas jautājumi:

- īpaši rūpīgi plānota **latviešu valodas izmantošana agrīnā vecumā**, lai bērns pakāpeniski pierod pie tās un jūt drošību, dzirdot informāciju, uztver to,

kas notiek rotaļnodarbībās vai brīvās rotaļdarbības laikā,

- **latviešu valodas lietojums**, lai bērns to “uzsūc” un sāk uztvert un izprast no konteksta,
- **dažādu atbalsta pasākumu izmantošana**, piemēram, neverbālo līdzekļu (kustību, dažādu ķermeņa pozu, mīmikas, žestu u. c.), attēlu, demonstrējumu, informatīvo zīmju u. c., ja bērns kādu brīdi neuztver latviešu valodā sniegto informāciju,
- informācija tiek piedāvāta **vieglajā valodā**, pārveidojot tekstus pēc noteiktiem pamatprincipiem, lai tie kļūst vieglāk uztverami (Vieglā valoda. Rokasgrāmata 2022),
- **pirmsskolas pedagogu saskaņots komandas darbs**, lai bērns visās mācību jomās saņemtu mērķtiecīgu palīdzību, mācoties tikai valsts valodā.

Pedagoģiskajā procesā, kas **tiek īstenots atbilstoši bērna attīstībai**, mērķtiecīgi tiek veicināta bērna izziņas darbība un prasme funkcionāli izmantot valodu.

Plānojami tādi **saziņas temati, kas saistīti ar bērna ikdienu**, tajos sākotnēji ietverot vārdus, kas ir saprotami vairākās valodās, kā arī vizualizējot svarīgāko informāciju, piedāvājot tādas teikumu modeļus, frāzes kā gatavas vienības, kuras bērni var regulāri izmantot dažādās situācijās, ne tikai saistībā ar konkrētu mācību jomu (Vadlīnijas pārejai uz mācībām latviešu valodā 2023).

Lai bērni dabiskās situācijās pierastu pie latviešu valodas skanējuma un lietojuma, **visos vecumos ikdienas saziņā** viņi tiek rosināti izmantot latviešu valodu, runājot par tematiem, kuri saistīti ar dzīvi izglītības iestādē, piemēram, sasveicināšanās vai atsveicināšanās frāzes, stāstījums par pašsajūtu, pašapkalpošanās darbiem, nodarbībām dienas ietvaros u. c. Skolotājs pieradina bērnus latviešu valodā arī lasīt vārdus vai vārdu savienojumus, kuri redzami tuvākajā apkārtnē, piemēram, pirmsskolas iestādes, grupu nosaukumi, uzraksti uz telpu durvīm, tuvumā esošo iestāžu nosaukumi u. tml.

Skolotāji savstarpējā sadarbībā plāno visās mācību jomās integrētus bērna pieredzei un interesēm atbilstošus sasniedzamos rezultātus. Tas nozīmē, ka **katru dienu tiek plānota mācību jomu satura apguve tikai latviski.**

Svarīgi, ka skolotājs kopš pirmās dienas **no dzimtās valodas atbalsta pilnībā atsakās**, lai bērns koncentrējas, cenšas uztvert no konteksta, attēliem u. c. atbalsta pasākumiem un nepierod pie tā, ka varēs saņemt palīdzību dzimtajā valodā.

Palīdzot bērnam apgūt konkrētu mācību saturu latviešu valodā, skolotājam ir jāspēj skaidri un precīzi formulēt sasniedzamo rezultātu, izskaidrot sarežģītus jautājumus, sniegt īsas, bet precīzas instrukcijas, pareizi lietot konkrētus matemātikas, dabaszinību u. c. jēdzienus, uzdot jautājumus un uzturēt sarunu, sniegt precīzu atgriezenisko saiti, bērna darba vērtējumu tā, lai viņš skaidri saprot, ko zina vai prot. Izvēloties mācību materiālus, svarīgi tos pielāgot bērnu valodas prasmes līmenim, kā arī izmantot dažādus resursus, ne tikai darba lapas vai tekstus, bet arī audio un video materiālus, valodas vingrinājumus, digitālos rīkus u. c., jo tas veicina bērnu interesi un aktīvāku līdzdalību (Vadlīnijas pārejai uz mācībām latviešu valodā 2023).

Lai bērni ar prieku mācītos latviešu valodu, īpaša nozīme ir visu pirmsskolas skolotāju latviešu **valodas prasmes kvalitātei un attieksmei** pret latviešu valodu un kultūru.

Lai varētu mērķtiecīgi, sistēmiski un pakāpeniski palīdzēt katram bērnam pirmsskolā, mācoties valodu, iedziļināties un to apgūt **integrēti** ar citu mācību jomu saturu, vērtībām, tikumiem un caurviju prasmēm, ir būtiski izprast svarīgākās **pirmsskolas vecuma bērnu valodas un runas attīstības likumsakarības**, kā arī zināt tādus pirmsskolas **valodas didaktikā nozīmīgus** nosacījumus kā valodu stimulējošu rotaļu un spēļu izmantošana, arī dziedāšana, darbošanās ar attēliem, reāliem priekšmetiem, vārdiem, skaņām un burtu kartītēm, dažādu domāšanas operāciju izmantošana (salīdzināšana, pretstatīšana, vispārināšana u. c.). Apgūstot mācību saturu latviski, ir jāpatur prātā, **ka**

valoda un domāšana ir savstarpēji saistītas, valoda attīstās ātrāk un labāk, ja bērnam ir priekšstats par skaņām – to skaņējumu un izrunu, noteikts vārdu krājums, kā arī izpratne par to, kā tiek veidoti teikumi, formulēti jautājumi u. c.

Strādājot etniski un lingvistiski nevienmērīgā grupā un palīdzot apgūt pirmsskolas izglītības programmu latviešu valodā, **izmantojamas dažāda veida rotaļas un spēles**, jo tās palīdz ne tikai apgūt valodu, savstarpējo attiecību pieredzi, morāles normas, praktiskās un intelektuālās darbības veidus, bet arī atraisa bērnu mērķtiecīgai darbībai. Rotaļā vai spēlē runājot latviski, bērns jūtas drošāks, mazāk baidās kaut ko nepateikt vai izdarīt nepareizi, valodu izmanto dabiskās situācijās, vienlaikus apgūst dažādus savstarpējo attiecību modeļus un uzvedības normas, lieto verbālos un neverbālos izteiksmes līdzekļus (dažādas balss intonācijas, mīmiku, žestus). Pats svarīgākais – **rotaļā vai spēlē latviešu valodu var apgūt kontekstā ar praktisku darbošanos**. Tieši rotaļā vai spēlē bērnu dialogi ir garāki, izvērstāki, jo viņu interesi uztur rotaļas loma, sižets un bieži vien arī izmantotie materiāli – rotaļlietas (Stangaine 2014).

Skolotāja uzdevums ir piedāvāt dažāda veida rotaļas un spēles (lomu, celtniecības, kustību, pirkstiņrotaļas u. c., galda spēles) vai radīt situācijas, kurās bērns pats konstruē rotaļu vai spēli, lai veiktu kādu izziņas uzdevumu. Rotaļas un spēles kā bērna mācīšanās līdzeklis no formālas mācīšanās atšķiras ar to, ka **izziņas uzdevumus bērnam neizvirza tieši un atklātā formā**, bet tie **tiek ietverti rotaļas saturā, uzdevumā, rotaļas darbībās un noteikumos** (Stangaine 2014).

Dabaszinātņu, matemātikas un sociālās un pilsoniskās jomas mācību satura temati visbiežāk ir pamats jēgpilnai valodas apguvei, piemēram, temata “Augi un dzīvnieki” ietvaros, pētot augus un dzīvniekus enciklopēdijās, cita veida uzziņu literatūrā, novērojot tos pirmsskolas izglītības iestādes apkārtnē, bērni iemācās tos nosaukt latviešu valodā, iesaistīt skolotāja dotajos nepabeigtajos teikumos, sākotnēji atbildēs uz jautājumiem, kuros daļa no atbildes jau ietverta

jautājumā, spēlēt lomu rotaļas vai kustību rotaļas, kurās ietverta minētā leksika u. tml.

Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomā bērns, vērojot konkrētas darbības, klausoties skolotāja stāstījumā vai spēlējot gadskārtu ieražu spēles, ejot tautas rotaļās, atkārtot dzirdēto un atbilstoši rīkojas, apgūst leksiku (lietu, īpašību, darbību u. c. nosaukumus), latviešu un citu tautu tradicionālajai kultūrai raksturīgo folkloru, īsus dzejoļus, izspēlē pašu izdomātu vai dzirdētā/lasītā literārā darba sižetu, dzied, tekstu brīvi apvieno ar kustībām, izpilda dažādas kustības un komentē savas darbības u. tml.

Arī savu etniskās kultūras pieredzi bērns rosināms stāstīt latviski. Daudzās situācijās var palīdzēt **skolotāja aktieriskā meistarība**, “liekot” bērnam uztvert, ka viņš bērna dzimtajā valodā daudz ko “nesaprot”, un bērns ir spiests piepūlēties un stāstīt, atbildēt uz jautājumiem u. tml. latviski. Skolotājs ar savu profesionālo meistarību var atrast veidu, kā pārjautāt, precizēt u. tml. Bērniem ir jādod arī pietiekami ilgs laiks apkārtējās pasaules, konkrētu apgalvojumu u. tml. pētīšanai un jaunu zināšanu konstruēšanai un lietošanai latviešu valodā.

Skolotājs ir procesa vērotājs un sekotājs līdz bēnu darbībai grupā, lai tad, kad viņi savā starpā runā dzimtajā valodā, var iesaistīties, mudināt pāriet uz latviešu valodu, bērna dzimtajā valodā **teikto pārfrāzēt latviski** u. tml. Lielākiem bērniem var būt darba noteikumi, kuros paredzēts, ka grupā runā tikai latviski. **Skolotājam ir jābūt ļoti uzmanīgam pret bēnu dzimto valodu.** Ar bērniem jārunā par to, ka katram cilvēkam ir dzimtā valoda, jāaicina noskaidrot, kas katram ir dzimtā valoda. Bērniem jādod iespēja kādās konkrētās mācību situācijās demonstrēt savas dzimtas valodas prasmi, piemēram, pirms Ziemassvētkiem sagatavot tautasdziesmas, dzejoļus, ko runās Ziemassvētku pasākumā (tie var būt ģimenē iemācīti teksti). Var atnest arī grāmatas dzimtajā valodā, tās parādīt, pat palasīt, lai pārējie ieklausās, kā skan bērna dzimtā valoda. Skolotājam ir būtiski **izrādīt cieņu pret bērna dzimto valodu**, tāpat kā **ģimenei cieņu pret latviešu valodu**. Viens no skolotāja uzdevumiem ir

bērniem palīdzēt izprast, ka cilvēkiem var būt dažādas dzimtās valodas, kultūras, bet visus vieno tas, ka **Latvijā izglītību iegūst latviešu valodā**.

Viens no svarīgākajiem pirmsskolas uzdevumiem ir **palīdzēt bērnam apgūt lasītprasmi un rakstītprasmi** tādā līmenī, lai viņš 1. klasē ir spējīgs uztvert uzdevumu nosacījumus visos mācību priekšmetos. Strādājot etniski un lingvistiski neviendabīgā vidē, rēķinoties ar to, ka bērna dzimtā valoda, tātad arī ģimenes valoda, nav latviešu valoda, tas ir jādara ļoti pakāpeniski, izprotot, ka lasīt un rakstīt mācīšanās nesākas ar burtu apguvi, bet gan ar intereses radīšanu par lasīšanas un rakstīšanas procesiem, ar izpratni, kādi ir cilvēka ieguvumi, ja viņš prot izlasīt vai uzrakstīt to, kas viņam dzīvē ir svarīgs. Ne mazāk svarīgi ir ņemt vērā – ne tikai lasītprasmes un rakstītprasmes apguve nav atrauta viena no otras, bet arī citas prasmes, piemēram, prasme klausīties, prasme koncentrēties, noturēt uzmanību, prasme runāt u. c. ietekmē lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi.

No metodiskā viedokļa lasītprasmes un rakstītprasmes apguves procesā pastāv **trīs savstarpēji saistīti posmi**:

- lasīt un rakstīt apguves sākotnējais posms,
- intensīvs lasītprasmes un rakstītprasmes apguves posms,
- lietpratīga lasītāja un rakstītāja veidošanās posms (tas gan ir pamatzglītības uzdevums).

Robežas starp šiem posmiem gan ir nosacītas, jo, pirmkārt, atšķirīga ir bēnu individuālā attīstība, otrkārt, visos posmos var izmantot tos paņēmienus, kas konkrētā situācijā ir vispiemērotākie.

Lasīt un rakstīt apguves sākotnējā posmā, strādājot ar bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, katrā rotaļnodarbībā ir svarīgi runāt ar bērnu par visu: par kopīgi redzēto, dzirdēto vai pārdzīvoto, lai bērnam rodas vajadzība meklēt vārdus domas izteikšanai, vārdu krājuma paplašināšanai, jo, kā zinām, bagātīgāks vārdu krājums palīdz bērnam vieglāk saskatīt vārda un tajā ietvertās jēgas saistību lasīšanas un rakstīšanas procesā, kopīgi pētīt grāmatas, žurnālus, iestāžu, veikalu uzrakstus, teātra biļetes, sabiedriskā transporta biļetes

atrodamo informāciju u. c. cita veida tekstus, lai, ja ne izlasītu, tad vismaz pēc attēliem, ilustrācijām vai citas informācijas prognozētu saturu, mācītos koncentrēties un ieraudzīt konkrētas lietas, kam ir sakars ar lasāmo vārdu vai tekstu; izteiksmīgi lasīt bērnam priekšā dažāda satura tekstus, interesantākajās vietās pārtraucot teksta lasīšanu, izlasot teikuma sākumu un ļaujot bērnam šo teikumu pabeigt, nebaudoties, ka tas atšķiras no tekstā rakstītā, tā radot intrigu un rosinot sarunu par dzirdēto, prognozējot tālāko notikumu gaitu, izvērst darbu ar atsevišķiem vārdiem, saklausot un nosaucot tajos dzirdētās skaņas kā sākumā, tā vidū un beigās vārdos, mācoties tās precīzi un skaidri izrunāt vārdos, īpaši divskaņus ai, ei, ie, [uo], patskaņus [o] un [ō] un tās skaņas, kas bērnam sagādā izrunas grūtības; ejot ārā, kopīgi ieklausīties dabā un sadzirdēt skaņas, tās precīzi atdarināt, saukt vārdus, kuros ir šīs skaņas, spēlēties ar vārdiem (saukt vārdus ar vienu un to pašu skaņu; vārdus par vienu tematu, piemēram, meža dzīvnieki, mājdzīvnieki, puķu nosaukumi, lietas, kas jāņem līdzi pārgājienā, braucot ekskursijā u. tml.; veidot teikumus, kuros visi vārdi sākas ar vienu un to pašu skaņu u. tml.).

Šajā posmā īpaši svarīga ir tieši **skaņu pareizrunas apguve**, jo no prasmes pareizi artikulēt valodas skaņas ir atkarīga ne tikai runātprasmes kvalitāte, bet arī bērna

labizjūta vienaudžu un pieaugušo pasaulē, veiksmīgs lasītprasmes un rakstītprasmes apguves process.

Lai bērns varētu vieglāk iemācīties lasīt un rakstīt, svarīgi **attīstīt bērna fonemātisko dzirdi**, t. i., prasmi saklausīt visas skaņas, turklāt tādā secībā, kā tās seko viena otrai vārdā. **Ļoti svarīgs ir skolotāja runas paraugs.** Cik precīzi pedagogs izrunā katru skaņu vārdā, tik precīzi bērns to spēs atdarināt. Jāņem vērā, ka latviešu valodā ir gan īsie, gan garie patskaņi (a – ā, e – ē, i – ī, u – ū, o, ō), šaurie un platie patskaņi e, ē, divskaņi, balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi (b – p, d – t, g – k, ģ – ķ, z – s, ž – š), no kuru pareizrunas atkarīga vārda nozīme, piemēram, *kazas – kāzas; lapa – lāpa; lupa – lūpa; likums – līkums; es šodien ēdu, bet vakar ēdu; mans tētis; mans vectēvs vai vecmāmiņa; beka – peka; zils – sils* u. c.

Ne mazāk svarīgi ir pareizi izrunāt arī svelpeņus un šņāceņus (suns, šūpojas), dubultos līdzskaņus vārdos (ķemme, panna, šalle), skaņas dz, dž un mīkstinātos līdzskaņus (kaķis, ģitāra, ļipa, ņaudulis) u. c. Īpaša uzmanība pievēršama skaņas *ķ* saklausīšanai un pareizrunai vārdu sākumā, piemēram, *ķieģelis, ķekars, ķemme, ķebulis*, jo bērniem ir tendence šīs skaņas aizstāt ar skaņu č. Latviešu valodā uzmanība jāpievērš tam, ka tikai latviskas izcelsmes vārdos ir divskanis [uo],

bet visos svešvārdos ir vai nu īsa, vai garais patskanis o, [ō], uz kura gan rakstos garumzīme netiek lietota, piemēram, *doma, ozols, soma, bet – novembris, oktobris, sports, kino, loto* u. c.

Lai bērni, apgūstot pareizrakstību skolā, nepieļautu kļūdas, ir jāņem vērā, ka tādos vārdos kā *gulbis, gulta, zilonis*, kurpe vienmēr ir īsa patskanis, bet darbības vārdos, kas beidzas ar -īt (-īties) vai -ināt (-ināties), piemēram, *lasīt, lasīties, sveicināt, sveicināties* citās formās ir garš patskanis, piemēram, *mēs lasām, jūs lasāt, mēs sveicinām, jūs sveicināt, mēs sveicināties, jūs sveicināties, viņas/viņi sveicinās*. Ja bērns kopš bērnības dzirdēs pareizi izrunātus vārdus, viņš tos pieņems arī savā runā un pēc dzirdes vien apgūs arī pareizrakstību. Tā kā bērniem latviešu valoda nav dzimtā valoda vai arī viņi aug bilingvālā ģimenē, kurā sadzīves situācijās tiek lietotas abas valodas, tad jāņem vērā, ka **vārdi, kuros jāievēro konkrētu skaņu pareizrakstība, ir iesaistāmi teikumos un tekstos**, lai bērns ne tikai pareizi izrunātu vārdus, bet arī izprastu šo vārdu nozīmi kontekstā.

Skolotāji paši bērnam var palīdzēt apgūt prasmi izrunāt konkrētās skaņas, bet, ja nepieciešams, **var sadarboties ar logopēdu**. Visbiežāk tieši speciālists diagnosticēs, kuru skaņu un kurās pozīcijās bērns izrunā nepareizi vai neprecīzi, kas ir tā cēlonis, un atradīs problēmas risinājumu.

Visa pamatā ir regularitāte, tāpēc ir svarīgi vienas un tās pašas skaņas iekļaut dažādās situācijās. Skolotājam ir jārada bērna vajadzība izteikties, lietojot konkrētos vārdus, un vienlaikus jānodrošina **pozitīva reakcija uz to, ko bērns ir pateicis**, neaizmirstot uzslavēt viņu vai vienkārši precīzi un pareizi atkārtojot bērna teikto. To vajag darīt dabiski vispiemērotākajos brīžos, īpaši, ja bērns pasaka kādu grūti izrunājamo vārdu.

Bērnā jābūt, ka skolotājs priecājas par viņa panākumiem. Nevajadzētu bērnam likt izrunāt vienā un tajā pašā brīdī vairākkārtīgi vārdus, kas viņam sagādā grūtības. Tā viņš var iespītēties un arī citās reizēs vairs necensties tik dedzīgi, kā to darīja iepriekš. Ir jāizjūt situācija, kurā atkal var dabiski ietvert bērna pareizrakstības attīstībai svarīgus vārdus. Bērni dabiskāk

un nebaidoties kļūdīties **mācās izrunāt konkrētas skaņas, ja to dara dziedot, iesaistot kādā spēlē vai rotaļā**. Dziedot tautasdziesmas vai citas dziesmas, īpaši tās, kurām ir piedziedājumi vai regulāri atkārtojas kādi vārdi, ritms, atskaņas, bērns atbrīvotākā situācijā mācās artikulēt skaņas. Tas nozīmē, ka svarīga ir **sadarbība** arī ar **mūzikas pedagogu** (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Helmane, Leite 2021b).

Neapšaubāmi šajā posmā rotaļīgās situācijās bērni apgūst arī burtus, tos raksta, piemēram, raksta sava vārda, drauga vārda burtus vai vārdus. Galvenais, **lai tas notiek dabiski** un bērns var izmantot sajūtas – redzēt, dzirdēt, aptaustīt. Jāņem vērā, ka bērnu uzmanību piesaista spilgti, krāsaini burti, uzraksti un grāmatas ar zīmējumiem.

Intensīvā lasītprasmes un rakstītprasmes apguve posmā veidu, kādā tiks apzināti apgūti burti, katrs skolotājs var izvēlēties brīvi. Tā var būt didaktiskā spēle, piemēram, visa gada garumā ik pa laikam bērni sastājas vilcieniņā, lai dotos ceļojumā uz Burtu zemi. Katru reizi Burtu zemē viņi sastop jaunu burtu un saņem no tā dažādus uzdevumus, kas veicami grupā apgūstamā temata ietvaros (Zariņa 2021); kopā ar skolotāju var mācīties pazīt konkrētus burtus un apkārtējā vidē ieraudzīt vārdus, kuros ir šie burti, meklēt žurnālos vai avīzēs zināmos burtus, tos apvilkt vai izgriezt, aicināt lasīt veikalu izkārtnes reklāmas, etiķetes, nosaukt šos vārdus pa burtiem, nosaukt ne pārāk garu vārdu (galvenokārt divzīlbu, piemēram, mā-ja) pa burtiem vai zilbēm un ļaut bērnam nosaukt šo vārdu, izmantot burtu kartītes, ko var sagatavot kopā ar bērnu, un saukt vārdus ar izvēlēto burtu, salikt vārdu no zināmajiem burtiem; pasludināt konkrēta burta dienu, piemēram, šodien ir burta M diena, un bērns piestiprina šo burtu grupā pie visiem priekšmetiem, kas sākas ar šo burtu, mācīties lasīt zilbes, vēlāk arī vārdus un teikumus ar zināmajiem burtiem; mācīties rakstīt apgūtos burtus un vārdus (to var darīt gan burtnīcā ar bērna rokai piemērotiem rakstāmpiederumiem, gan arī, dzīvojot digitālajā laikmetā, reizēm to ļaut darīt, izmantojot datora klaviatūru), aicināt bērnu pārrakstīt nelielu tekstu no grāmatas vai cita avota; nodrošināt

vidi, kurā bērns var redzēt vārdus, piemēram, vārdi ir uz kartītēm pie dažādiem priekšmetiem telpā, pie grupas ziņojumu dēļa, un bērns tos var lasīt kopā ar skolotāju vai patstāvīgi (bērnā nemanot, mainīt vārdus un pievērst uzmanību jaunajiem vārdiem, lai tādējādi bērns arvien paplašina savu pieredzi). Noderīga prakse ir komiksu grāmatas veidošana, teikumu, vēlāk arī stāstu par noteiktu tematu sacerēšana. Tos var ierakstīt audio formātā un pēc tam atskaņot. Bērni var minēt un pat veidot krustvārdu, burtu u. c. mīklas, veidot pašsacerētu un ilustrētu grāmatu, noformēt apsveikuma pastkartes brāļim vai māsai, vecākiem, vecvecākiem, draugam u. c. (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Helmane, Leite 2021b).

Skolotājam ir jāņem vērā, **kamēr bērns mācās lasīt, līdzskaņu burtiem atbilstošās skaņas jāsauc tikai B, C, Č, D, nekad nesaukt ar burtu nosaukumiem Bē, Cē, Dē u. tml.**, lai bērnam vieglāk veicas tā saucamā burtu sasaukšana vārdos un izlasītā vārda jēgas uztveršana. Savukārt **divskaņu burtus censties izrunāt kā skaņas, neatdalot vienu skaņu no otras**, lai bērns pierod lasīt Al, El, nevis A-l, E-l. Tāpat svarīgi **burtus mācīt pazīt nevis alfabēta secībā, bet tādā secībā, lai pēc iespējas ātrāk bērns redz tam jēgu**, jo ar zināmajiem burtiem jau var izlasīt vai uzrakstīt vārdus, kā arī tiem burtiem vai vārdiem, ko bērns jau mācījies lasīt un rakstīt, regulāri pievēršama uzmanība visās iespējamajās situācijās, lai tādējādi bērnam veidojas noturīgākas zināšanas un prasmes. Ja ir pamanīts, ka bērnam ir grūti aiz zilbes redzēt vārdu, tad dot iespēju bērnam censties lasīt veselus vārdus. Svarīga atziņa ir atcerēties, ka **piecos un arī sešos gados katrs bērns attīstās dažādā tempā**, un nevērtēt, galvenais – **nesalīdzināt, bērna sasniegumus ar cita vienaudža sasniegumiem**. Katram bērnam lasītprasmes un rakstītprasmes apguves ceļš ir atšķirīgs (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Helmane, Leite 2021b).

Lai bērns spētu kvalitatīvi apgūt ne tikai valodu, bet arī tādu mācību jomu kā sociālās un pilsoniskās, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselības un fiziskās aktivitātes saturu un vienlaicīgi mācīšanos uztvertu kā jēgpilnu darbību, kurā viss ir savstarpēji saistīts

un nozīmīgs, **viens no risinājumiem** ir tā saucamā mācību jomu satura un valodas integrētās apguves pieejas izmantošana.

1.2.4. Latviešu valodas un pirmsskolas mācību jomu satura integrēta apguve

Kas ir satura un valodas integrēta apguve jeb CLIL?

Akronīms **CLIL** (*Content and Language Integrated Learning*) tiek lietots, runājot par tādu pieeju, kurā, **mācoties valodu, apgūst kādu mācību priekšmetu, un otrādi – apgūstot kādu noteiktu tematu, vienlaicīgi apgūst arī valodu** (Druvieta 2015; Marsh 2002).

CLIL pieeja Latvijā ienākusi, pārejot uz daļējām vai pilnīgām mācībām latviešu valodā mazākumtautību skolās. Eiropā **CLIL** tiek uzskatīta par vienu no jaunākajām pieejām mācību satura plānošanā un tā apguves metodikā. Ja vēl pirms dažiem gadiem CLIL pieeja tika izmantota valodu, īpaši otrās valodas un svešvalodu, apguves procesā vai bilingvālās mācībās mazākumtautību izglītības programmās, tad šobrīd CLIL izmantošanas robežas ar katru gadu paplašinās.

Kāpēc CLIL pieeja īstenojama arī pirmsskolā?

CLIL pieeja pilnā mērā attiecināma arī uz pirmsskolas izglītības procesu, jo tās galvenais mērķis ir nodrošināt savstarpējā saistībā mācību satura un valodas apguvi.

Pirmsskolā svarīgi strādāt tā, lai **bērni regulāri izmanto** jau esošo valodas prasmi un soli pa solim **apgūst jaunu pieredzi**. Mācoties latviešu valodu kā mācību priekšmetu, bērns valodu apgūst tikai virspusēji, jo ir par maz valodu lietot vidēji pusstundu dienā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā. Valoda jālieto aktīvi, tāpēc pēdējā laikā par dominējošo izglītības formu kļuvusi valodas un satura integrēta apguve (Baltiņš, Druvieta 2017).

Mūsdienu bērniem **nav piemērota arī lineārā mācīšanās**, tāpēc valodas apguve saistībā ar

pirmsskolas izglītības saturu viņam dod iespēju pēctecīgi, pakāpeniski, nevis haotiski, bet precīzā **teorētiskā pamatotā sistēmā**, kā arī maksimāli līdzsvaroti katru jaunu pieredzi apgūt, pamatojoties uz iepriekšējo pieredzi, nesasteigti virzoties no zināmā uz nezināmo, no vieglākā uz grūtāko, no vārdos, teikumos un tekstā ietvertu domu uztveres un sapratnes uz izpratni un apgūtās pieredzes lietojumu atbilstīgi saziņas situācijai (Anspoka 2013).

Pedagoģiskā procesa plānojums CLIL pieejas ietvaros

CLIL pieejā mācību jomu un latviešu valodas saturs tiek apgūts, par pamatu izvēloties **tematisko integrāciju**.

Tematu izvēli nosaka pirmsskolas izglītības vadlīnijās (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 2018) noteiktais mācību jomu saturs.

Apgūstot konkrētu **tematu**, bērnam rodas vajadzība izmantot dažādās mācību jomās apgūtās prasmes, kā arī rodas vajadzība klausīties, runāt, lasīt un rakstīt atbilstoši situācijai, apgūt konkrētu leksiku un to iesaistīt teikumos, mācoties pareizi lietot vārdus noteiktos locījumos, personās u. tml. Apgūstot kādas mācību jomas saturu, bērni attīsta savu valodas prasmī, un otrādi – latviešu valodas nodarbībās bērns paplašina savu pieredzi par dabaszinību, sociālo zinību u. c. tematu.

Šāda mācīšanās ir saistīta arī ar bērna **kritiskās domāšanas aktivizēšanu, aktīvāku iesaistīšanos mācību procesā, kā arī starpdisciplināritāti**, kad, apgūstot vienas jomas zināšanas, bērns var izmantot arī to pieredzi, kas iegūta citā (Four-Dimensional Education: The Competencies Learners. Needed to Succeed 2015).

Tematu izvēle saistāma ar gada ritumu, kas piešķir lielāku ticamības pakāpi un dzīves darbības, norišu un procesu saistības redzējumu. Gada rituma nosacījuma ievērošana paredz katram laika periodam raksturīgu parādību, objektu, kā arī gadskārtu un ieražu svētku ietveršanu mācību saturā.

Reālās dzīves atspoguļojums nodrošina iespēju bagātināt vingrinājumu un uzdevumu sižetus, problēmas un satura apguves loģiskumu (Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai 2016) un tādējādi **redzēt saikni** gan starp dažādām mācību jomām, gan ar reālo dzīvi.

Temati sakārtojami **savstarpēji saistītā sistēmā mācību gada ietvaros no septembra līdz maijam** tā, lai bērns var apgūt pieredzi orientēties apkārtējā vidē un ne tikai nosaukt vārdos apkārtējā pasaulē redzamās, dzirdamās vai ar citām sajūtām uztveramās lietas, parādības u. c. latviešu valodā, bet arī stāstīt, lasīt un rakstīt par savu pieredzi.

Svarīgi apzināties, ka agrīnā vecumā bērns apgūst **teikumus ne tikai kā pragmatiskas vienības, bet arī kā runas vienības**, kas ir saistītas ar noteiktu kontekstu. Tas nozīmē, ka bērns atdarināšanas procesā atceras ne tikai atsevišķas frāzes vai izteicienus, bet vienlaikus iegaumē arī tās situācijas, kurās frāze vai izteikums tiek lietots (Protassova, Rodina 2011).

Bērna labbūtības nodrošinājumam svarīgākais ir viņa ikdienas gaitās un mācību procesā apgūt atbilstošu leksiku un frāzes, kas nepieciešamas, lai runātu ne tikai par sadzīves jautājumiem, bet arī par dabu, sabiedrības notikumiem vai veiktu matemātikas uzdevumus.

Paņēmienu, kā veicināt šo pirmo svarīgo vārdu un frāžu apguvi, var būt dažādi, piemēram, tiek piedāvātas t. s. drošības leksikas kartītes kopā ar attēliem, ko bērns izmanto saziņā ar skolotāju un citiem bērniem tik ilgi, kamēr ir apguvis atbilstošo frāzi vai vārdus. Kartītes atbilstoši bērna sasniegumiem ir maināmas, papildināmas, skolotājs regulāri var veidot papildu kartītes, kas nepieciešamas. Otrs veids ir t. s. saziņas plakāts vai siena, kura atrodama pieejamā vietā, lai bērns varētu viegli nodot skolotājam ziņu par savām pamatvajadzībām konkrētajā brīdī vai arī atrast vārdu vai frāzi, ar kuru atbildēt uz skolotāja jautājumu. Tieši tāpat kā iepriekš skolotājs maina un pielāgo leksiku un frāzes atbilstoši bērnu vajadzībām un apgūstamajam mācību saturam (Pirmie vārdi un frāzes bērna drošībai un labbūtībai pirmsskolā 2022).

Pirmsskolas bērniem jādod iespēja regulāri izmantot attēlus, kartes, mācību ekskursijas, pastaigas, spēles, pat ačģārnas situācijas, arī digitālos resursus, lai gūtu pilnvērtīgāku ieskatu dabas vai sociālo procesu norisē un vienlaikus tiktu nodrošināta vajadzība par kaut ko konkrētu stāstīt, atbildēt, pārjautāt, precizēt u. tml.

Integrēts mācību jomu un valodas satura apguves process bērniem dod iespējas strādāt nesteidzīgi, kā arī pēctecīgi pilnveidot iepriekš apgūto leksiku, papildināt ar jaunapgūstamo leksiku un vingrināties to izmantot atbilstoši situācijai.

Tas ir bērnu attīstībai piemērotāks ceļš, kurā to tematu ietvaros, kas saistās ar viņu interesēm, dzīvi un apkārtni, bērni gūst gatavību dzīvesdarbībai un veiksmīgāk sāk izmantot valodu atbilstoši vajadzībai.

Mērķtiecīgi organizētā integrētā izglītības procesā bērns vienlaicīgi apgūst arī valodas pamatfunkcijas, bet jo īpaši komunikatīvo, vispārinošo, regulējošo.

Bērns, apgūstot zināšanas par apkārtējo pasauli, apgūst prasmi par tām stāstīt, jautāt, lasīt un rakstīt atbilstoši savām spējām un veido savu attieksmi pret apkārtējo pasauli, valodas un runas kultūru.

Plānojot darbu CLIL pieejā, iespējams precīzi šķirt **aktīvo leksiku** – vārdus, kurus bērni brīvi lieto saziņā, un **pasīvo leksiku** – vārdus, kurus bērni uztver un saprot no konteksta, bet vēl brīvi nelieto.

Tikai tā var mērķtiecīgi izvēlēties gan tekstus, kurus bērni klausās vai lasa, gan skaitāmpantus, rotaļas un vingrinājumus bērnu vārdu krājuma paplašināšanai, prasmei veidot teikumus vai pat tekstu, piemēram, ja temata “Kas dzīvo mežā?” ietvaros rotaļnodarbībās bērni no 1,5 līdz 3 gadiem vēl tikai mācās biežāk dzirdēto meža dzīvnieku nosaukumus (ezis, lapsa, lācis, zaķis, vāvere, vilks), tad bērni 3 un 4 gadu vecumā paplašina vārdu krājumu ar tādiem jauniem dzīvnieku nosaukumiem kā alnis, briedis, čūska, lūsis, stima. Savukārt bērni no 5 līdz 6 gadu vecumā jau ne tikai pazīst meža dzīvniekus

un prot tos nosaukt abās valodās – dzimtajā valodā un latviešu valodā, bet arī mācās veidot dzīvnieku nosaukumus pamazināmajās formās (ezītis, briedītis, lācītis, vilciņš, vāverīte u. tml.), lietot tos dažādos vārdu savienojumos un teikumos.

Rotaļnodarbības CLIL pieejas ietvaros

Plānojot rotaļnodarbības CLIL pieejas ietvaros, svarīgi ievērot **šādus nosacījumus:**

- precīzi formulēts **temats** bērna pieredzei un vajadzībām,
- precīzi izvēlēts **mācību jomas un valodas mācību mērķis**, piemēram, temata “Latvija – zeme, kurā es dzīvoju” ietvaros paredzēt ne tikai palīdzēt bērnam apgūt informāciju par to, kas ir Latvija, bet arī paplašināt vārdu krājumu ar konkrētiem vārdiem un apgūt prasmi veidot teikumus pēc parauga,
- **mērķtiecīgi izvēlēts gan mācību jomu, gan valodas saturs**, piemēram, temata “Latvija – zeme, kurā es dzīvoju” ietvaros dabaszinātņu jomā mācību saturs varētu būt Latvijas karte, sociālās un pilsoniskās izglītības jomā – Latvijas Republikas karogs un valsts himna, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā jomā – latviskās zīmes, bet mācību jomā – lietvārdu lietojums teikumā lokatīva formā (kur?),
- **kopā ar bērniem tiek izvirzīti skaidri un jēgpilni sasniedzamie rezultāti**,
- **mācību procesā piedāvāti bērnam personiski nozīmīgi uzdevumi**, kas dod iespēju veidot izpratni, savstarpēji saistīt mācību procesā apgūto, rosina izvēlēties piemērotākos problēmu risināšanas paņēmienus,
- tiek izmantoti **daudzveidīgi līdzekļi un palīgīdzekļi** – attēli, ilustrācijas, tabulas, sadzīves priekšmeti, zīmējumi, kontrolkartītes papildinformācijai, vārdnīcas, bērnu enciklopēdijas, rotaļas un spēles, datorprogrammas vai aplikācijas mobilajā tālrunī, filmas, audioieraksti, dažādi testi, inscenējumi u. c., jo katrs bērns valodu un citu mācību jomu saturu apgūst atšķirīgi,

- izvēlēti tādi **darba veidi, kas rosina bērnus** klausīties un runāt līdzī, meklēt konkrētu informāciju un to grupēt pēc dotajām vai paša bērna izvēlētajām pazīmēm, stāstīt par to, darbojoties pāros vai grupās, salīdzināt atrasto informāciju, spēlēt spēles vai rotaļas u. c. saistībā ar tematu,
- noteikta temata ietvaros **ievaddaļā** bērnam ir dota **iespēja izmantot jau zināmo leksiku, runas modeļus vai citus līdzekļus** un tikai tad pakāpeniski apgūt jaunu pieredzi, ieraudzīt arī sava darba rezultātu,
- bērns tiek rosināts **domāt par savu mācīšanos** un to, kā rīkoties, lai uzlabotu mācīšanās rezultātus,
- **paveicamie darbi sadalīti savstarpēji saistītos posmos**, lai tos būtu vieglāk uztvert, iesaistīties tajos un pierast uzņemties atbildību par padarīto,
- piedāvāti tādi **uzdevumu nosacījumi, kas ļauj pašam brīvi izvēlēties**, kādā secībā bērns tos veiks un kuru uzdevumu veikšanai viņam ir nepieciešama skolotāja, grupas biedru vai vecāku palīdzība,
- paredzēta **katra bērna līdzdalība pedagoģiskajā procesā**, viņa ieguldījums atbilstoši iespējām, jo, kā zināms, valodu var apgūt tikai valodas lietojumā,
- skolotājs **koncentrējas nevis uz to, ko bērns nevar**, bet gan uz to, **ko var un spēj paveikt**, turklāt atceroties, ka to, ko sākotnēji bērns dara ar pieaugušā atbalstu, rīt viņš darīs pats,
- bērns **netiek steidzināts** par dzirdēto vai redzēto stāstīt; viņam kādu brīdi ir jāpierod pie mērķvalodas skanējuma, īpaši bērniem, kuriem ir tā saucamā pusvalodība, vajadzīgs ilgāks laiks, lai, mainot valodu kodus, saprastu teikto, atrastu īsto vārdu un vārda formu konkrēta satura izteikšanai,
- bērnam **tiek radītas situācijas, kurās viņš vienmēr var saņemt atbalstu**, ja tas nepieciešams, justies droši un nebaidīties runāt, zinot, ka skolotājs vienmēr palīdzēs neuzkrītoši un reizē arī pamatoti novērst kļūdas vai neveiksmes,
- tiek nodrošināta **regulāra atgriezeniskā saite**,
- **bērna klusēšana īsāku vai garāku mirkli** ne

vienmēr tiek uztverta **kā neprasme vai atbildes nezināšana** (pārsvārā tā ir vārda vai pareizākās vārda formas iekšēja meklēšana; ja skolotājs tādu klusēšanu uzskata par neuztvertu un nesaprastu informāciju un tūlīt maina jautājuma vai komentāra formu, domādams tā palīdzēt, viņš panāk pretējo un iedzen bērnu strupceļā.

Vide – rosinājums runas darbībai

Lai integrētā procesā valodas un runas apguve būtu mērķtiecīgāka, **svarīga ir vide**, kurā bērns atrodas.

Bērns valodu mācās no tās sociālās vides, kurā viņš atrodas. Tā ir bērna faktu, prasmju un attieksmes pret apkārt notiekošo avots. Jāņem vērā, ka katrai kultūrvidei ir savi sociāli kulturālo norišu modeļi, un svarīga ir bērna mijiedarbība attiecīgajā kultūrvidē (Vigotskis 2002).

Vide **ir ierosinājums runas darbībai**. Valodas un satura integrētas apguves procesā vienādi svarīga ir gan **lietu vide**, kas ietver apkārtējā pasaulē sastopamos priekšmetus, dzīvas būtnes, kuras bērnam noder kā ārējs un iekšējs stimulants ne tikai apgūt dabaszinātņu un sociālās un pilsoniskās mācību jomas saturu, bet arī atrasties valodai, gan **valodas vide**, kas sevī ietver ne tikai valodas kvalitāti, ko bērns var baudīt, bet arī saziņas procesa kvalitāti, attiecības starp saziņas partneriem, saziņas saturu, tā atbilstību bērna pieredzei, gan **sociālā vide**, kurā pastāv tādas savstarpējās attiecības starp valodas apguvējiem un viņu skolotāju, kas veicina pozitīvu emocionālo saskarsmi un sadarbību, rada vajadzību meklēt vārdus, izteikumus, lai apliecinātu attieksmi pret konkrētu notikumu, parādību u. tml.

Latviski uzraksti uz priekšmetiem grupas telpā, dažādu grāmatu stūrītis, kalendārs, kurā uzskatāmi redzami mēnešu, dienu nosaukumi, bērnu vārdi, viņu dzimšanas dienu un vārdadienu datumi, gadskārtu u. c. svētku svinēšanas tradīcijas, datorprogrammas un aplikācijas mobilajos tālruņos, ko var izmantot vārdu krājuma, burtu u. c. svarīgu jautājumu apguvei u. tml., ir labs ierosinājums darboties, savukārt **darbošanās ir pirmais un svarīgākais ceļš uz valodas apguvi** (Anspoka 2013).

Teksti un vizuālā informācija objektīvu zināšanu un emocionālās pieredzes apguvei

CLIL pieejā, mērķtiecīgi izvēloties saturu un tā apguves metodiku, pirmsskolas vecuma bērniem tiek nodrošināta **iespēja savstarpējā saistībā iepazīties** gan ar objektīvu informāciju par dabu un sabiedrību, gan teikām, pasakām u. c. folkloras vienībām, klausīties vai lasīt populārzinātniskus tekstus, daļēji literatūru u. c., mācīties stāstīt par redzēto, dzirdēto vai piedzīvoto.

Strādājot ar dažāda žanra un satura tekstiem, bērniem tiek dota **iespēja apgūt prasmī veidot teikumus**, pievērst uzmanību vārdu skanējumam, tekstu atstāstījumam vai patstāvīgam stāstījumam par redzēto, dzirdēto u. c.

Tekstus gan **nav pieļaujams izvēlēties pēc nejaušības principa**.

CLIL pieejā īpaši svarīgi **pievērst uzmanību** ne tikai **teksta saturam**, bet arī tekstā **lietoto vārdu, frāžu un teikumu lietojumam**, jo nedrīkst aizmirst svarīgu atziņu – bērns vienlaicīgi apgūst ne tikai sociālās un pilsoniskās, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomu, bet arī valodu jomu saturu.

Viens no mērķtiecīgiem paņēmieniem, lai agrīnā vecumā bērniem būtu vieglāk uztvert informāciju, ir veidot **tekstus vieglajā valodā**. Ir tikai jāņem vērā, ka tā nav vienkāršā valoda. Vieglajā valodā pastāv konkrēti tekstu veidošanas nosacījumi, piemēram, saturs tiek kārtots loģiskā secībā, starp teikumiem ir savstarpēja saistība, netiek izmantota pārmērīga detalizācija, kas var apgrūtināt pamatdomas uztveri, par liekiem tiek uzskatīti vārdi, kuri vai nu atkārto jau pateikto, vai arī ir maznozīmīgi teikuma saturiskajā izklāstā, katrs teikums ietver vienu domu u. c. (Vieglā valoda. Rokasgrāmata 2022).

Bērni **pakāpeniski radināmi pie autentiskiem, sarežģītākiem tekstiem**.

Pirms vai pēc teksta lasīšanas bērniem ieteicams vingrināties grūtāku vārdu, frāžu vai teikumu lasīšanā,

noskaidrot nesaprotamo vārdu nozīmi, apgūt to pareizu izrunu.

Iespējams, ka būs situācijas, kad vajadzēs atsevišķus **vārdus tulkot bērna dzimtajā valodā**. Taču pamatā īstenojamās **kontekstbalstītas mācības**, jo tā bērnam ir vieglāk izprast atsevišķu vārdu, vārdu savienojumu, izteicienu u. tml. nozīmi, tā var ne tikai paplašināt bērna vārdu krājumu, bet arī palīdzēt uztvert latviešu valodas savdabību, pakāpeniski veicināt viņa valodas izjūtas veidošanos.

Sākotnēji jāizvairās piedāvāt bērniem tekstus, kas sarežģīti formas ziņā, kuros plaši izmantoti saliktie laiki, lietotas atsevišķas darbības vārda izteiksmes, piemēram, vajadzības izteiksme (vajag lasīt – jālasa); teksti nedrīkst būt pārāk sarežģīti, gariem teikumiem, sarežģītām teikumu konstrukcijām, ar daudziem nezināmiem, iepriekš nenoskaidrotiem vārdiem u. tml.

Strādājot ar tekstiem latviešu valodā un sniedzot nepieciešamo atbalstu, bērns **apgūst gan savas etniskās kultūras, gan latviešu kultūras tradīcijas**. Reizēm bērni var atnest tekstus arī savā dzimtajā valodā un tad kopīgi noskaidrot, kā tie skan latviešu valodā.

Līdzās darbam ar tekstiem paredzams arī mērķtiecīgs darbs ar attēliem, fotogrāfijām vai zīmējumiem, kuros ietverta kulturoloģiska informācija, jo tā bērns dziļāk un uzskatāmāk var apgūt dažādu tautu tradīcijas, mācīties ievērot runas normas un neverbālos uzvedības modeļus, kas pieņemti dažādu tautu uzvedības kultūras tradīcijās.

Iespēja iesaistīties komunikācijā, vajadzība ietvert savu domu vārdos bērnam palīdz vienlaicīgi apgūt valodas struktūru un formu (Beikers 2002).

Svarīgi ņemt vērā, ka pirmsskolas vecuma bērna uzmanību piesaista tikai pievilcīgi, interesi izraisoši objekti, kurus pavada emocionāls pārdzīvojums. Pretējā gadījumā bērnam nav stimula vērot, analizēt un piedalīties.

Valodu mācās, to aktīvi lietojot

Tā kā bērnu valodas un runas attīstīšanu sekmē aktīva valodas lietošana atbilstoši situācijai, tad pirmsskolā,

apgūstot pirmsskolas izglītības saturu integrēti, vispiemērotākās ir tā saucamās **praktiskās darbības metodes**. Šo metožu ietvaros lietderīgas ir lomu spēles, fonemātisko dzirdi attīstoši vingrinājumi, ātrrunas vingrinājumi, mēles “mežģi”, skaitāmpanti, vingrinājumi vārdu krājuma aktivizēšanai, darbs ar nepabeigtiem teikumiem, deformētiem tekstiem, dialogu veidošana atbilstoši komunikācijas mērķim u. tml. uzdevumi (sk. idejas darbam valodas pamatprasmju attīstīšanai rokasgrāmatas **2. daļā**).

Dažādojot bērna izziņas darbības aktivitāti veicinošu metodiku, tiek radīti apstākļi, lai katram bērnam rodas vajadzība lietot valodu, kā arī **izmantot sajūtas** (redzi, dzirdi, tausti u. c.) tās apgūvē. Noderīgas ir bērnu vecumam atbilstošas **filmas, videoieraksti latviski**, jo, tos vērojot un dzirdot tekstu, bērns var sintezēt redzi un dzirdi.

Īpaši vērtīgi ir izmantot dažādas **rotaļas un spēles**, kas ir pirmsskolas vecuma bērna audzināšanas, mācīšanas, dzīves organizācijas un izzināšanas līdzeklis. Tā bērns var darboties patstāvīgi un līdzīgi tam, kā to dara pieaugušais, īpaši lomu un sižeta spēlēs vai rotaļās.

Rotaļā vai spēlē kā komunikācijas procesā bērns apgūst cilvēku sadarbības veidus, attīsta valodu un runu dabiskās situācijās.

Spēles vai rotaļas noteikumi palīdz bērnam apzināties un vērtēt sevi, vērtēt spēles partnerus un salīdzināt sevi ar viņiem (Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai 2016).

Tā kā viens no svarīgākajiem jautājumiem valodas apguves procesā ir mutvārdu runas apguve, tajā skaitā **arī skaņu un skaņu sakopojumu pareizrūna**, īpaši noderīgi ir **skaitāmpanti**.

Skaitāmpantos ir iekļauts dažādu priekšmetu un dzīvu būtnu uzskaitījums, tāpēc tikpat svarīgi, cik vingrināties izrunāt skaņas un skaņu sakopojumu, ir radināt bērnus uztvert skaitāmpantos ietverto saturu, runāt šos pantus, ievērojot ritmu. Tā kā bērniem pirmsskolas vecumā piemīt iekšējs dzinulis imitēt skaņas un uztvert valodu, ritmu, tad tā nav tikai spēlēšanās ar skaņām un vārdiem.

Ar skaitāmpantu palīdzību, **regulāri atkārtojot vārdus un skaņas**, bērns dabiski un bez piepūles iepazīst latviešu valodas uzbūves principus. Viņš saprot, kā darbojas valoda, un atrod saistību starp latviešu valodas skaņām un burtiem – tā ir informācija, kas palīdz izprast vārdu sastāvu.

Skaitāmpanti pārsvarā ir īsi un lielā mērā balstās uz melodisku balss plūdumu ritmiskā teksta runāšanas laikā, kā arī uz skaņu un vārdu atkārtošanu saistošā, viegli atkārtojamā ritmā.

Skolotāji, vecāki un bērni var tos **runāt** jebkurā laikā un jebkurā vietā, lai mainītu noskaņojumu vai garlaicīgu mirkli **aizpildītu ar jautrību**.

Dažus pantus var papildināt ar kustībām, kas palīdz tos labāk uztvert un izprast, kā arī ir palīgīdzeklis skaitāmpanta iegaumēšanai.

Skaitāmpants bērnam piedāvā pilnvērtīgu, bet tajā pašā laikā īsu saskarsmes pieredzi, kas pilnībā atbilst viņa īslaicīgajai uzmanības noturēšanas spējai. Tas ir kā vesels stāsts: pantam ir sākums, beigas un saturs. Kad bērns ir apjautis, kas ir teikums, viņš jūtas drošāk, ja zina, ka saturs ir noteikts, pantu runājot, ir spējīgs mainīt runāšanas tempu u. c.

Bērniem, kuriem **latviešu valoda ir zemākā līmenī** vai **kuri kautrējas runāt latviski**, runājot skaitāmpantus kopā ar pieaugušo vai citiem bērniem, pieaug pārlicība un apjaušana, ka tos var runāt arī paši.

Ir svarīgi pirmsskolas grupā **veidot skaitāmpantu krājumu**. Šādi skolotājam un vecākiem ir iespēja regulāri un atbilstoši situācijai norunāt skaitāmpantus, kā arī diferencēt darbu atkarībā no to garuma, bērna intereses un gatavības mācīties. Skaitāmpantus var veidot arī tematiski saistītus.

Veidojot skaitāmpantu krājumu, ir svarīgi ņemt vērā dažus svarīgus nosacījumus:

- skaitāmpanti veicina bērna vārdu krājuma paplašināšanos,
- skaitāmpantos ietvertais saturs rosina bērna interesi par apkārtējo vidi, notikumiem,

- skaitāmpantos ir ietverti vārdi un frāzes, kas ir būtiski ikdienas komunikācijā,
- skaitāmpanti var būt ar personvārdiem, ko aizstāj ar ģimenes locekļu, draugu vārdiem,
- skaitāmpantus var ieviest kopīgās nodarbēs vai ikdienas ritmā.

Skaitāmpanta aktualitāti bērna dzīvē **nosaka tieši pieaugušā spējas dažādot balsi, acu skatienu, sejas izteiksmi un ķermeņa valodu**. Īsajos pantos izmantoto valodu parasti ir ļoti viegli imitēt un apgūt.

Bērnu nedrīkst steidzināt un strādāt pieaugušo tempā, īpaši jauna skaitāmpanta apguves sākumā. Pieaugušajiem atkārtošana var šķist garlaicīga, bet bērnam tā ir ļoti būtiska, jo dod iespēju neapzināti atkārtot apgūtos vārdus un skaņas.

Metodiskie ieteikumi, strādājot ar skaitāmpantiem, ir šādi:

- runāt pantu lēnām, attēlojot tajā notiekošo, ilustrējot jēgu ar darbību, attēliem vai konkrētiem priekšmetiem,
- izmantot vienkāršas kustības, jo darbošanās palīdz labāk atcerēties,
- uzsvērt svarīgākos vārdus, kā arī vārdus, kas veido ritmu,
- kad pants apgūts, to var skaitīt pamīšus – vienu rindu runā pieaugušais, bet otru - bērns; šāda runāšana attīsta prasmi uzmanīgi klausīties un sekot līdz saturam.

Rotaļnodarbībā regulāri plānotajās skaitāmpantu runāšanas reizēs vajadzētu iekļaut:

- bērnu iemīļotos pantus,
- nesen apgūtos pantus,
- jaunapgūstamo pantu.

Ieteicams sākt ar vienu vai diviem iemīļotiem skaitāmpantiem, jo tas palīdz bērnam pārslēgties no domāšanas dzimtajā valodā.

Vērtīgi, ja skaitāmpantus var ierakstīt un izmantot šos ierakstus, lai klausītos un atkārtoti tos runātu, kā arī lai atskaņotu ierakstus un secinātu, ko nepieciešams pilnveidot bērnu runā.

Tā kā bērni kritiski izturas pret savām “kļūdām”, tad vairums bērnu neatlaidīgi vēlas ierakstīt atkal un atkal, līdz ir apmierināti ar savu izrunu.

Bērniem ieteicams zīmēt skaitāmpantu grāmatas. Kad gatavas jau vairākas lapas, no tām izveido grāmatu. Ja bērns jau raksta, viņš var uzrakstīt grāmatas nosaukumu. Pašu veidotās grāmatas var iedvesmot bērnus pašiem sacerēt savus pantus. Ieteikums sākt ar tādām grāmatām, kurās viens pants veido visas grāmatas saturu, jo tad bērni var paši runāt un “lasīt”.

Vienkāršu, no galvas zināmu **skaitāmpantu “lasīšana”** ir svarīgs **solis raitas lasīšanas apguves procesā**. Zināma panta skaļa runāšana, vienlaicīgi norādot, kā konkrētais vārds izskatās rakstiski tekstā, bērniem ir ļoti saistoša, jo viņi saprot, ka spēj jau izlasīt latviski.

Darbu ar skaitāmpantiem var **apvienot ar rotaļām un spēlēm**, tā bērns apgūst ne tikai valodas skaņu un vārdu izrunas prasmi, bet arī mācās rotaļīgos apstākļos socializēties (idejas darbam ar skaitāmpantiem **sk. 2. daļā**).

Pirmsskolas vecuma bērniem noderīgi valodas un runas attīstībai ir arī dažādi **imitācijas vingrinājumi**. Sevišķi labi tas ir agrīnā pirmsskolas vecumā, jo tā bērni, mācoties atkārtot zināmu tekstu, atdarinot pareizas runas paraugu, pārvar gan leksikas, gan izrunas, gan gramatikas, gan tekstveides grūtības.

Atdarinot **veidojas neapzināti valodas vispārinājumi**, ko bērni vēlāk iemācās izmantot arī citās situācijās. Arī šo grūtību risināšanā var izmantot piemērotus **audioierakstus**.

Inscenējumi, lomu spēles, dramatizējumi pedagoģiskajā procesā vienlaikus ir vingrinājumi izrunas problēmu novēršanai un ļauj atbrīvoties un uzdrošināties runāt, sekmē arī bērnu socializācijas procesu.

Bērna domāšanas un runas stimulēšanai var izmantot **balstvārdus, nepabeigtos teikumus, atsevišķus vārdus, zīmējumus u. c.**, lai bērnam būtu kāds atbalsts, kas veicina runu un reizē sniedz psiholoģisku palīdzību (idejas darbam **sk. 2. daļā**).

Leksikas un gramatikas apguve kontekstā

Pirmsskolas vecuma bērnu apziņā **svarīgi radīt tēla un vārda atbilstību**. Tikai dzirdot jaunu vārdu, bērns to nevar iekļaut savā leksikā, ja viņam nav izpratnes priekšstata par tā jēgu (Vigotskis 2002; Beikers 2002).

Valodu apguves procesā bērnam ir svarīgi apgūto leksiku, runas modeļus vai gramatiskās formas **lietot dažādās situācijās un kontekstos**, runājot vai lasot un rakstot **nonākt pie jaunām zināšanām** un prasmes tās vispārināt.

Otrās valodas vai trešās valodas apguvē **leksikas apguve nav atdalāma no gramatikas konstrukciju apguves**, jo tā ietver ne tikai atsevišķu vārdu zināšanas, bet arī frāzes un vārdu grupas, kas saistās ar gramatikas likumsakarību pastarpinātu apguvi. Fiksētus izteicienus, kas sastāv no vairākiem vārdiem, mācām bērniem lietot veselumā kā frāzes, ar kurām tiek īstenota kāda funkcija, piemēram, sasveicināšanās vai atvadišanās u. tml. (Tomme-Jukēvica 2018).

Neapstrīdot, ka gramatika ir svarīga izteikumu veidošanā, runas kultūras apguvē, svarīgi apzināties, ka pirmsskolā neapgūst teoriju par konkrētām valodas likumībām, bet gan **pēc iespējas biežāk šīs likumības iesaista praktiskā runā dažādās situācijās**.

Šajā vecumā bērniem **gramatika ir abstrakts jēdziens**, tāpēc viņi nespēj to uztvert kā valodas un komunikācijas neatņemamu sastāvdaļu.

Gramatikas jautājumi nav jāapgūst kā nemainīgu un neapstrīdamu likumu kopums, bet gan jāvērtē kā racionāla, dinamiska sistēma, kas aptver trīs svarīgus aspektus – formu, nozīmi un lietojumu. Ievērojot valodas apguvē šo **trīsvienību**, iespējams pārvērst tradicionālo gramatikas mācīšanos par saistošu un interesantu nodarbi (Šalme 2006).

Informācijas uztveramību un izpratni veicina bērna pieredzei **atbilstošs konteksts**. Šādā dabiskā procesā bērns var apgūt arī gramatiku.

Nebūt nav nepieciešams mācīties, kurā laikā vai skaitlī lietot darbības vārdu vai kurā skaitlī un locījumā labāk

lietot lietvārdu konkrētā kontekstā. Šādu un līdzīgu gramatikas zināšanu apguvei **nav vajadzīgi konkrēti likumi**; to var izdarīt arī tādējādi, ka skolotājs apzināti plāno mācību uzdevumu nosacījumus, kuri prasa no bērna veidot izteikumu, izmantojot konkrētu runas modeli, iesaistīt konkrētus vārdus vai vārdu formas u. tml. Tikai tad, ja izteikums nav izdevies, to var rediģēt vai arī tās pašas gramatikas formas vai sintaktiskās konstrukcijas atkārtoti izmantot citā kontekstā. Tā tiek panākta gramatikas zināšanu automatizēšanās dabiskā ceļā (Beikers 2002; Protassova, Rodina 2011), piemēram, āra pastaigas laikā vai speciāli organizētās āra nodarbībās bērna uzmanība tiek pievērsta dabas parādībām, dabas objektiem, priekšmetiem, dzīvām būtnēm tuvākajā apkārtnē, kuras bērns mācās nosaukt, stāstīt par tām vai atbildēt uz jautājumiem, kas veidoti tā, lai var izmantot konkrētas gramatiskās formas u. c.

Savukārt lasītprasmes un rakstītprasmes apguve balstās uz iepriekš apgūto vismaz tādā līmenī, ka bērns jau spēj to izmantot vienkāršu saziņas uzdevumu veikšanai (Protassova, Rodina 2011), piemēram, pedagogs rada situācijas, kurās nepieciešams izlasīt tematam atbilstošus vārdus vai īsu tekstu; piedāvā lasīšanai īsus vārdus,

burtu un vārdu spēles; burtu kartītes vārdu salikšanai par to tematu, ko apgūst dabaszinātņu, matemātikas vai sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā u. tml.

Domājot par pirmsskolas bērniem, ir jāņem vērā, ka Latvijā latviešu valodu kā otro valodu daudzi bērni apgūst jau agrīnā vecumā, kad viņiem vēl nav attīstījusies dzimtā valoda un runa, un tas nozīmē, ka bieži otrā valoda tiek apgūta gan secīgi, gan vienlaicīgi ar dzimto valodu.

Ne mazāk svarīgi ir rēķināties ar to, ka līdzās iepriekš nosauktajām valodām bērns apgūst vai kādu iemeslu dēļ dzird un **lieto arī vienu vai vairākas svešvalodas**. Tas nozīmē, ka var notikt vairāku valodu jaukšana vai tieši otrādi – svešvalodas apguves pieredze palīdz dzimtajā valodas vai otrās valodas apguvei.

Kad jāmācās vairākas lietas vienā reizē, no bērna tiek prasīta papildu slodze, un tādējādi panākumi katrā

atsevišķā laika posmā var būt gausāki. Toties iepazīšanās ar citādām skaņām un dažādām iespējām izteikt to pašu domu citā valodā rosina bērna analīzes un novērošanas spējas un vēlāk parādās kā pozitīvs valodu apguves veicinātājs (Rūķe-Draviņa 1982).

Caurviju prasmju apguve

Mūsdienu bērnam ļoti svarīgi, lai valodas **mācīšanās process ir tikpat dinamisks kā dzīve**, lai valodas mācību saturs papildina un precizē to pieredzi, kas jau iegūta, lai pats bērns var piedalīties mācību uzdevumu izvirzīšanā, lēmumu pieņemšanā, lai runāšana, lasīšana vai rakstīšana ir nevis mākslīga, bet dabiska un jēgpilna, lai sadarbības vide starp skolotāju un pārējiem valodas apguvējiem ir tāda, kurā nav bailu runāt, jo starp pedagogiskā procesa dalībniekiem pastāv savstarpēja uzticēšanās, brīvas un vienlīdzīgas izpausmes iespējas, lai bērns saprot, ka netiek šķiroti pēc tā, kāds ir viņa vispārējās attīstības vai valodas attīstības līmenis.

Svarīgi ir **veicināt bērna kritisko domāšanu**.

Tikai tad, kad bērns izlasa vārdus, kas viņam palīdz veidot asociācijas ar savu pieredzi, viņš veiksmīgāk var uztvert šo vārdu un atcerēties.

Pirmsskolas vecumā ir grūti koncentrēties, ja valodas apguves mācību saturs nav ieinteresējis, ja tas ir abstrakts un nestimulē domāšanu (Hamers, Blanc 2000).

Domāšana, tāpat kā lasīšana, rakstīšana, runāšana un klausīšanās, **ir process**. To nevar iemācīt atrauti no konteksta, no vispārējā mācību satura vai ikdienas dzīves. Kritiskās domāšanas pilnveidi nosaka **pašnoteikta (pašvadīta) mācīšanās**.

Tikai patstāvīga mācīšanās, patstāvīga savas pieredzes analīze ļauj attīstīt kritisko spriestspēju.

Pašvadīta valodas mācīšanās ietver divus svarīgus nosacījumus:

- bērnam ir skaidrs mērķis un zināmi arī paņēmieni šī mērķa sasniegšanai, viņš ir spējīgs pašregulēt, pašvērtēt un koriģēt savu darbību; ja nepieciešams, zina, kur meklēt palīdzību,
- ir radītas situācijas, kas bērnam kļūst personiski

nozīmīgas un ir stimulē klausīties, runāt vai lasīt un rakstīt, regulāri lietot apgūto leksiku, runas modeļus u. c. dažādās situācijās, lai tie nostiprinātos bērna valodā un runā, analizēt vienkāršas sakarības un darbību secību, notikumu cēloņus un sekas, izvērtēt informācijas ticamību, pieņemt lēmumus, izdarīt izvēles un vērtēt izdarīto.

Pirmsskolas izglītības satura apguves procesā ir daudz iespēju **bērna radošuma attīstībai**, ja vien tiek radīti apstākļi, **kas bērnu rosina** darboties, izmēģināt un atklāt kaut ko jaunu.

Valodu un citu mācību jomu satura integrētas apguves procesā radošums var izpausties visdažādākajā veidā. To rosina tādi uzdevumi, kas bērnam raisa iztēli, ļauj pašizpausties un tajā pašā laikā apgūt jaunus vārdus, pilnveidojot prasmi izmantot jau zināmos vārdus vai frāzes, kā arī uzdevumi, kuros uz asociāciju pamata bērns darina jaunus vārdus, rada savas pasakas, dzejoļus, dziesmas, skaitāmpantus u. c.

Radošums ir saistīts ar drosmi kļūdīties, ar iedvesmu, aizrautību un vajadzību noskaidrot informāciju, pašapliecināties stāstot, jautājot, klausoties un turpinot u. tml.

Svarīgi ir panākt **bērnu savstarpēju sadarbību**, jo bērni spēj daudz iemācīties cits no cita. Valodu apguves procesā bērni, regulāri veicot uzdevumus, kas prasa sadarbīties, ir spiesti aktīvāk lietot valodu un runu, kā arī **mācīties cits no cita**.

Bērniem, **darbojoties gan heterogēnās, gan homogēnās grupās**, var palīdzēt individuāli apgūt konkrētu saturu, izmantojot katram vispiemērotāko mācību metodi un metodisko paņēmieni.

Izvēloties grupu vai pāru darbu, lomu spēli u. c., **svarīgi tādī uzdevumu nosacījumi**, kuri precīzi atklāj katram bērnam **paredzēto darbu, lomu u. c.**

Tādās situācijās, kad kopā strādā bērni ar atšķirīgu domāšanas, valodas u. c. līmeni, nevar pieļaut, ka visi visu dara kopīgi. Šāda "darbošanās" parasti beidzas ar to, ka darītājs ir viens vai daži, un runāt par mērķtiecīgu pedagogisko procesu īsti nevar.

Katram bērnam arī sadarbības procesā ir jādod iespēja **līdzdalībai un atbildībai** par savu darbu.

Integrētā valodu un satura apguves procesā, izmantojot informācijas tehnoloģijas, bērnam ir iespējams mācīties, apgūt jaunas prasmes, mācīties izvērtēt esošo pieredzi un salīdzināt ar jaunapgūto pieredzi.

Informācijas tehnoloģijas dod iespēju mācīties strādāt ar attēliem, vārdiem, tos brīvi pārvietojot pa laukumu, pasvītrot, apvilkt, izcelt u. tml., veikt izdarītā darba pārbaudi, meklēt kļūdu un pašam to labot.

Būtiski arī tādi nosacījumi, kas pakāpeniski bērnam palīdz regulēt savas emocijas, pārvaldīt uzvedību; **ievērot dienas kārtību, klausītāja, runātāja, lasītāja vai rakstītāja kultūru**; paveikt iesākto darbu līdz galam; izvirzīt savas darbības mērķi, plānot darbību, lai īstenotu iecerī; darboties patstāvīgi vai ar atbalstu pārvarēt grūtības; lepoties ar saviem sasniegumiem; neizdošanos un kļūdas vērtēt kā daļu no mācīšanās;

novērtēt savu un citu darbību un tās rezultātu, paskaidrot savu vērtējumu.

Veiksmes pamatā – bērna emocionālais komforts

Tikpat svarīgs kā tā saucamais iedevums, ir arī **otrās valodas producēšana jeb atdevums**. Tas, cik kvalitatīvs būs šis process, visbiežāk ir atkarīgs no **skolotāja kompetences** – tādām skolotāja personības īpašībām kā godīgums, tolerance, pozitīva attieksme pret dzīvi, humora izjūta u. c., prasmes plānot mācību procesu pirmsskolā, prasmes plānot latviešu valodas lietojumu mācību procesā, bērna izziņas darbības vadības prasmes, prasmes izvēlēties mūsdienīgus bērna vecumam atbilstošus mācību līdzekļus, prasme nodrošināt bērna psiholoģisko gatavību klausīties, runāt, lasīt un rakstīt un komfortu, vienlīdzīgu piedalīšanos mācību procesā, prasme darbu individualizēt un diferencēt, veicināt bērna kritiskās domāšanas attīstīšanu u. c. (Anspoka 2013).

Krastiņa, L., Valdmane, L. *Atver pasauli!*
Mācību līdzeklis latviešu valodas apguvei
5–8 gadus veciem bērniem. Rīga: LVA, 2017.

Skolotājam jābūt uzmanīgam novērotājam un jāorganizē pedagoģiskais process tā, lai nepieļautu bērnu dalīšanos grupās “labie” – “sliktie”, zēni – meitenes, latviešu valodas pratēji – nepratēji. Gan formālās, gan neformālās situācijās jāsekmē vienotība, jānovērš agresivitāte un citas nevēlamas parādības. **Emocionālais komforts** sekmē arī straujāku latviešu valodas apguvi.

Svarīgi laikus pamanīt tādus signālus kā bēma trauksmi, pašvērtējuma kritumu, apjukumu, veselības problēmas, piemēram, biežas saaukstēšanās slimības, lai laikus reaģētu un sniegtu bērnam nepieciešamo psiholoģisko atbalstu. Nekādā gadījumā **nav pieļaujama** bēma kultūras noliegšana.

Augstākā vērtība ir mācīt **sintezēt dažādu kultūru identitāti**, saglabājot abu kultūru kodolu.

Nozīmīga **loma ir skolotāja rīcībai, viņa valodai un runai.**

Tā kā pastāv sakarības starp valodas prasmi un valodas lietojumu, tad skolotājam rūpīgi jāpārdomā savas runas teksts tad, kad viņš izvēlas gan stāstījumu, gan komentārus. Runa nedrīkst būt haotiska, spontāna, liekvārdīga un sarežģīti konstruēta (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča 2006).

Rotaļnodarbībās skolotājam **rūpīgi jāplāno stāstījuma struktūra, teikumu konstrukciju un atsevišķu vārdu izvēle**, lai bērni tos varētu uztvert un saprast no konteksta, žestiem, mīmikas, atbilstoši reaģēt un iesaistīties mācību procesā.

Īpaša **uzmanība jāpievērš leksēmām, kuras apzīmē simbolus**, jo dažādās kultūrās tām ir atšķirīga jēga, piemēram, puisis kā ozols, meita kā liepa; krāsu, dažādu dzīvnieku u. c. nozīmei latviešu tautas un citu tautu pasākās un tautasdziesmās.

Skolotājam svarīgi pārdomāt arī **runas tempu**. Ja skolotājam ir tieksme runāt ātri, tad jākontrolē sava runa un jācenšas runāt lēnāk, ieturot pauzes, lai dotu iespēju bērniem vieglāk uztvert teikto, dažkārt pat tulkot u. c.

Kamēr bērns pierod pie latviešu valodas skanējuma un paplašinās viņa vārdu krājums, jācenšas vairāk lietot konkrētus vārdus, nevis vietniekvārdus vai pārmestā nozīmē lietotus vārdus, etnogrāfismus u. tml., jāatdala vārdi, nevis jāmēģina pateikt ātri, vienu no otra neatdalot ar pauzēm, jālieto atbilstošs uzsvars, intonācija. Reizēm svarīgi **atrast kādu internacionālismu**, kas līdzīgi skan bērna dzimtajā valodā (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča 2006).

Pirmsskolas **skolotāja runai jābūt izteiksmīgai**, jo, verbālo informāciju pastiprinot ar skatienu, sejas izteiksmi, kustībām, žestiem u. c., bērnam dodam iespēju labāk uztvert teikto, to izprast (Kristals 2019; Garcia 2009; Contheh 2006; Dumitrescu 2005; Bialystok 2001; Hamers, Blanc 2000).

Nav pieļaujama situācija, ka skolotājs ilgu laiku velta satura izklāstam pārāk vienkāršotā valodā; **bagātas valodas vides radīšana un uzturēšana** ir sekmīgas valodas apguves priekšnosacījums; **ir jāatrod zelta vidusceļš.**

Gatavojoties rotaļnodarbībām, **jāpārdomā uzdodamie jautājumi**, minimāli jālieto jautājumi, uz kuriem bērns var atbildēt ar “jā” vai “nē”, lai tajos pakāpeniski ienāk jauni vārdi, vārdu savienojumi vai citā kontekstā jau iepriekš dzirdēti, jo tā **uz asociāciju pamata** bērniem no īslaicīgās atmiņas tas paliks ilglaicīgajā atmiņā (Garcia 2009; Bialystok 2001; Contheh 2006).

Maksimāli **jāizvairās no sinhronās tulkošanas**, lai bērnam nemazinās aktivitāte klausīties un uztvert saturu no konteksta.

Bērna valodas kļūdu labošana un novēršana

Rūpīgi pārdomājama ir **bērnu valodas kļūdu labošana un pasākumi to novēršanai.**

Tā kā **kļūdīšanās** valodas lietojumā **ir zināma stadija** valodas apguves procesā, tad svarīgi **radīt tādus apstākļus**, lai bērni skaidri zina, ka norāde uz kļūdām netiek uzskatīts kā pārkāpums, bet gan veids, kā palīdzēt bērnam.

Dažkārt **pieļaujama arī iecietība pret kļūdām**, tikai tai jābūt saprātīgai, tā pieļaujama individuālās situācijās, lai netiek traucēta bērna saziņa un radītas bailes no komunikācijas, bet nekādā ziņā nav pieļaujama kļūdu nostiprināšanās bērna valodā un runā.

Analizējot un vērtējot pirmsskolas bērna sasniegumus, vērā ņemami ne tikai pirmās un otrās valodas apguves sasniegumi, bet arī mācīšanās panākumi kopumā: bērna pašizpaušmes spējas, radošums, sociālā darbība (Tomme-Jukēvica 2018).

Skolotājam jābūt ar labu latviešu valodas prasmi, jo pirmsskolas vecuma bērns valodu mācās, to atdarinot, īpaši līdz četrus gadus vecumam. Tajā pašā laikā tikai pedagoģisks ieguvums ir tas, ja skolotājs pārzina arī bērna dzimto valodu. Ja to nav iespējams nodrošināt, var izmantot **starpniekvalodu**, piemēram, angļu valodu, vai tā vadīt mācību procesu, lai bērns latviešu valodā piedāvāto informāciju uztver pēc konteksta, mīmikas, žestiem, kustībām u. c. atbalsta līdzekļiem.

Ja skolotājs, rotaļājoties un spēlējoties ar bērniem dienas garumā, ne tikai pieradina viņus pie latviešu valodas skanējuma, bet arī pie prasmes no konteksta uztvert vārdu un izteikumu jēgu, var pilnībā izvairīties no bērna dzimtajās valodas izmantošanas.

Visiem pirmsskolas **skolotājiem kā komandai** būtiski novērot bērna emocionālo, radošo, sociālo, kognitīvo, valodas apguves un mācīšanās spēju attīstību, izvērtēt savu darbu un individuālo mērķi, plānot turpmāko valodas mācīšanos un izmantošanu, individualizējot mācību procesu (Tomme-Jukēvica 2018).

Īpaši svarīgs jautājums pirmsskolā bērnu agrīnā vecumā **ir latviešu valodas lietojuma laiks un situācijas**, piemēram, mācīšanās centros vai āra vidē veicina bērna interesi un aktivitāti, mazina nogurumu. Lai mācības būtu mērķtiecīgas, attiecībā uz latviešu valodas lietošanu un citiem darba nosacījumiem **jābūt konsekventai katra skolotāja rīcībai**.

Skolotāju un vecāku sadarbība

Ļoti svarīgi panākt **bērnu vecāku līdzdalību un līdzatbildību**, jo viņu interese un atbalsts, kaut arī tikai

psiholoģisks, sadarbība ar skolotāju palīdzēs bērnam vieglāk pārvarēt mācīšanās grūtības. Arī skolotājam jāpalīdz un jāiedrošina bērnu vecāki.

Skolotāja pienākums ir **neieņemt neitrālu vai vienaldzīgu pozīciju** vai, vēl sliktāk, nostāties opozīcijā, jo līdz galam nesakārtotas savstarpējās attiecības var ļoti negatīvi ietekmēt bērnu pašsajūtu un valodas apguvi. Šī kopības izjūta **bērns – vecāki – skolotājs** ir īpaši nozīmīga tieši bērniem (Anspoka, Siliņa-Jasjukeviča 2006).

Nevar neņemt vērā, ka **bērns var zaudēt savu pirmo valodu, pieņemot majoritātes valodu**, un runāt tajā gan ar vienaudžiem, gan ar vecvecākiem, gan ar vecākiem (Dewaele, Housen, Wei 2003). Taču tāds nav izglītības mērķis. Ar vecākiem ir jārunā par to, kā viņi uzturēs savas kultūras tradīcijas un valodu. Bērna vecākiem ir jāuzņemas atbildība, lai bērns nezaudē dzimto valodu un saikni ar savu dzimtu un tās tradīcijām.

Pirmsskolas izglītības mērķis ir orientēts uz to, lai otrās valodas mācību procesu padarītu bērnam interesantāku un aizraujošāku un lai **bērns nezaudētu interesi** par citām viņam svarīgām valodām un kultūrām.

Svarīgi ir strādāt tā, lai bērnam ir vajadzība sazināties kā otrajā valodā, tā arī dzimtajā valodā un svešvalodā. Tikai katrai šādai darbībai jābūt teorētiski un praktiski pamatotai (Contheh 2006).

Latviešu valodas apguves iespējas brīvā rotaļdarbībā

Lai bērns otro valodu apgūtu dabiski, it kā nemanāmi, bet tajā pašā laikā pietiekami apzināti, tā **lietojama visā pedagoģiskajā procesā** – rotaļnodarbībās, pastaigās u. c.

Valodas un runas apguvei paredzētais **saturs integrējams dažādās situācijās**:

- **svinot dažādu tautu svētkus** un apgūstot informāciju par nacionālajiem ēdieniem, dažādām tradīcijām,
- **ejot pastaigās un rosinot bērnus ieklausīties** dabas skaņās, tās atdarinot,

- **tuvākajā apkārtnē lasot** veikalu nosaukumus, uzrakstus uz mājām, izkārtņes u. c.,
- **žurnālos un avīzēs atrodot vajadzīgos burtus**, tos apvelkot, izgriežot, iesaistot teikumos vai pat tekstā par bērnam nozīmīgiem tematiem,
- **pārrunājot dienas notikumus**,
- **klausoties priekšlasījumu** un sarunājoties par dzirdēto, izdomājot turpinājumu u. tml. pēc nodarbību laika,
- **skatoties latviešu valodā televīzijas raidījumus, izrādes, filmas** bērniem un pārrunājot to sižetu,
- sacerot **pasakas, stāstus u. c.** ar varoņiem, par kuriem ir notikusi vienošanās,
- veidojot **izrādes, montāžas**, kurās bērni, sekojot pirmsskolas skolotāja paraugam, iejūtas situācijās un lomās, pārņem tēla izskatu, izturēšanos un runas veidu, identificē sevi ar šo tēlu un turpina spēli,
- iepazīstoties ar kādu bērnam piemērotu **ēdiena recepti, priekšmeta pagatavošanas instrukciju** u. tml., bērns runā un pēc instrukcijas gatavo,
- **strādājot centros**, piemēram, runāšanas centrā, lasīšanas centrā – vietā, kur lasa, skatās bilžu grāmatas, stāsta citiem bērniem grāmatās vai citos materiālos redzamo, saliek loģiskā secībā kartītes un stāsta notikumus, skatās vārdu/attēlu kartītes, darbojas ar tām, savukārt rakstīšanas centrā raksta grāmatas utt.,
- **apmeklējot bibliotēku** un sarunājoties par redzēto, izvēlēto grāmatu u. c.

Pirmsskolā būtiska vieta bērna valodas un runas attīstībā ir tā saucamajam aplim.

Aplis var būt gan kā mācību darba organizācijas forma, gan arī kā mācību metode, kura ir plaši pārbaudīta pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.

Aplim ir vairāki svarīgi uzdevumi:

- **nodrošināt ritmiskumu** (ikdienas atkārtojošas darbības, kuras ikdienā veic atkārtoti/atkārtojas, noteikto laiku un prasību ievērošana, rituāli un tradīcijas, dienas gaitas stabilitāte, paradumu veidošanās),

- **veicināt savstarpējo cieņu**, rēķināšanos ar katra bērna vajadzībām,
- **radīt kopības izjūtu** (pieaugušā palīdzība bērnam, savstarpējā uzmanība un iejūtība),
- **veicināt bērna aktivitāti** (kustību aktivitāte, bērna prasme sevi nodarbināt),
- **radīt bērnam individuālo komfortu** (pieaugušā un bērna emocionālas distances un noskaņojuma ievērošana).

Bērna intelektuālo, estētisko un emocionālo attīstību un reizē arī viņa valodas un runas attīstību lielā mērā var veicināt ar **mūzikas palīdzību**, jo mūzika stimulē tēlainās domāšanas, iztēles, intuīcijas, mākslinieciskās un jaunrades spējas.

Piemērotu tautasdziesmu dziedāšana, skaitāmpantu skandēšana, dzejoļu mācīšanās no galvas un izteismīga runāšana vai pat dziedāšana latviešu valodā nodrošina bērniem atsevišķu skaņu pareizas izrunas automatizēšanas procesu, teikumu un vārdu intonēšanas iemaņas, sekmē runas attīstību.

Galvenais nosacījums neatkarīgi no tā, vai bērns apgūst valodu integrēti ar citu mācību jomu saturu rotaļnodarbībās vai brīvā rotaļdarbībā, ir **dot iespēju piedzīvot, ka bērna domas ir svarīgas pārējiem** – skolotājam, grupas biedriem u. c. **Sākotnēji nav tik būtiski**, vai tās izteiktas pareizā latviešu valodā vai vēl kļūdainā un nabadzīgā.

Vispirms ir jārada vajadzība mācīties valodu, un to var stimulēt, ja bērns uztver, ka tas, kas **gramatikas līmenī ir vēl kļūdainis, domāšanas līmenī** citiem ir ļoti vērtīgs.

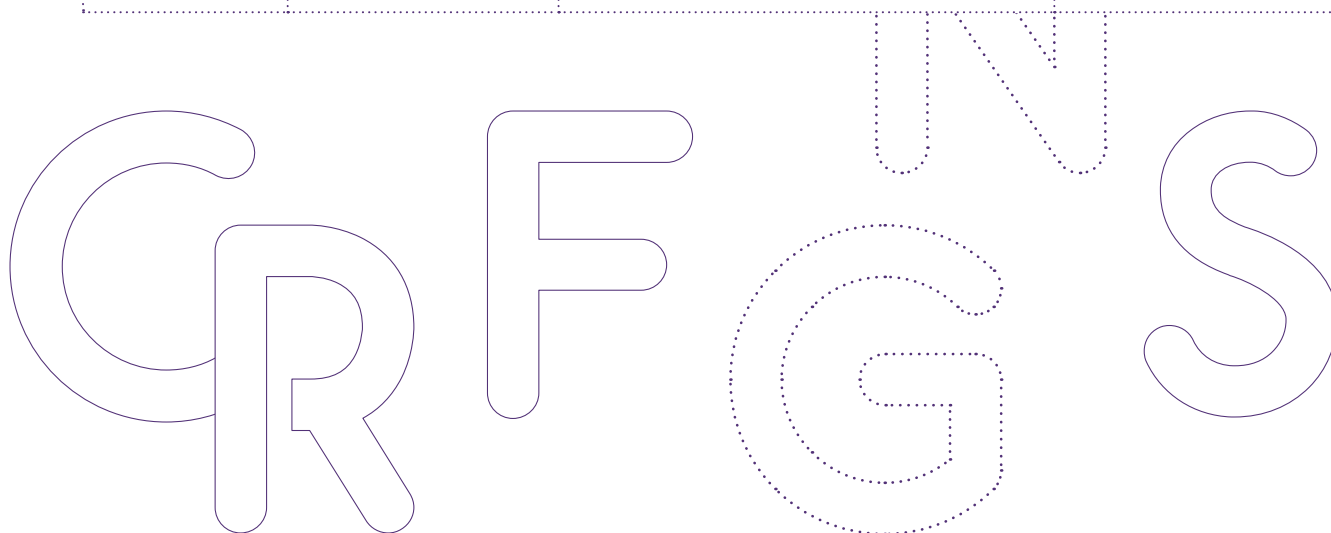
2. Praktiski ieteikumi latviešu valodas pamatprasmju apguvei pirmsskolas izglītības procesā latviešu valodā

2.1. Uzdevumi un vingrinājumi klausītiesprasmes apguvei

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Ieklausies, varbūt noderēs!	Ieklausies, nosauc, parādi!	Skolotājs ir salicis sev priekšā dažādus priekšmetus, tajā skaitā ēdamas lietas (cepumu, konfekti, augļus). Bērni klausās, ko skolotājs saka. Uzdevuma varianti: 1. Skolotājs sauc kādu no priekšmetiem, kas novietots uz galda, bērns tam pieskaras. 2. Skolotājs sauc priekšmetu un saka, kas ar to jādara. 3. Skolotājs sauc krāsu, kāda ir izvēlētajam priekšmetam, bērnam jāparāda nosauktā krāsa. 4. Skolotājs sauc kādu īpašības vārdu, kas raksturo priekšmetu, bērns parāda, kuriem priekšmetiem tas raksturīgs.	Uzdevums der arī kā bērna sākotnējā vārdu krājuma pārbaude.
Garo skaņu medības	Saklausī garo skaņu!	Skolotājs lēni lasa teikumu (sākumā ne vairāk kā ar pieciem vārdiem). Bērni uzmanīgi klausās. Kad bērni sadzird vārdu, kurā ir garā skaņa, ar zīmuli uz papīra vai gaisā velk svītriņu. Tad kopīgi salīdzina uzvilktu svītriņu skaitu, un skolotājs teikumu nolasa atkārtoti – otro reizi. Pēc tam skolotājs lasa teikumu trešo reizi, bet bērnu uzdevums ir atcerēties tos vārdus, kuros uz burtiem ir garumzīme, un pareizi izrunāt tiem atbilstošas skaņas. Kad skolotājs nolasa teikumu ceturto reizi, bērnu uzdevums – pašiem pareizi norunāt teikumu. Ja uzdevums pareizi paveikts, skolotājs sasit plaukstas (kā šāviena troksnī), un tas nozīmē "veiksmīgas medības".	Tādas pašas "medības" var rīkot arī ar jebkuru skaņu, ko skolotājs vēlas, piemēram, mācot dažādi izrunāt patskani un divskani "o".

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Tas pats vai cits?	Saklausī skaņu izmaiņas līdzīgos vārdos!	Skolotājs izvēlas vienu vārdu, kura nozīme mainās, ja maina vienu skaņu. Piemēram, <i>sala – sāla, mala – māla, mana – māna, jūnijs – jūlijs.</i> Skolotājs vairākas reizes atkārto pirmo vārdu, cenšoties, lai bērni zaudē modrību. Tad, īpaši neuzsverot, nosauc un atkārto otro vārdu. Bērniem “jānoķer” jaunais vārds un pēc pirmās reizes, kad to nosaucis skolotājs, jāpiesit pie galda un jāatkārto gan pirmais, gan otrais vārds. Šo uzdevumu var veikt arī ar trim vai četriem vārdiem, tad bērniem jāatkārto visi iepriekš minētie. Piemēram, <i>sala – sāla – māla – tāla.</i>	
Vai atceries, ko es teicu?	Saklausī vārdu!	Skolotājs brīdina bērnus, ka pateiks kaut ko svarīgu, taču īpaši jāklausās noteikts vārds, kas teikumā nebūs ne pirmais, ne pēdējais, bet būs, piemēram, trešais, ceturtais vai pat piektais (piekto vārdu var likt noteikt vecākiem bērniem). Bērniem šis vārds jāatkārto un jāiesaista pašu izdomātā teikumā. Ja vārda nozīme nav zināma, to noskaidro. Piemēram, <i>Visuzmanīgāk klausieties trešo vārdu un atkārtojiet to! Lai uzzinātu kādas lietas garumu, tā jāizmēra.</i> Kopīgi noskaidro vārda “garums” nozīmi. Tad katrs no bērniem saka, kādā teikumā viņš šo vārdu izmantotu. Piemēram, <i>Mana zīmuļa garums ir..., Mans garums ir... utt.</i>	Ieteicams šādi sarunāties par jēdzieniem, kas apgūstami kādā no mācību jomām, un iekļaut to praktiskā darbībā, piemēram, garuma mērīšanā, tādējādi valodas krājumā ietilpinot arī mērvienību nosaukumus, kas jāapgūst.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Pastāsti, ko es darīju!	Skaties un klausies, ko dara un runā skolotājs! Atkārto!	Skolotājs komentē to, ko dara, piemēram, veicot dabaszinību eksperimentu. Bērni veic eksperimentu kopā ar skolotāju un atkārto katru teikumu. Skolotājs: “Nemu divus traukus. Abos traukos ieleju ūdeni. Pirmajā traukā ieberu cukuru. Otrajā traukā ieberu smiltis. Ar kociņu izmaisu šķidrumu katrā traukā. Pirmajā traukā cukurs vairs nav redzams. Otrajā traukā smiltis joprojām ir redzamas. Tātad cukurs šķīst ūdenī, bet smiltis nešķīst.”	Svarīgi, lai bērns mācītos ne tikai sadzirdēt un atkārtot dzirdēto, bet arī apgūtu noteiktus jēdzienus.
Iepazīšanās ar dziesmu	Iepazīsties ar dziesmu!	Apgūstot jaunu dziesmu, vispirms ieteicams iepazīt to no dažādiem aspektiem, lai bērns ne tikai iemācītos automātiski atkārtot, bet arī saprastu, par ko ir dziesma. Varianti, kā iepazīties ar dziesmu: 1. Skolotājs dzied dziesmu, bērni klusi ritmizē līdzī, ievērojot skolotāja izvēlēto ritmu un tempu. Ritmizē ar pirkstu galiem – klusu, lai ritms nav skaļāks par dziedāšanu. Skolotājs tempu var mainīt. Tādējādi liekot klausīties uzmanīgāk. 2. Skolotājs dzied dziesmu, bērni klusi dango līdzī melodiju. 3. Skolotājs dzied, bērni nosaka, kuri vārdi, frāzes atkārtojas, pārrunā, ko tie nozīmē. 4. Skolotājs dzied dziesmu, bērni klausās vārdus, pēc tam bērni nosauc tos, ko atceras. Skolotājs dzied vairākas reizes, kamēr bērni var nosaukt gandrīz visus pieminētos vārdus. 5. Skolotājs dzied dziesmu, bērni dzied līdzī ar vārdiem un klusi ritmizē.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Skaņu mīklas	Atmini skaņu!	Bēmi aizver acis. Skolotājs ierosina minēt skaņu mīklas – tas nozīmē, ka mīklu var atminēt, tikai uzmanīgi klausoties. Skolotājs demonstrē kādu skaņu, piemēram, burza papīru. Uzdevuma varianti: 1. Bērns nosaka un parāda ar roku, no kuras puses skaņa ir dzirdama. 2. Bērns mēģina atdarināt skaņu ar balss palīdzību. 3. Bērns uzmin, ko skolotājs darīja, atverot acis, un izdara to pašu. 4. Bērns pasaka, kad vai kur tādu skaņu var dzirdēt.	Šis uzdevums īpaši noderīgs bērniem, kuriem ir grūtības ar skaņu saklausīšanu un izrunu.
Vai atceries šo dziesmu?	Palīdzi atcerēties dziesmu!	Skolotājs ierosina atkārtot dziesmas, ko nesen mācījušies. Bet problēma ir tā, ka skolotājs daļu dziesmas atceras, bet daļu ir "piemirsis", tāpēc lūdz bērnus palīgā to atcerēties. Skolotājs sāk dziedāt vai spēlēt dziesmu un "aizmirst" to vietās, kas nav frāžu sākumos, bet pa vidu. Bērniem trūkstošais vārds vai vārdi jāpasaka.	Tā var atkārtot ne tikai dziesmas, bet mācītos dzejoļus, spēļu noteikumus, frāzes utt.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Uzmanīgais papagailis	Precīzi atkārto dzirdēto!	Skolotājs stāsta, ka dosies uz zooveikalu pīrkt runājošu papagaili, bet viņam vajag īpašu papagaili – ļoti talantīgu, kas spēj gan atkārtot to, ko cilvēks saka, gan izdarīt to tieši tādā pašā balss skaļumā un intonācijā. Bērni tiek aicināti iejusties papagaiļa lomā un pamēģināt, vai precīzi atkārtot ir grūti vai viegli. Skolotājs izvēlas vienu bērnu. Pārējie klausās, kā izvēlētais “papagailis” atdarina teikto, un pēc tam iesaka skolotājam, vai papagaili pīrkt vai nepīrkt. Skolotājs saka dažādus teikumus, mainot runas tempu, intonāciju, skaļumu un augstumu.	
Vai tu mūs saproti?	Saklausī, kādu ziņu saka grupas biedri!	Viens bērns iziet aiz durvīm. Pārējie kopā ar skolotāju sarunā, kādu ziņu viņam nodos. Piemēram: <i>Paņem rokās lāci!</i> Skolotājs sadala teikuma vārdus tā, lai katram bērnam ir viens vārds. Vārdi atkārtojas, jo bērnu ir vairāk nekā vārdu, bet katrs bērns visu laiku saka tikai vienu vārdu. Kad telpā ienāk bērns, kas nezina teikumu, visi vienlaicīgi saka katrs savu iedalīto vārdu (dara to klusu, bet skaidri un sadzirdami). Tam bērnam, kas ienācis telpā, uzmanīgi jāieklausās vārdos, domās jāsavirknē tie pareizā secībā un jāizdara tas, ko ir dzirdējis. Kad bērns izdara prasīto, viņš izvēlas savā vietā nākamo.	Spēli sāk ar divu vai trīs vārdu teikumiem, pēc tam vārdu skaitu pamazām palielina.
Kustīgās zilbes	Nosaki zilbju skaitu vārdā un attēlo to ar kustībām! Izcel zilbes, kurās ir garais patskanis!	Skolotājs izrunā vārdus, dalot tos zilbēs. Bērniem katra zilbe jāparāda ar atšķirīgu kustību. Piemēram: lapa – 1. bērni sasit plaukstas, 2. – pietupstas; māja – 1. – bērni atpleš rokas un virza tās vienu no otras nost, attēlojot garu līniju, 2. – sasit plaukstas.	Garās zilbes visas rāda vienādi (ar rokām velkot līniju uz abām pusēm), pārējās zilbes var parādīt tā, kā vēlas.
Rūķi, rūķi, neguli!	Klausies, kurš nosauc tavu vārdu!	Bērni sēž vai stāv pusaplī. Viens, kas ir rūķis, sēž priekšā, pagriežies ar muguru pret pārējiem. Bērni norunā dzejoli, viens bērns pasauc rūķi. Nosauc vārdā. Rūķim jāuzmin, kurš sauca.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Klausies un atdarini!	Skaitāmpants Mamma, tētis un es – Ātri, ātri skrienam mēs! Mamma, tētis un es – Ātri, ātri lecam mēs! Vecmāmiņa un es – Lēni, lēni dejojām mēs! Vectētiņš un es – Lēni, lēni ejām mēs! Rotaļas norise. Bēmi atdarina visas skaitāmpantā nosauktās darbības.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Klausies un atdarini!	Skaitāmpants Agrā rītā savā vaļā zaķi lēkā zaļā plavā. Labo kāju piesitam, tam-tam-tam. Kreiso kāju piesitam, tam-tam-tam. Rokas augšā paceļam, kopā plaukstas sasitam. Tagad visi tupstamies, viens aiz otra turamies. Viens, divi, trīs, augšā ceļamies! Rotaļas norise Skolotājs lasa skaitāmpantu, bēmi atdarina nosauktās kustības.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Klausies un rīkojies!	Skaitāmpants Lēni, lēni klusiņām es kā kaķis iešu Un uz pirkstu galiņiem klusi, klusi lēkšu. Tad es skaitīšu līdz trīs – Viens, divi, trīs, rokas zemē nolikšu, Kūkumiņu veidošu un no savas bļodiņas Visu pienu izlakšu. Rotaļas norise Bēmi klausās skaitāmpantu un atdarina kustības.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Klausies, atkārto, parādi!	Rādi un atkārto dzirdēto!	Skolotājs nosauc apģērbu, kuru redz bērniem, piemēram, kreklis. Bērni, kuriem ir kreklis, rāda un atkārto šo vārdu vai iesaista teikumā.	
Zvaniņa skaņas	Klausies un rīkojies!	Bērni klausās zvaniņu skaņu un veic iepriekš norunātu uzdevumu, piemēram, ja zvaniņš skan vienu reizi, tad uzdevums ir nosaukt vienu vārdu, ja divas – divus vārdus vai vārdu savienojumu, piemēram, lietas nosaukumu kopā ar tās krāsas nosaukumu.	Zvaniņu izmanto, lai attīstītu uzmanību, reakciju un klausītiesprasmī. To izmanto kā signālu darbības sākšanai vai darbības veida maiņai. Ja darbs notiek apakšgrupās, tad ir labi, ja ir dažādu krāsu zvaniņi, t. i., katrai apakšgrupai savā krāsā; zvaniņu individualizēšanai katras komandas zvaniņam var piestiprināt noteiktu simbolu. Ja zvaniņu skaņa ir dažāda, tad var ar bērniem izdomāt kādu darbību, ko darīs, skatot attiecīgajam zvaniņam.
Viens, viens, kas ir viens?	Uzmanīgi klausies un nosauc, cik lietu vai dzīvu būtnu ir!	Viens, viens, kas ir viens? Viens sniegavīrs ir laukā. Divi, divi, kas ir divi? Divi rūķi eglēs. Trīs, trīs, kas ir trīs? Trīs vāverītes kokā. Četri, četri, kas ir četri? Četri zaķi sniegā. Pieci, pieci, kas ir pieci? Piecas egles mežā. Daudz, daudz, kas ir daudz? Sniega daudz! Prieka daudz! Hop!	Uzdevums paredzēts skaitļu nosaukumu apguvei vai pilnveidei. Uzdevumu var arī diferencēt, piedāvājot dažādas matemātiskas darbības ar skaitļiem, piemēram, viens sniegavīrs un vēl divi sniegavīri, cik sniegavīru kopā?
Klausies un atzīmē!	Klausies, atrodi puķi un atzīmē!	Bērniem ir darba lapas ar ziedu attēliem un nosaukumiem. Skolotājs lasa teikumus par dažādām puķēm. Bērni klausās, darba lapās atrod nosauktās puķes un atzīmē saklausītos puķu nosaukumus.	Tāpat var veidot darba lapas par putniem, dzīvniekiem, mēbelēm, krāsām, rotaļlietām utt.

2.2. Uzdevumi un vingrinājumi runātprasmes apguvei

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Kāpēc ir svarīgi sarunāties?	Izdomā, ko teiksi! Pasaki!	Skolotājs sagatavojis dažādus attēlus, kuros notiek sarunas (bērns runā ar bērnu, ar pārdevēju, ar policistu u. tml., bērns runā pa mobilo tālruni). Skolotājs paskaidro bērniem, ka Latvijā visi saprot latviešu valodu, tāpēc uzdevums ir izdomāt, kāda varētu būt situācija un saruna, piemēram, bērns vaicā policistam, kā nokļūt līdz parkam u. tml.	Uzdevums noderēs arī bērniem, kam dzimtā valoda ir latviešu valoda, kā sociālās un pilsoniskās mācību jomas uzdevums, lai pievērstu uzmanību, kā atšķiras komunikācija ar dažādiem cilvēkiem.
Atbildi meklē jautājumā!	Uzmanīgi klausies jautājumu! Pirmā vārda vietā saki vārdu, kas atbild uz jautājumu, bet pārējos vārdus saki tos pašus, kas ir jautājumā!	Skolotājs jautā: "Kas lasa grāmatu?" Bēni apskatās visapkārt, pavēro grupas biedrus un atbild: "Artūrs lasa grāmatu." Skolotājs: "Kas nolikts skapja augšējā plauktā?" Bēns: "Rotaļu lācis nolikts skapja augšējā plauktā." Kad bērni apguvuši vienkāršo atbildes variantu, skolotājs ierosina grūtāku uzdevumu, proti, atbilde jāliek teikuma beigās, bet viss pārējais teikums jāpasaka ar tiem pašiem vārdiem, kas ir jautājumā. Skolotājs: "Kad mēs iesim pastaigāties?" Bēns: "Mēs iesim pastaigāties pēc brokastīm." Skolotājs: "Uz kuriem mēs iesim?" Bēns: "Mēs iesim uz parku." Skolotājs: "Cik ilgi mēs būsim pastaigā?" Bēns: "Mēs būsim pastaigā līdz pusdienām." Skolotājs: "Ko mēs ņemsim līdzi?" Bēns: "Mēs ņemsim līdzi bumbu."	Šo jautājumu un atbilžu uzdevumu var veikt vairākas reizes dienā, dažādās situācijās spēlējoties un mācoties. Lai bērni uzmanīgi ieklausītos, var kopīgi izdomāt simbolu, piemēram, lielu jautājuma zīmi, kas nozīmē, ka būs jautājumu un atbilžu uzdevums.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Teikumu lego	Atbildi uz jautājumiem! Kas? Ko dara? Kāds? Kur? Kad? Kāpēc?	Skolotājs sagatavo kartītes ar jautājumiem un attēlus (var izmantot arī rotaļlietas un priekšmetus, kas ir pieejami grupas telpā). Vispirms skolotājs uzliek jautājumu "Kas?". Bērni atrod attēlu, kas viņiem labāk patīk, vai arī paņem kādu rotaļlietu, kas atrodas grupas telpā. Katrs nosauc vārdā, kas redzams attēlā vai paņemts rokās. Tad skolotājs pieliek jautājumu "Ko dara?". Bērni izdomā, ko darīs viņu izvēlētajā būtnē, un tas jāpasaka. Ja uzreiz nevar pateikt vārdu, to pasaka skolotājs, un bērns trīs reizes atkārto. Tad skolotājs ierosina pateikt abus vārdus kopā. Kad bērni ir veidojuši pietiekami daudz vienkāršos teikumus, skolotājs rosina veidot garākus teikumus, liekot klāt pa vienam jautājumam: <i>Kas? Ko dara?</i> <i>Kāds? Kas? Ko dara?</i> <i>Kas? Kur? Ko dara?</i> <i>Kas? Kad? Ko dara?</i> <i>Kas? Kad? Kur? Ko dara?</i> <i>Kāds? Kas? Kur? Ko dara? Kāpēc?</i>	Svarīgi, lai skolotājs ievēro pēctecību un, kamēr bērni nav apguvuši vienkāršāko vārdu savienojumu veidošanu, nedod nākamo. Uzdevumu var pārvērst arī par kustību rotaļu, attēlojot un pastāstot par to, ko dara izvēlētajā būtnē.
Tas vai tā?	Izveido mīklu, raksturojot izvēlēto objektu ar četrām pazīmēm! Kādā krāsā? Kāds, ja aptausta? Kāds pēc formas? Kāds izmērs?	Skolotājs vispirms iemāca, kā iesākama mīkla. <i>Uzmini, kas tas ir:</i> <i>zaļš, gluds, apaļš, vidēji liels! (Ābols)</i> <i>Uzmini, kas tā ir:</i> <i>balta, auksta, līdzīga zvaigznītei, maza! (Sniegpārslīņa)</i>	Svarīgi pievērst uzmanību, lai bērni ievēro galotnes un tās nemaina, runājot par vienu objektu.
Kas un cik?	Nosauc, ko un cik tu redzi!	Uz tāfeles vai ekrāna attēlots skapis un plaukts. Uzdevumu var veikt arī pie reāla skapja un plaukta. Skolotājs plauktā ievieto kartītes, kurās attēloti dažādi priekšmeti atšķirīgā skaitā. Bērni nosauc priekšmetus un to skaitu.	Attēlus skolotājs piemēro apgūstamajam tematam un konkrētās mācību jomas saturam.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Pasaki manā vietā!	Iemācies un precīzi atkārto!	Skolotājs sagatavo simbolu attēlus – emotikonus (“smaidiņus”), zīmes vai vienkāršus zīmējumus. Kopā ar bērniem iemācās frāzi, kas atbilst konkrētam attēlam. Kad skolotājs to jebkurā laikā parāda, bērni skolotāja vietā pasaka frāzi. Skolotājs pats izvēlas tādas frāzes, kas bērnu ikdienā ir vissvarīgākās un tiek visbiežāk atkārtotas. Kad skolotājs parāda attēlu, bērni runā “skolotāja vietā”. Piemēram, varētu būt attēls ar divām sadotām rokām, kas nozīmē, ka jāsastājas pāros. Bērni saka skolotāja vietā: “Lūdzu, sastājiēties pa pāriem!”	Uzdevums palīdzēs ne tikai apgūt ikdienā lietojamās frāzes, bet arī trenēs bērnu uzmanību. Ieteicams nedēļā apgūt un lietot ne vairāk kā divus simbolus.
Runas diktāts “Papagaiļu skola”	Precīzi atkārto to, ko saka skolotājs!	Skolotājs pasaka kādu teikumu, bērniem tas jāatkārto tieši tādā pašā intonācijā un precīzi ar tādiem pašiem vārdiem. Sāk ar īsiem teikumiem un īsiem vārdiem, tad palielina vārdu skaitu un vārdus izvēlas arvien garākus. Ja grupā ir kāds bērns, kas runā latviski, ieteicams, lai viņš izteiktu atkārtojamo teikumu. Tas pilnveidotu bērna spēju skaļi un skaidri runāt. Skolotājs var ieņemt “Papagaiļu skolas direktora” lomu un klausīties, vai viss tiek izrunāts pareizi.	Svarīgi, lai bērni šādi vingrinātos runāt ne tikai stāstījuma teikumus, bet arī atbilstošās intonācijās izteiktu jautājuma, ierosinājuma, vēlējuma, pavēles u. c. teikumus.
Atbildi meklē dzejolī!	Atbildi uz jautājumiem ar dzejoļa tekstu!	Vienmēr es ar pļavām draugos, Sacensties ar vēju raugos, Peļķēs akmentiņus metu, Līdz ar vardēm dīķī lecu. (Fragments no Marijas Gončares dzejoļa) Ar ko es vienmēr esmu draugos? Kas ir mani draugi? Ar ko es draudzējos? Ar ko es sacenšos? Ar ko es gribu sacensties? Kur es metu akmentiņus? Ar ko kopā es lecu dīķī? Ar ko kopā lēkāju? Kur es lecu kopā ar vardēm?	Svarīgi, lai skolotājs jautājumus dažādo, bet jēga paliek tā pati.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri																				
Tu – šaurais e, bet viņš – platais e.	Izrunā "Tu" kopā ar nosaukto vārdu! Izrunā "Viņš" kopā ar nosaukto vārdu!	Skolotājs uzaicina bērnus izveidot divas komandas. Vieni nostājas pie vārda "Tu", otri – pie vārda "Viņš". Komanda, kas ir pie vārda "Tu", kopā ar skolotāju iemācās pareizi izrunāt šauru e. Otra komanda iemācās izrunāt plato e. Tad skolotājs sauc darbības vārdus nenoteismē, bērni domā, kā vārds jāsaka tagadnē atbilstoši komandai iedotajam vietniekvārdam. <table><tr><td>Tu</td><td>Viņš</td></tr><tr><td>(izrunā šauri)</td><td>(izrunā plati)</td></tr><tr><td>lec</td><td>lec</td></tr><tr><td>met</td><td>met</td></tr><tr><td>nes</td><td>nes</td></tr><tr><td>peldi</td><td>peld</td></tr><tr><td>tver</td><td>tver</td></tr><tr><td>ķer</td><td>ķer</td></tr><tr><td>ņem</td><td>ņem</td></tr><tr><td>ver</td><td>ver</td></tr></table>	Tu	Viņš	(izrunā šauri)	(izrunā plati)	lec	lec	met	met	nes	nes	peldi	peld	tver	tver	ķer	ķer	ņem	ņem	ver	ver	Skolotājs var uzrakstīt e burtus atbilstoši izrunai – vienu šauru, otru platu, resnāku vai arī blakus piezīmēt šauru/platu kādu objektu, bet noteikti ir jāpaskaidro, ka gan šaurās, gan platās e skaņas attēlo ar vienu burtu e, nenorādot izrunu. Pēc uzdevuma veikšanas komandas mainās lomām. Spēli izspēlē, izrunājot arī garos patskaņus, piem., ēst – ēd, brēkt – brēc. Kad bērni komandā iemācījušies pareizi izrunāt vārdus, spēli spēlē pāros.
Tu	Viņš																						
(izrunā šauri)	(izrunā plati)																						
lec	lec																						
met	met																						
nes	nes																						
peldi	peld																						
tver	tver																						
ķer	ķer																						
ņem	ņem																						
ver	ver																						
Vārdu ceļš	Kopīgi atkārtojiet zināmos vārdus un mācieties jaunus!	Skolotājs no A4 vai A5 izmēra papīra lapām veido ceļu līdz kādam objektam, piemēram, telpas durvīm. Katru posmu – papīra lapu – liek klāt tad, ja bērni nosauc vārdu par noteiktu tematu. Skolotājam ir arī rotaļu mašīna, kas pa izveidoto "ceļu", t. i., lapām, kopā ar katru nosaukto vārdu "brauc" uz priekšu, kamēr tiek ārā pa durvīm. Piemēram, skolotājs pasaka vārdu "pastaiga". Bērni sauc visu, ko pastaigā var ieraudzīt, pēc tam visu, ko pastaigā var darīt. "Vārdu ceļu" var izlikt arī ar priekšmetiem: skolotājs līdz durvīm saliek dažādus priekšmetus, kas atrodami telpā. Kad bērni pasaka, kā priekšmetu sauc, skolotājs paņem priekšmetu nost un dodas pie nākamā. Uzdevumu var sarežģīt, pajautājot bērniem, kur priekšmets jānoliek.																					

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Ko ar šo var darīt?	Nosauc darbības!	Skolotājs izvēlas telpā kādu priekšmetu un jautā bērniem: “Ko ar šo var darīt?” Bērniem ir jāsauc pēc iespējas daudz darbību, ko ar parādīto priekšmetu var darīt. Tad skolotājs nosauc pats kādu darbību un lūdz vienam no bērniem parādīt, kā to dara.	Vingrinājumu var diferencēt, lai tas būtu noderīgs dažādu mācību jomu saturā un valodas integrētai apguvei, piedāvājot konkrētus priekšmetus ne tikai telpā, bet arī ārā.
Attēls un vārds	Nosauc vārdu un pasaki teikumu!	Skolotājs grupas telpā pie sienas katru nedēļu liek attēlus kopā ar to nosaukumiem par noteiktu tematu, piemēram, mājdzīvnieki, gadskārtu svētki, saskaitīšana. Bēni katru dienu, skatoties attēlus, atkārto jaunos vārdus un mācās tos iesaistīt teikumos. Kad bērni sāk mācīties lasīt, pie katra attēla var pierakstīt vai pielikt attiecīgo vārdu. Skolotājs katru dienu pasaka arī kādu teikumu ar apgūstamo vārdu, ko kopīgi atkārto.	Valodas apguves procesā pirmsskolēnam ir svarīgi sintezēt vizuālo un verbālo informāciju.
Es arī!	Stāsti, ko tu vari izdarīt!	Bēni sarunu izspēlē pāri. Viens ir sarunas vadītājs. Viņš sāk lielišanos: “Es varu desmit reizes palēkties!” Otrais bērns saka: “Es arī!” Pirmais: “Es varu piepūst balonu!” Otrais: “Es arī!” Bet tad, kad sarunu biedrs, kas klausās, ir zaudējis uzmanību, vadītājs var pateikt kaut ko neiespējamu, piemēram, “Es varu pastiept garāku savu degunu.” Tam, kas atbildēja ar frāzi “Es arī!”, ir jāuzmanās un tad, kad nosaukta neiespējama darbība, jāiesaucas: “Pierādi!” Pēc tam mainās lomām. Sarunu var spēlēt arī, mainot tematu, piemēram, pirmais saka, kas viņam garšo: “Man garšo āboli”, “Man garšo konfektes”, un tad maina tematu, piemēram, “Es pārgājienā līdzī nēmšu telti.” Otrais atbild: “Es nēmšu lukturīti.”	Lielīšanās spēli var izmantot, apgūstot Meteņu svinēšanas tradīcijas.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Kam tas līdzinās?	Nesauc lietu, bet salīdzinājumu! Klausies salīdzinājumus un atmini lietu!	Viens no bērniem ir minējājs un iziet no telpas. Pārējie vienojas par priekšmetu, kas jāatmin. Bērniem ir jāizdomā salīdzinājums, piemēram, balts kā sniegs, nevis vienkārši jānosauc pazīme (balts). Bērns, kurš min, mēģina atminēt priekšmetu.	Pēc uzdevuma skolotājs minētajam jautā, kurš salīdzinājums vislabāk palīdzēja nojaust, par kādu priekšmetu ir runa. Savukārt pārējie novērtē, kurš salīdzinājums likās visinteresantākais.
Ir un nav	Stāsti, kas tev ir un kā tev nav!	Katram bērnam ir divas kartītes. Pie magnētiskās tāfeles vai uz interaktīvā ekrāna ir trīs kartītes, piemēram, krūze, šķivis un karote. Bērns saka: "Man ir šķivis un karote. Man nav krūzes."	
Kas ko dara?	Nosauc darbības!	Skolotājs jautā: "Ko dara ausis?" Bērni atbild: "Dzird, klausās, ieklausās." Skolotājs: "Ko dara mute?" Bērni: "Ēd, runā, elpo." Līdzīgi jautā par degunu, acīm, zobiem, rokām un kājām.	
Kāds tas ir?	Nosauc pazīmes!	Skolotājs rāda vai nosauc priekšmetu. Bērnu uzdevums ir nosaukt pēc iespējas vairāk priekšmeta pazīmju (kāds tas ir?). Piemēram, skolotājs rāda zīmuli, ābolu, rotaļu mašīnu utt. Bērni nosauc krāsu, formu, lielumu, raksturo virsmu, spīdumu, materiālu, ciets/mīksts, izturīgs/trausls utt. Pēc tam bērns sauc pazīmes un nesaka, kas tas ir. Pārējiem jāatmin, kā sauc šo priekšmetu vai dzīvo būtni.	
Satikšanās	Piemērojies sarunu biedram!	Skolotājs saka bērniem: "Iedomājieties, ka divi satikās un sāka sarunāties. Par ko gan viņi varētu runāt? Pamēģiniet nospēlēt šo tikšanos!" Skolotājs ierosmei piedāvā sarunu biedrus: lapsa un zaķis, pele un kaķis, puķe un taurenis, vāze un jūra, rakete un Mēness, robots un meitene, traktors un sporta auto u. tml. Bērni izvēlas no piedāvātajiem vai paši izdomā sarunas biedrus. Domājot un norunājot sarunu, cenšas atdarināt izvēlētos sarunas dalībniekus.	Var izmantot arī kā klausīšanās uzdevumu, kurā pārējiem ir jāatmin, kas ir runātāji.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Piecas lietas	Nosauc piecus vārdus!	Bēms ritmiski sit bumbu un saka: "Es zinu piecas puķes!" Bēms nosauc piecas puķes un dod bumbu nākamajam bērnam. Tas saka, piemēram: "Es zinu piecas mēbeles." Nosauc tās.	Uzdevums paredzēts vārdu krājuma aktivizēšanai.
Komentētājs vai stāstītājs	Runā mikrofonā!	Bēmi runā mikrofonā, attēlojot interviju, veidojot TV sižetu par laiku, sportu, notikumiem grupā, spēles vai rotaļas gaitu. Mikrofonu izmanto uzstājoties: stāstot stāstus un pasakas, runājot dzejoļus, dziedot dziesmas.	Mikrofonu izmanto dialogiskās un monoloģiskās runas attīstīšanai. Mikrofons labi noder arī spēles vai rotaļas vadītājam, lai organizētu un vadītu procesu.
Runāšana pa tālruni	Runā, klausies, atbildi!	Bēmi izspēlē sarunu par konkrētu tematu, piemēram, bērni runā pa tālruni par to, ko viņi darīs/darīja brīvdienās/nodarbibās; kādas spēles spēlēja ārā u. tml.	Tālruņus izmanto dialogiskās runas attīstīšanai, veidojot sarunu par dažādiem tematiem. Mazākie bērni sākumā runā ar skolotāju, izmantojot rotaļu vidi grupā (kafejnīca, veikals, poliklīnika, skola utt.), kā arī pastaigājoties rotaļlaukumā. Ieteicams pirms tam sagatavot funkcionālās frāzes, piemēram: <i>Klausos! Kas zvana? Kur tu esi? Paldies par palīdzību!</i> , kuras ar laiku tiek papildinātas.
Diktofons	Ierunā diktofonā un klausies!	Bēmi ierunā diktofonā mājdzīvnieku nosaukumus, nedēļas dienu nosaukumus u. tml., tad atskaņo un klausās un attiecīgo attēlu, vārdu u.c. apvelk darba lapā; skolotājs ierunā pasaku, bērni klausās un kārtu sižetiskos attēlus par pasaku tādā secībā, kā seko notikumi; bērni stāsta pasaku pēc dotajiem sižetiskajiem attēliem, tad klausās atskaņojumu, labo savas vai citu bērnu valodas kļūdas, piemēram, vārdu izrunu, galotņu lietojumu vārdos.	Diktofons attīsta uzmanību, vingrināšanos vārdu izrunā, piemēram, galotņu, garo patskaņu izrunā, izlaisto vārdu pamanišanā u. tml.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Skaļrunis	Runā skaļrunī!	Katrs bērns izgatavo savu skaļruni (sarullē papīru), ko izmanto balss skaļuma un intonācijas vingrinājumos. Bērns, kas ir rotaļas vadītājs, izmanto skaļruni, kad vada rotaļu, sacensības, dod komandas utt.	
Somiņa vai kastīte	Izņem no somiņas vai kastītes!	Bērns dzied dziesmu un izņem no somas/kastītes un parāda priekšmetu: “Man ir skaista somiņa, somiņa, somiņa (kastīte, kastīte, kastīte), Tajā iekšā mantiņa, mantiņa, mantiņa, Tūlīt mantu paņemšu, paņemšu, paņemšu, Visiem bērniem rādīšu, rādīšu, rādīšu! Kas tas (tā) ir?” Rotaļlietas somiņā var ielikt atkarībā no temata vai izvirzītā sasniedzamā rezultāta. Lielākie bērni var ne tikai nosaukt rotaļlietu, bet pateikt arī krāsu, lielumu, garšu utt.	Somiņas izmantošana palīdz paplašināt un aktivizēt vārdu krājumu. Somiņai jābūt “vilinošai”, ar kādu “knifiņu”, piemēram, slēdzīti. Somā ir salikti dažādi priekšmeti. Runājot ar 5–6 gadīgiem bērniem par vērtībām, var izmantot zelta kastīti un ievietot tajā karoga, ģerboņa, Brīvības pieminekļa, jūras, meža, pilsētas objektu u. c. fotogrāfijas.
Kas dzīvo lādītē?	Liec lādītē un runā!	Skaita pantu: “Lādīte, lādīte, atveries! Brīnumiņ, parādies!” Bērni patstāvīgi izvēlas kādu “brīnumiņu”, ko ielikt lādītē, nosauc to un ieliek lādītē. “Brīnumiņi” var būt gan lietas vai rotaļlietas, kas ir grupā, gan arī priekšmeti, kas atnesti no mājām (iepriekš par to vienojoties).	Lādīti izmanto, lai paplašinātu vārdu krājumu. Līdzīgi lādīti var izmantot, apgūstot dabaszinību vai sociālo zinību saturu, piemēram, lādītē drīkst ievietot tikai konkrētu dzīvnieku vai augu nosaukumus. Skolotājs bērnu darbību gan virza, gan saista ar rotaļnodarbības mērķi un plānoto rezultātu.
Skaties tālskati!	Vēro un runā!	Bērns, kuram ir tālskatis, to pieliek pie acs, iztēlojas, ko redz, un sauc vārdus, veido teikumus, atbild uz jautājumiem.	Tālskatis ir labs palīgs, attīstot fantāziju un stāstītprasmi.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Kas lellei padomā?	Klausies un runā!	Lelles "ierašanos" apvieno ar konkrētu jautājumu, uzdevumu, mīklu u. c., kas jāatbild vai jāatrisina rotaļnodarbības laikā.	Lelles palīdz skolotājam sākt organizēt nodarbību, jo piesaista bērnu uzmanību, raisa zinātkāri, īpaši darbojoties ar bērniem līdz 4 gadu vecumam. Roku (pirkstu) lelles palīdz bērniem atbrīvoties un atraisīties, noņemt spriedzi. Tās izmanto teatrālajā darbībā dialogiskās un monoloģiskās runas attīstīšanai.
Kas ir zem cepures?	Vēro un runā!	Bērni sadalās komandās, pa vienam liek galvā cepuri un nosauc vārdu par rotaļnodarbības tematu, pēc tam nodod cepuri nākamajam. Zem cepures bērns var paslēpt priekšmetu un uzdot pārējiem aprakstošu mīklu. Citi bērni cenšas to atminēt vai arī uzdod dažādus jautājumus, lai noskaidrotu, kas ir zem cepures.	Cepures ērti var izmantot dažādās rotaļās.
Ko saka stikla bumbiņa?	Ņem bumbiņu un runā!	Ar karoti stikla bumbiņas pārliet no viena trauka otrā. Liekot bumbiņu, ir jānosauc vārds vai frāze par rotaļnodarbības tematu.	Rotaļa paredzēta tematiskas leksikas apguvei vai pilnveidei.
Spēlēsime teātri!	Izmanto zeķes un runā!	Krāsainām zeķēm piešuj acis. Lielā, melnā plēvē gabalā izgriež caurumus. Plēvi novelk starp diviem krēsliem. Uzvelkot zeķi uz rokas un izbāžot roku cauri caurumam, bērni spēlē teātri. Uz plēves, izmantojot krāsainas izolācijas lentes, bērni var veidot dekorācijas.	Teātri ieteicams spēlēt par noteiktu tematu.
Āķīši	Kuram garāks āķītis?	Rokās ir krāsaini āķīši, kurus savieno ķēdē, nosaucot, piemēram, vienas krāsas priekšmetus. Bērns saka "sarkana kleita", "sarkans tomāts", "sarkana mašīna" un ver āķīšus ķēdē. Beigās salīdzina, kuram garāka ķēde, saskaitot posmus.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Kauliņu spēle	Liec kauliņu un zini!	Spēlei ir nepieciešams spēles laukums ar vārdiem. Var izmantot gatavus plakātus par dažādiem tematiem. Spēļu laukumu var arī pagatavot bērni, paši zīmējot vai līmējot. Bērni izvieto kauliņus uz spēļu laukuma. Kauliņus liek uz tiem vārdiem, kurus var nosaukt. Nobeigumā saskaita, cik kauliņu bērns uzlicis. Izlasa vai nosauc vārdus, uz kuriem ir kauliņi.	Spēli var piemērot dažādu mācību jomu saturu un valodas integrētai apguvei.
Metamo kauliņu spēle	Met kauliņu un runā!	Metamos kauliņus var izmantot ne tikai, lai uzvestu ciparus. Var, piemēram, uzlīmēt katrai malai citu krāsu. Uzmetot kauliņu, bērns nosauc kādu priekšmetu, kas ir atbilstošā krāsā. Var vienoties par simboliem, kas apzīmē garšu, sastāvu, formu, svaru utt., un uzlīmēt tos uz kauliņa. Uzmetot kauliņu, priekšmets tiek raksturots pēc pazīmes, kas uz tā ir attēlota.	
Ko izsaka piktogrammas?	Vēro un runā!	Piktogrammas palīdz bērnam veidot teikumus. Skolotājs izveido piktogrammas, kurās ir attēloti darbības vārdi, piemēram, bērns dzer nozīmē 'es gribu dzert', bērns turas pie vēdera nozīmē 'man sāp vēders' u. tml. Piktogrammas tiek izkārtotas pie sienas bērnu acu augstumā, un bērni sauc to, kas attēlots piktogrammās.	
Ko var atrast smiltīs?	Meklē smiltīs un runā!	Vienā traukā ir smiltis, otrā traukā ir dažādas sīkas lietas. Rotaļas vadītājs izvēlas trīs lietas, paslēpj tās smiltīs un saka: "Smiltīs paslēpu es lietas trīs, atrodi un nosauc tās!" Smiltis var izmantot arī šādā rotaļā: smiltis uzber uz paplātes, kura ir aplīmēta ar uzlīmēm. Izmantojot otiņu, bērni meklē paslēptās uzlīmes. Kad atrod, nosauc vārdu un veido teikumus. Piemēram: "Tas ir zīmeklis. Zīmeklis ir melnā krāsā. Tam ir astoņas kājas."	Priekšmetu izvēle atkarīga no apgūstamā temata.
Kā tev palīdz pincete?	Velc un runā!	Izmantojot pinceti, bērni velk no trauka priekšmetus, kurus var nosaukt. Rotaļu var sarežģīt ar dažādiem papildu uzdevumiem, piemēram, priekšmeta nosaukums ir jānosauc kopā ar īpašības vārdu, jāiesaista teikumā vai jāuzdod par to jautājums.	Priekšmetu izvēle atkarīga no apgūstamā temata.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Magnēti arī palīdz	Liec magnētu un zini!	Pie magnētiskās tāfeles ir piestiprināti plakāti vai attēli. Bērns liek magnētu uz tā attēla, kuru var nosaukt, aprakstīt vai par kuru var pateikt teikumu.	Magnētus izmanto kā ierosinātāju vārdu krājuma paplašināšanai.
Ko var atrast ūdenī?	Meklē ūdenī un zini!	Ūdenim pievieno putojošu šķidrumu un ieber dažādas lietas. Bērni, iegremdējot abas rokas, velk ārā lietas. Drīkst paturēt tikai to, kuru var nosaukt, aprakstīt.	Priekšmetu izvēle atkarīga no apgūstamā temata.
Ko rāda burvju nūjiņa?	Rādi un sauc!	Krāsainas burvju nūjiņas ar gaismas un skaņas efektiem tiek izmantotas rotaļlietu vai attēlos redzamo vārdu nosaukšanai, stāstījuma veidošanai. Ar nūjiņu norāda tikai uz to vārdu, kuru var nosaukt.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Klāsim galdu!	Skaitāmpants Šodien galdu klāju es: Šķīvjus, krūzes, karotes, Cukurtrauku, salvetes. (<i>Šo rindu mācās vecākās un sagatavošanas skolai grupas bērni.</i>) Draugus ciemos ielūgšu, Visus mīļi cienāšu! Nepieciešamie materiāli: galds, galdauts, 2 šķīvji, 2 krūzes, 2 karotes, 1 cukurtrauks, 2 salvetes. Rotaļas norise Skolotājs kopā ar bērniem runā skaitāmpantu un klāj galdu. Pēc tam jautā bērnam: “Andri, kas tev garšo?” Andris atbild: “Man garšo konfektes!” Ja bērns atbild, tad iet skolotāja vietā. Bērni un skolotājs atkal runā skaitāmpantu, pirmajā rindā liekot attiecīgā bēma vārdu, piemēram, Andris klāj galdu. Uzdod jautājumu nākamajam bērnam. Ja nevar atbildēt, tad uzdod jautājumu citam bērnam. Kad skaitāmpantu visi prot norunāt, to runā tikai tas, kurš klāj galdu.	Dažāda satura rotaļas ar skaitāmpantiem izmanto pareizrunas attīstībai, atmiņas trenēšanai, kā arī brīvas un nepiespiestas atmosfēras radīšanai rotaļnodarbībās.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Ko tu redzi uz galda?	Skaitāmpants Es redzu, redzu, redzu, Es redzu, redzu – ko? Es redzu, redzu, redzu, Uz galda redzu to! Skolotāja: “Anna, ko tu redzi?” Anna: “Es redzu krūzi (krūzes).” Nepieciešamie materiāli: galds, trauki, galda piederumi. Rotaļas norise Bērni kopā ar skolotāju runā skaitāmpantu. Skolotājs maina uz galda priekšmetus un uzdod jautājumus. Bērni atbild.	Priekšmetu izvēle atkarīga no apgūstamā temata.
Rotaļa ar skaitāmpantu	Nosauc un dzer!	Skaitāmpants Mana glāze pilna ir, Kāda sula tajā ir? Nepieciešamie materiāli: caurspīdīga vienreizējās lietošanas glāze, plastmasas augļu un dārzeņu rotaļlietas vai nelielas augļu un dārzeņu attēlu kartītes. Rotaļas norise Bērni sēž pusapļī. Uz galda atrodas rotaļlietas vai kartītes un glāze. Viens bērns ievieto glāzē rotaļlietu vai kartīti un pagriežas ar seju pret citiem. Turot glāzi aiz muguras, viņš runā skaitāmpantu un pēc tam parāda glāzi. Bēnam, kurš pareizi nosaucis augli vai dārzeņi, tiek pasniegta glāze, sakot: “Lūdzu!” Bēnam ir jāatbild: “Paldies!” Bērns imitē glāzes izdzeršanu un saka: “Tukša!” Bērns kļūst par nākamo rotaļas vadītāju. Atbilstoši bērna spējām rotaļu var sarežģīt, piemēram, paplašinot atbildi: “Paldies par ābolu sulu!”	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Kā to zupu sauc?	Skaitāmpants Katlu uz plīts es uzliku, Zupu tajā vārīju. Manā katlā zupas daudz, Vai tu zini, kā to sauc? Nepieciešamie materiāli: rotālietu katls ar vāku, rotālietu dārzeņi, zivis, sēnes, piena paka vai to attēli. Rotaļas norise Bēms ievieto katlā vienu no priekšmetiem vai attēliem un runā skaitāmpantu. Bēms, kuram tiek uzdots jautājums, paceļ vāku un pasaka zupas nosaukumu.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Kas tavā skapī?	Skaitāmpants Manā skapī drēbju daudz, Zinu, kā tās visas sauc! Nepieciešamie materiāli: leļļu apģērbi vai zīmējumi, bērnu apģērbi. Rotaļas norise Skolotājs kopā ar bērniem runā skaitāmpantu. Pēc tam jautā bērnam: "Andri, kas ir tavā skapī?" Andris atbild: "Manā skapī ir bikses, vējjaka, cepure." Sākumā skolotājs var rādīt attēlus un jautāt, kas ir skapī (attēlots attēlā). Kad bērni iemācās skaitāmpantu, paši nosauc apģērbus, kas ir skapī.	
Rotaļa "Liec klāt vārdu!"	Ķer un sauc!	Rotaļai ir divi varianti. Pirmajā variantā bērni vingrinās nosaukt lietvārdus, pievienojot īpašības vārdus. Otrajā variantā – lietot vietniekvārdus <i>mans/mana</i>. Nepieciešamie materiāli: lietussargs, knaģi, dažādi krāsaini leļļu apģērbi. Rotaļas norise Pie lietussarga ar knaģiem piesprauž leļļu drēbes. Skolotājs griež lietussargu un lūdz bērnam noķert vienu no apģērba gabaliem. Pirmajā variantā bērnam ir jānoķer apģērba gabals un jānosauc tā krāsa. Piemēram, <i>sarkana kleita, melnas bikses utt.</i> Otrajā variantā bērnam ir jānoķer apģērba gabals un jāsaka: <i>mana kleita, manas bikses, mans kreklis utt.</i>	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Ņemu un rādu!	Pirmajā variantā bērni dzied par somiņu, kurā iekšā mantiņa, otrajā variantā – par kastīti, kurā iekšā ir attēls. Skaitāmpants Man ir skaista somiņa, somiņa, somiņa (kastīte), Tajā iekšā mantiņa, mantiņa, mantiņa (attēls). Tūlīt mantu (attēlu) paņemšu, paņemšu, paņemšu, Visiem bērniem rādīšu, rādīšu, rādīšu! Kas tas (tā) ir? Nepieciešamie materiāli: skaista somiņa vai kastīte, rotaļlietas vai attēli ar tiem vārdiem, ko nepieciešams aktivizēt bērnu runā. Rotaļas norise Bērni pēc kārtas dzied dziesmu un uzdod jautājumu. Pārējie bērni atbild.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Kā sauc šo ziedu vai kukaiņi?	Skaitāmpants Ļāvā biju, redzēju Kukainīti bailīgu. Vai tu zini, kā sauc to – Kukainīti bailīgo? Nepieciešamie materiāli: zaļš auduma gabals, rotaļlietas – kukaiņi, mākslīgie ziedi kukaiņu paslēpšanai. Rotaļas norise Uz auduma ir izvietoti kukaiņi, kas aplāti ar ziediem. Norunājot skaitāmpantu, bērns paceļ ziedu un nosauc kukaiņi.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Vilks un zaķi	Skaitāmpants Meža malā vilks guļ alā, Zaķi lēkā zaļā ţļāvā. Pēķņi vilks no alas skrien, Zaķīši – uz krūmiņiem. Rotaļas norise Bērni ir zaķi, skolotājs – vilks. Bērni runā skaitāmpantu, pēc tā vilks “ķer zaķus”.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Runā, klausies un atdarini!	Skaitāmpants Vecais mežsargs esmu es, Nāku es no tālienes, Mežā zvērus redzēju, Saki man, kas esi tu? Rotaļas norise Bērni stāv aplī. Rotaļas vadītājs ir mežsargs ar cepuri galvā un spieķīti rokā, viņš stāv apla vidū. Visi runā skaitāmpantu. Skaitāmpanta beigās mežsargs apstājas pie kāda bērna un jautā: "Kas tu esi?" Bērns atbild: "Es esmu zaķis." Mežsargs atkal jautā: "Ko tu proti?" Atbilde: "Es protu lēkt." Visi atdarina zaķa lēkšanu. Vadītājs un bērns mainās vietām un turpina rotaļu no sākuma.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Lasi čiekurus un skaiti!	Skaitāmpants Eglei skuja, priedei skuja, Abām skaisti čiekuri, Vējiņš zarus kustina, Čiekuriņi nobira. Ātri skriesim, lasīsim, Kabatās tos ieliksīm! Rotaļas norise Bērni stāv aplī. Aplā vidū "izbiruši" čiekuri. Norunā skaitāmpantu un pēc komandas sāk lasīt čiekurus, pēc tam saskaita, kam vairāk.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Runā un brauc!	Skaitāmpants Tramvaji un trolejbusi, Busi, busi, autobusi. Kurp tie skrien, un kurp tie brauc? Kā tie ceļus nesajauc? Pieturā mēs stāvējām. Ko mēs gaidījām? Autobusu gaidījām. Autobuss ir piebraucis, Pasažierus uzņēmis, Bērni, ātri sēžamies Un uz cirku (parku, zoodārzu, skolu utt.) dodamies! Rotaļas norise Bērni sasēžas uz krēsliem cits aiz cita un attēlo braukšanu. Bērns, kas sēž pirmais rindā, rokās tur stūri ar uzrakstu "Autobuss".	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Runā un slēpies!	Skaitāmpants Mežā zem eglītes sēnīte izauga, Resna kājiņa, brūna galviņa. Baravika, baravika – tārpīņiem garšo tā. Lietutiņš uzlija, tārpīņi aizbēga. Rotaļas norise Bērni spēlē tārpīņus, skolotājs ar sēņu cepuri galvā stāv apļa vidū. Bērni lēnām tuvojas sēnei un runā skaitāmpantu. Pēc komandas "Lietutiņš!" sēne ķer tārpīņus. Sēne nevar noķert tos tārpīņus, kas ir mājīnā – bērni notupstas un virs galvas uztaisa ar rokām jumtiņu.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Brauc un sasveicinies!	Skaitāmpants Braucam, braucam, braucam, Pa zoodārzu braucam. Visiem zvēriem "Labrīt!" mēs saucam. Labrīt, ziloni! Rotaļas norise Bērni stāv cits aiz cita un it kā brauc. Apstājoties pie rotaļu dzīvnieka, sasveicinās ar to.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Runā un lasi sēnes!	Skaitāmpants Šorīt mežā biju es, atradu es sēnītes. Gailenes, bērslāpes, cūcenes un sviestenes. Es zem krūma noliecos, pie koka paskatos – Tagad pilns mans lielais grozs! Rotaļas norise Bērni runā skaitāmpantu un beigās salasa kartītes ar sēņu zīmējumiem, nosauc sēnes un saskaita tās.	
Rotaļa ar skaitāmpantu	Sauc un skaiti koku lapas!	Skaitāmpants Es uz parku aizgāju, lapiņas tur lasīju. Ozollapas, kastānlapas, kļavas lapas krāsainas, Bērzam lapas maziņas, kabatā tik liekamas. Rotaļas norise Bērni salasa no kartona izgrieztās lapas, nosauc, kura koka lapas tās ir, un saskaita.	

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Rotaļa ar skaitāmpantu	Pacel un skaiti!	Skaitāmpants Mēs esam mazas skudriņas, mēs māju būvējam Un katru mazu salmiņu uz ceļa paceļam. To pāri plecam uzliekam, uz māju aiznesam. Tos visus kopā saliekam, tā visu dienu strādājam. Rotaļas norise Bēmi, runājot skaitāmpantu, salasa uz paklāja izbirušos skaitāmos kociņus. Pēc tam tos saskaita.	

2.3. Uzdevumi un vingrinājumi lasītprasmes apguvei

72

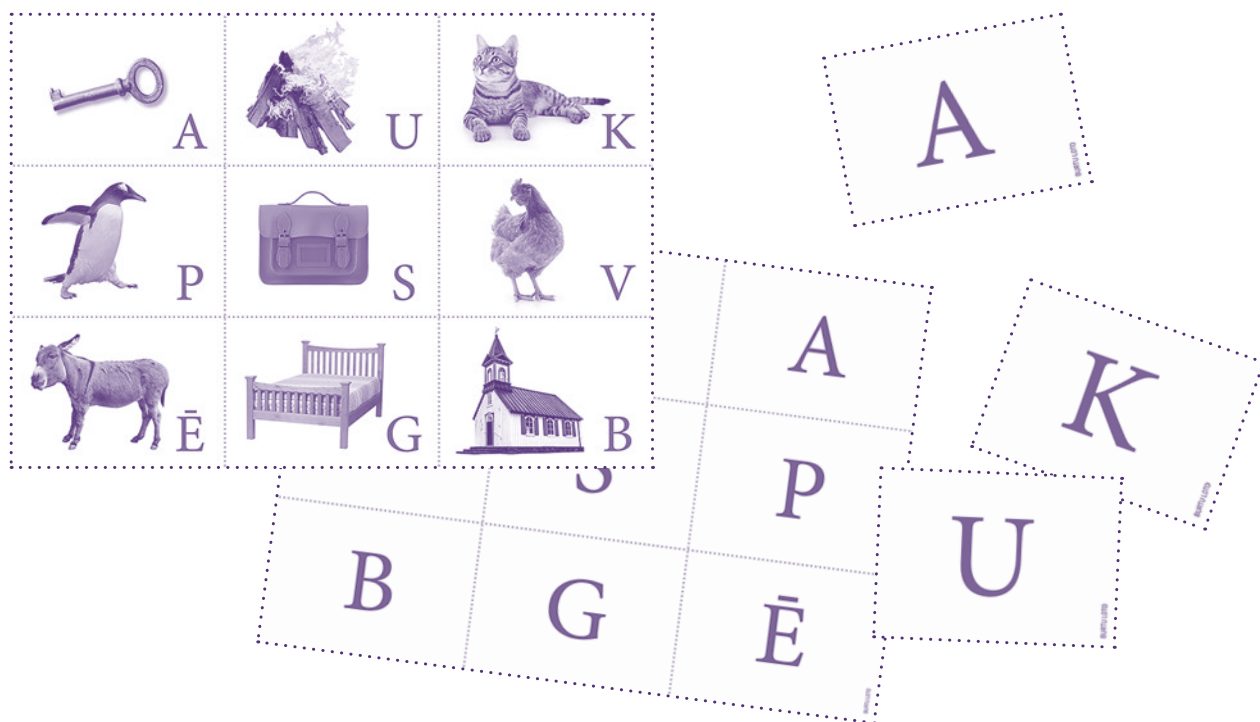
Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Lasīt jāprot, jo...	Sameklē trīs grāmatas, kuras tu gribētu izlasīt!	Skolotājs ierosina atnest no mājām, bibliotēkas vai sameklēt bērnudārzā grāmatas, ko katrs bērns vēlētos izlasīt. Bēnam jāpasaka, kāpēc izvēlējies konkrētās grāmatas, piemēram, interesanti zīmējumi.	Skolotājs pārrunā ar bērniem, kāpēc ir derīgi iemācīties lasīt, ka lasot var uzzināt daudz interesanta.
Uzmini, par ko ir rakstīts grāmatā!	Vēro ilustrācijas, klausies nosaukumu un pasaki, par ko, tavuprāt, ir grāmata!	Skolotājs rāda dažādas grāmatas (dzejoļus, pasakas, enciklopēdijas). Bērni vēro ilustrācijas, ieklausās, kāds ir grāmatas virsraksts (to izlasa skolotājs), un pastāsta, par ko grāmata varētu būt. Kad bērni uzmin, skolotājs izlasa kādu interesantu fragmentu no grāmatas.	Ja ir iespēja, bērns var paņemt grāmatu mājās un kopā ar vecākiem izlasīt.
Burtu medības	Atrodi teikumā skolotāja nosaukto vai uzrakstīto burtu!	Sāk ar pavisam vienkāršu teikumu vai pat ar vienu vārdu. Skolotājs nosauc burtu, bēnam tas jāparāda. Pēc tam burtus meklē teikumā. Bēnam nav jāprot lasīt, bet ir jāmeklē konkrētais burts.	Kad bērni apguvuši iespēstos burtus, var meklēt arī rakstītos burtus.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Meklē zilbi!	Atrodi teikumā tādas pašas zilbes kā izceltā!	Teikumā ir izcelta viena zilbe. Bērni meklē, kuros vārdos vēl ir tāda pati zilbe. Piemēram: <i>Kaķis aizkavējās un neredzēja, ka sarkanais kamols ieripoja pagaldē. Labi, ka tuvumā bija divi suņi, kas ar ķepām izvilka kamolu no pagultes.</i> <i>Laikam rūķim nebija laika, jo viņš šogad neatnāca pie mazās Laimas ciemos.</i>	
Skatīšanās pa atslēgas caurumu	Atrodi tekstā vārdu!	Bērni izveido "atslēgas caurumu": saloka papīra lapu četrās daļās un noplēš mazu stūrīti vietā, kur locījums satur visas lapas daļas, izveidojot caurumu. Skolotājs iedod bērniem garāku tekstu. Bērni virza lapu ar caurumu pa tekstu un, ja atrod vārdu, ko skolotājs nosaucis, paziņo to citiem, sasiņot plaukstas vai kādā citā veidā.	Meklējamais vārdus var noteikt bērni paši.
Soļosim kopā!	Seko līdzi tekstam!	Uzdevumam izmantojams jebkurš teksts atbilstoši vecumam. Bērns seko līdzi skolotāja lasītajam. To dara, velkot līdzi katram vārdam ar pirkstu. Bēnam jānorāda vārds, pie kura skolotājs apstājas. Ja bērns prot lasīt, nākamo vārdu izlasa viņš.	Ļoti svarīgi, lai bērns saprot, ko nozīmē "sekot līdzi lasītajam" un iemācās to darīt, jo pat skolā nereti ir bērni, kas nesaprot, kurā virzienā skolotājs lasa, un nezina, ko nozīmē sekot līdzi tekstam.
Pieliec vienu klāt!	Vēro burtus un izlasi vārdu!	Skolotājs atsedz vārdu pa vienam burtam: vispirms pirmo burtu, tad otro, tad trešo. Bēnam jāsalasa kopā, kamēr izlasa visu vārdu. Sāk ar īsiem divu burtu vārdiem, tad trīs u. tml. Piemēram: <i>t... tu... tur,</i> <i>m... mu... muš... muši... mušiņ... mušiņa.</i> Ja bērns vārdu uzmin, skolotājs atklāj to visu.	Šāds uzdevums var palīdzēt tiem bērniem, kuriem grūti uztvert vārdu uzreiz veselumā.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Skaties un lasi!	Lasi, izmantojot attēlus vārdu vietā!	Skolotājs var izmantot bērniem domātas grāmatas, kurās lietvārdu vietā ir zīmējumi. Bet šādus tekstus skolotājs var izveidot arī pats. Lai bērni lietvārdiem lietu pareizas galotnes, tās pieraksta klāt pie atbilstošā attēla. Piemērs: -es malā dzīvo -is. Rotaļu var turpināt ar bērnu atnestiem attēliem. Tad tā spēlējama šādi: skolotājs izvēlas kādus trīs attēlus un saka, ka iedomāsies notikumu, kas bērniem jāatmin. Lai bērni to atminētu, viņiem uzmanīgi jāapskatās, kādā kārtībā skolotājs attēlus ir izvietojis. Ja papildus vajadzīgi vēl citi vārdi, skolotājs tos uzraksta starp attēliem. Ieteicams, lai rakstītie vārdi ir īsi. Ar burtu kartītēm pie attēliem pieliek nosaucamo vārdu galotnes.	Otro uzdevuma daļu (ar bērnu atnestajiem attēliem) izmanto tad, kad apgūts vienkāršākais variants.
Burtu ziedi	Lasi no zieda vidus uz malām! Izkrāso tās ziedlapiņas, kurās burtus (vārdus) jau izlasīji!	Zieda vidū – aplī – ieraksta kādu burtu, ziedlapās raksta citus burtus tā, lai veidojas zilbes. Var veidot arī sarežģītākus ziedus, ar divām ziedlapu rindām, tad var lasīt zilbes, kurās ir 3 burti. Kad bērni iemācījušies izlasīt zilbes, veido tik daudz ziedlapu, lai iznāktu vārdi. Kad bērni iemācījušies izlasīt vārdus, var veidot vārdu savienojumu ziedus – vidū ieraksta vārdu, ziedlapās – citus vārdus tā, lai veidojas vārdu savienojumi.	Šāds lasītprasmi veicinošs vingrinājums noderīgs apzinātas lasīšanas apguvei.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Lasi kopā ar diriģentu!	Lasi tādā ritmā, kā skolotājs – diriģents sit plaukstas!	Uzdevumā vislabāk izmantot ritmiskus skaitāmpantus vai latviešu tautasdziesmas. Skolotājs sit plaukstas noteiktā ritmā vai taktē, bērni lasa norādītajā tempā. Uzdevumu var variēt, sitot plaukstas dažādos skaļumos, tad bērniem jāieklusās un jālasa atbilstošā skaļumā. Var pie katras zilbes ritmiski veikt kādas noteiktas kustības, tas uzdevumu padarīs vēl grūtāku. Divu zilbju ritma piemērs: bērni sasit plaukstas uz uzsvērtās zilbes, piesit kāju uz neuzsvērtās zilbes. Visi saka, visi saka: Mārtiņdiena, Mārtiņdiena. Kaut varētu Mārtiņdienu Aiz ausīm(i) noturēt. <i>(Latviešu tautasdziesma)</i> Līdzīgi var veidot trīs zilbju ritmu: palecas (1), sasit plaukstas (2), piesit kāju (3). Neguli, saulīte, Ābeļu dārzā, Mēnestiņš izgāja Malējas meklēt. <i>(Latviešu tautas dziesma)</i> Var veidot ritmu arī ar četrām kustībām: palecas (1), sasit plaukstas (2), piesit kāju (3), apgriežas ap sevi (4). Ko, runcīti, tu domāji, Uz akmeņa tupēdams? Es domāju Rīgā braukti, Peles krauti vezumā. <i>(Latviešu tautasdziesma)</i>	Uzdevumu var izmantot arī klausītiesprasmes pilnveidei; skolotājs izlasa – bērni atkārto. Uzdevumu var veikt arī tā, ka daļa bērnu atbilstoši ritmam izdomā kustību virkni – divas, trīs vai četras – un veic tikai kustības, bet otra grupa ritmiski runā, tādējādi izveidosies savdabīgs orķestris. Šāda rakstura uzdevums paredzēts, lai bērni rotaļīgā situācijā apgūst ritmisku runu. Īpaši svarīgi tas ir bērniem, kuri kautrējas runāt vai kuriem ir runas darbības traucējumi.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Uzmanīgais korists	Izdiedi skaņas vai zilbes!	Skolotājs ierosina bērniem organizēt kori. Dziedot korī, visiem bērniem jādzied viens un tas pats. Skolotājs noliek bērniem priekšā kartīti ar burtu "m" un dūc burtu kopā ar bērniem, kamēr bērni to dara patstāvīgi. Tad, kad bērni ir izmēģinājuši šādi "lasīt" vairākus burtus, skolotājs saka, ka būs jāuzmanās, jo "dziesma" kļūs sarežģītāka. Kad bērni iesākuši dūkt vai citādi atdarināt pirmo skaņu, skolotājs pēkšņi pieliek klāt nākamo, piemēram, "ma". Noteikums ir tāds, ka "dziesma" nedrīkst pārtrūkt un pēc iespējas ātri jāpieliek klāt nākamā skaņa.	Šāds vingrinājums noderīgs bērniem, kuri vēl nejutas droši lasīt.
Kam ir?	Lasi vārdu un atsaucies!	Bērni sadalās divās komandās un izvēlas kapteini. Kapteinim ir kartītes ar priekšmetu zīmējumiem, pārējiem ir kartītes ar vārdiem. Kapteinis pēc kārtas jautā: "Kam ir (kaķis)?" Bērns, kam ir atbilstošais vārds, atbild: "Man ir (kaķis)" un dodas pie kapteiņa.	Vārdu izvēle atkarīga no apgūstamā temata.
Saliec teikumu!	Saliec no vārdiem teikumu!	Bērni diktē skolotājam teikumus par attēlu. Skolotājs uzraksta teikumus, pēc tam tos sagriež pa vienu vārdu. Bērni no vārdiem saliek teikumu.	Vingrinājums ir labs līdzeklis sākotnējai tekstprātības apguvei.
Izlasī un savieno!	Savieno attēlu ar vārdu!	Darba lapā jāsavieno attēls ar nosaukumu.	Vingrinājums noderīgs leksikas apguvei; attēls ir kā palīgīdzeklis, īpaši bērniem ar zemāku valodas prasmi.
Zīmējumu diktāts	Izlasī un atrodi vārdam atbilstošu attēlu vai uzzīmē pats!	Skolotājs uz tāfeles raksta vārdus. Bērns lasa un atrod atbilstošu attēlu (grāmatās, kartītēs, plakātos pie sienas utt.) vai uzzīmē to, kas uzrakstīts.	

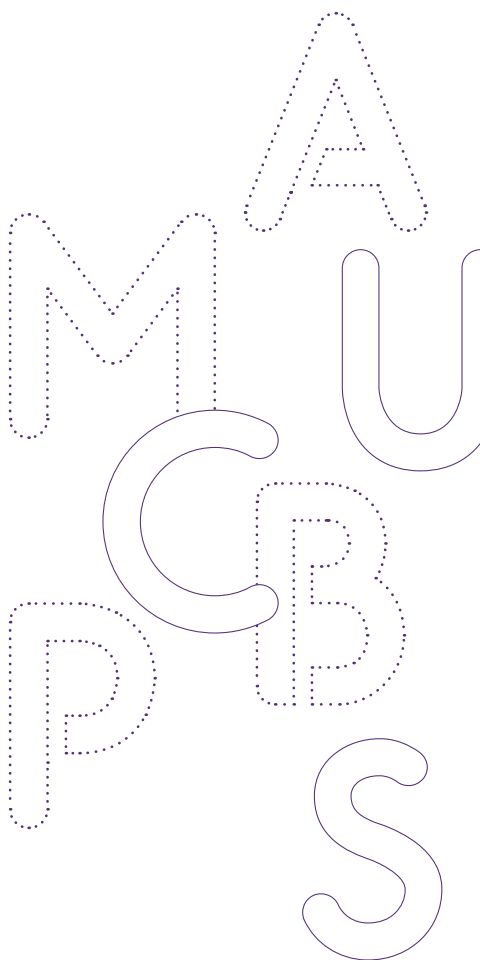
2.4. Uzdevumi un vingrinājumi rakstītprasmes apguvei

77

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Gribu uzrakstīt!	Uzraksti man kaut ko jauku!	Skolotājs ierosina bērniem uzrakstīt viņam kaut ko jauku uz papīra tā, kā bērni to māc. Ja bērns neprot rakstīt, viņš imitē rakstīšanu. Skolotājs pateicas par bērnu labajām domām un saka, ka mēģinās bērnu rakstīto izlasīt. Bērnam ir jāpasaka, vai tā bija domāts. Skolotājs "lasa" bērnu "rakstīto", sākot kaut ko jauku, piemēram, "Elizabete rakstījusi, ka man ir ļoti skaista kleita". Tad jautā bērnam: "Vai tā bija domāts?" Daļa bērnu, ja viņiem patīks, ko skolotāja saka, piekritīs, bet daļa – ne. Skolotājs izskaidro, ka svarīgi ir rakstīt tā, lai to saprastu visi, kas lasa, ne tikai pats rakstītājs.	Pēc uzdevuma veikšanas skolotājs pajautā katram bērnam, ko viņš ir domājis, uzraksta to ar savu roku un lūdz bērnam atdarināt rakstīto, cik tas iespējams. Kad vakarā ierodas vecāki, būtu jauki, ja skolotājs pastāstītu vecākiem par bērna labajām domām un tās izlasītu.
Staigāšana pa virvi	Atkārtro līniju!	Sākumā pieaugušais, pēc tam bērns uzliek diegu uz balta papīra (lauztas vai liektas līnijas vai burta formā). Blakussēdētājam jāizveido otrs diegs tieši tāpat zemāk uz lapas.	Līdzīgi var veidot dažādu burtu elementus, izmantojot citus materiālus, piemēram, plastilīnu, smiltis.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Dod roku!	Savieno burtus!	Skolotājs iedod divas rakstīto burtu kartītes vai uz lapas uzraksta divus burtus, kas jāsavieno. Bēnam jāizdomā, kā to labāk izdarīt, lai nemainītos burta forma.	Šo uzdevumu var veikt tikai tad, kad bērni jau ir apguvuši burtu savienošanas pamatprasmes. Tas noderēs rakstītprasmes pilnveidei. Svarīgi, lai skolotājs pārunā ar bērniem, ka nevajadzētu burtus savienot jebkurā vietā, jo tad var rasties burta formas izmaiņas un nevarēs izlasīt vārdu.
Vēstule	Atkārtoti uzrakstīto!	Skolotājs uzraksta bēnam uz baltas lapas kādu vēstījumu. Sākumā tie var būt atsevišķi burti, vārdi, vēlāk teikumi. Bēnam "jāatbild" uz vēstuli, uzrakstot tieši to pašu.	Uzdevums palīdzēs apgūt sākotnējo tekstpratību.
Pirkstu vingrošana	Atkārtoti skolotāja rādīto!	Skolotājs demonstrē pirkstu kustības, veidojot pareizu zīmuļa satvērienu lēni pa soļiem. To dara, izmantojot abas rokas – vienā tur rakstāmriku, ar otru demonstrē, kā rakstāmriku satver. Kad bērns izpildījis uzdevumu ar rakstāmriku pareizu satveršanu un turēšanu, uzdevumu turpina, demonstrējot, kā pareizi sagatavoties un rakstīt, ievērojot pareizu pozu pie galda.	Uzdevums nozīmīgs, lai bērni jau pirmsskolā apgūst prasmi pareizi ievērot rakstāmpiederuma satvērienu, jo skolā to pārmācīt daudz sarežģītāk.
Atrodi mani!	Atrodi un pārvelc burtus (zilbes)!	Skolotājs bēnam iedod rakstītiem burtiem uzrakstītu vārdu, teikumu vai īsu tekstu. Uz tās pašas lapas malas vai uz citas lapas ir uzrakstīti burti vai zilbes – elementi, ko bērns prot arī izlasīt. Bērns ar krāsainu pildspalvu pārvelk norādītos burtus vai zilbes.	Uzdevums īpaši noderīgs bērniem, kuriem vēl pietrūkst telpiskās uztveres vai vāji attīstīta pašregulācijas prasme.

Uzdevums	Uzdevuma noteikumi	Uzdevuma skaidrojums	Komentāri
Kļūdu mednieks	Sameklē kļūdu!	Skolotājs uz vienas lapas iedod īsu teikumu vai 2–3 vārdu savienojumus par apgūstamo tematu rakstītiem burtiem; uz otras lapas – to pašu tekstu, taču kāds vārds, burts vai zilbe ir samainīta pret citu vai uzrakstīta kļūdaini. Bēnam kļūda jāatrod un jāizlabo.	Uzdevums noderēs bērna redzes atmiņas un uzmanības trenēšanai.
Veikala pārvaldnieks	Atjauno cenu zīmes!	Trauku veikalā pazudušas cenu zīmes. Bērni raksta uz lapiņām nosaukumus un cenu.	Tā var rotaļāties un mācīties arī citu priekšmetu nosaukumus.
Pārbaudi!	Pārbaudi uzrakstīto un, ja nepareizi, izlabo!	Bērni pēc izvēles raksta vārdus rakstītiem burtiem un labo cits citam kļūdas.	

Valsts izglītības satura centrs, ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. *Didaktisko materiālu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas apguvei*. Rīga: LVA, 2023.

2.5. Idejas integrētu rotaļnodarbību plānošanai

Piedāvātās rotaļnodarbības paredzētas sešus gadus veciem bērniem. Katra temata izpēti visās mācību jomās ieteicams veikt vienu mēnesi.

Mežs – Latvijas bagātība

Temats. Mežs – Latvijas bagātība.

Ziņa bērnam. Koki ir dažādi.

Dabaszinātņu mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Nosauc tuvākajā apkārtnē augošos kokus un koku pazīmes.

Bērna darbība. Stāsta par novēroto, salīdzina kokus.

Skolotāja darbība. Organizē pastaigas un vērojumus dabā.

Resursi. Tālskatis, lupa, aukla, spainīši, darba lapa un rakstāmrīks pierakstu veikšanai, tāfele.

Iepriekšējais darbs. Bērni ir aplūkojuši ilustrācijas ar koku un to augļu attēliem, atkārtējuši koka daļu nosaukumus, noskatījušies video par mežu.

Aktīvā leksika. Bērzs, liepa, kļava, ozols, kastaņa, priele, egle, lapas, zari, saknes, aug, liels, mazs, taisns, līks, augsts, zems.

Pasīvā leksika. Stumbrs, miza, gluda, rievota, asa, visvairāk, vismazāk, aug, pie, blakus, skuju koks, lapu koks.

Rotaļnodarbības gaita

levads

Šorīt jūs izteicāt vēlēšanos kļūt par koku pētniekiem. Jūs sagatavojāt lapas, kurās iezīmējāt dažādus kokus, lai veiktu atzīmes, ja šāds koks būs mūsu teritorijā.

Pētnieku uzdevumi

- Izzināt, kādi koki aug iestādes teritorijā. Veikt piezīmes sagatavotajās darba lapās.
- Salīdzināt kokus, izmantojot tausti un pēc izvēles kādu no priekšmetiem – lupu, auklu vai tālskati.
- Savākt skaistas koku lapas herbārijam.

Pētnieku devīze

Visi kopā atkārtro pētnieku devīzi:

Apkārtne ir koku daudz,

Zinu, kā tos visus sauc.

Kļava, liepa, pīlādzis,

Ozols, bērzs un kastaņa.

1. uzdevums

Bērni dodas apkārtnes izpētīšanā. Darba lapās atzīmē, kurus kokus ir atklājuši. Pēc signāla sapulcējas pie skolotāja un stāsta, kā sauc kokus, kurus izdevās atklāt. Skolotājs klausās un uzdod jautājumus, mudinot bērnus konkrētāk skaidrot, kur koks aug – pie nojumes, blakus šūpolēm, aiz smilškastes, pie mājas.

2. uzdevums

Skolotājs aicina bērnus izvēlēties priekšmetu, ar kuru tiks veikts nākamais uzdevums, un izstāstīt, kāpēc izvēlējās tieši šo priekšmetu. Bērnu skaidrojumi varētu būt: *Es izvēlējos lupu, jo pētīšu koku mizu. Es izvēlējos auklu, jo pētīšu koku lielumu. Es izvēlējos tālskati, jo pētīšu zaru daudzumu.*

Pēc signāla visi sapulcējas pie skolotāja un pastāsta par saviem novērojumiem. Skolotājs mudina lietot apgūtās frāzes:

Visvairāk zaru ir ..., bet vismazāk ...

Visresnākais koks ir ..., bet vistievākais ...

Gluda miza ir ..., bet rievaina ...

Materiālu izstrādājusi Rīgas 14. pirmsskolas izglītības iestādes (PII) vadītāja vietniece izglītības jomā, latviešu valodas skolotāja un Latvijas Universitātes lektore **Inese Eglīte**.

3. uzdevums

Katram bērnam ir spainītis, kur likt lapas. Vienoņas, ka lasīs skaistas, tīras lapas vai viena koka vai vairāku koku lapas. Kad lapas atrastas, bērns pienāk pie skolotāja un pastāsta, kuru koku lapas viņš ir salasījis herbārijam. Pēc tam atlasa skaistākās lapas, attīra ar lupatiņu no smiltīm un liek kopējā grozā vai kastē.

Atgriežoties grupā, skolotājs uz tāfeles uzzīmētajā tabulā apkopo bērnu atbildes par to, ko uzzinājuši, veicot pētījumu. Kopīgi veido skaistāko lapu herbāriju.

Mazo prinču un princešu balle

Temats. Mazo prinču un princešu balle.

Ziņa bērnam. Trauki ir dažādi.

Matemātikas mācību joma

Sasniedzamais rezultāts. Nosauc trauku skaitu, lielumu, materiālu un atrašanās vietu.

Bērna darbība. Atrod, uzliek uz galda un nosauc traukus un galda piederumus.

Skolotāja darbība. Piedāvā dažādu materiālu trauku komplektus, aicina nosaukt to atrašanās vietu uz galda.

Resursi. Dažādi trauki, galda piederumi, salvetes, trauku un galda piederumu attēli, tāfele.

Iepriekšējais darbs. Bērni ir paplašinājuši vārdu krājumu, salīdzinājuši trauku formu, materiālu un lietošanas funkcijas, noteikuši to atrašanās vietu uz galda attiecībā pret sevi un citu priekšmetu. Iepazīnušies ar galda kultūru. Pagatavojuši kaimiņu grupas bērniem ielūgumus.

Aktīvā leksika. Trauki (māla, porcelāna, plastmasas, papīra), deserta trauks, konfekšu trauks, augļu trauks, cukurtrauks, šķivis, krūze, glāze, karote, dakša, nazis, salвете, galdauts, galda karte, vāze, aiz, pie, blakus, pa labi, pa kreisi, vidū.

Pasīvā leksika. Osa, rokturis, servīze, tasīte, apakštasīte, tējkarote.

Rotaļnodarbības gaita

levada uzdevums

Skolotājs ar bērniem pārrunā, kā viņi gatavojas "Mazo prinču un princešu ballei". Saskaita kalendārā, cik dienu ir palicis līdz ballei. Pārrunā, ko bērni jau ir uzzinājuši un ko ir paveikuši.

Skolotājs aicina pievērst uzmanību tāferei, pie kuras piestiprināti dažādi trauku un galda piederumu attēli. Mainot kombinācijas, bērni skaidro, kas tas ir un kur tas atrodas. Piemēram, galds klāts četrām personām, uz galda ir četras krūzes, četri šķīvji, blakus šķīvim labajā

pusē ir dakšiņa, blakus krūzei kreisajā pusē ir salvete, galda vidū atrodas augļu trauks.

Rotaļa "Pasaki daudzskaitlī!"

Bēmi sastājas aplī. Rotaļas vadītājs sauc trauka vai galda piederuma nosaukumu vienskaitlī un met bumbu. Bēms, kurš noķer, nosauc vārdu daudzskaitlī.

Galda klāšana

Skolotājs aicina bēmus aplūkot uz galda novietotos traukus un nosaukt materiālu, no kā tie ir gatavoti. Katrs bēms izvēlas vienu trauku. Skolotājs aicina atrast kasti ar tāda paša materiāla traukiem. Bēmi, kas izvēlējas papīra trauku, sapulcējas pie kastes ar papīra traukiem utt., tādējādi sadaloties grupās.

Katrai bērnu grupai ir jāveic šādi uzdevumi:

- jāsaklāj galds;

- skaisti jānoformē galds ar telpā atrodamajiem materiāliem;
- jāizstāsta pārējiem, cik un kāda materiāla trauki izmantoti, kur un kas atrodas.

Pirms darba sākšanas kopā norunā skaitāmpantu:

Šodien galdu klāju es:

Šķīvjus, krūzes, karotes,

Augļu trauku, konfekšu trauku,

Cukurtrauku, salvetes.

Draugus ciemos uzlūgšu,

Visus mīļi cienāšu.

Darba beigās bērni novērtē savu veikumu.

Skolotājs apkopo atbildes uz tāfeles un jautā, ko bērni vēl gribētu uzzināt vai izdarīt, lai ballīte būtu izdevusies.

Profesiju varavīksne

Temats. Profesiju varavīksne.

Ziņa bērnam. Es zinu, kas un kur strādā mūsu iestādē.

Sociālā un pilsoniskā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Bērni stāsta par iestādes darbinieku profesijām, darbarīkiem, pienākumiem un veicamā darba vērtību.

Bērna darbība. Stāsta par novēroto, nosauc profesiju, jautā un atbild uz jautājumiem, attēlo darbību.

Skolotāja darbība. Pēc videoieraksta noskatīšanās rosina nosaukt profesiju, darbinieka vārdu. Vada pārrunas par darbinieka profesijas nozīmi.

Resursi. Fotografijas, video materiāls, iestādes plāns, lielā domu karte, mazā domu karte katram bērnam.

Iepriekšējais darbs. Bērni ir bijuši mācību ekskursijā uz iestādes medicīnas kabinetu, virtuvi, saimniecības vadītāja kabinetu, noliktavu, pagrabu, veļas mazgātavu un ir sākuši aizpildīt domu karti, ierakstot tajā profesijas.

Aktīvā leksika. Skolotājs, mūzikas skolotājs, sporta skolotājs, logopēds, skolotāja palīgs, sētnieks, medmāsa, pavārs, veļas mazgātājs, mūzikas un sporta zāle, virtuve, kabinets, veļas mazgātava, māca, ārstē, vāra, cep, mazgā, gludina, slauka.

Pasīvā leksika. Sniedz palīdzību, gatavo, sagatavo, plāno, rūpējas, veic pasūtījumus, atbild par, seko, pārbauda.

Rotaļnodarbības gaita

levads

Nodarbības sākumā visi sapulcējas uz paklāja. Vidū nolikta kaudzīte ar profesiju attēliem. Bērni pēc kārtas runā skaitāmpantu, paņem attēlu un nosauc tajā redzamo profesiju.

Profesijas dažādas,

Profesijas zināmas,

Attēlu paņēms,

Profesiju nosaukšu.

Profesiju domu karte

Skolotājs aicina bērnus pie iestādes plāna aplūkot, vai bērni ir bijuši visās telpās. Pēc tam kopīgi skatās mācību ekskursijas videoierakstus. Pēc katra videoieraksta bērni dalās pieredzē, ko jaunu/interesantu uzzināja, kādu profesiju iepazīna, kā sauc cilvēku, kas strādā šajā profesijā. Tad skolotājs ieraksta profesiju lielajā domu kartē, bet bērni savās mazajās domu kartēs.

Rotaļa

Noslēgumā spēlē kustību rotaļu. Bērni stāv aplī, rotaļas vadītājs ir apla vidū un runā:

Tagad mazs/maza esmu es,

Bet, kad liels/liela izaugšu,

Kļūšu es par ... (rāda ar kustībām, par ko kļūs, pārējiem jānosauc profesija).

Ceļošana

Temats. Ceļošana.

Ziņa bērnam. Es protu izvēlēties nepieciešamos materiālus.

Tehnoloģiju mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Stāsta par savu ieceri, plāno, ko darīs, izvēlas nepieciešamos materiālus, pagatavo rotaļlietai ūdens transportlīdzekli.

Bērna darbība. Izsaka idejas par ūdens transportlīdzekļa

pagatavošanu. Izvēlas materiālu. Lūdz palīdzību, ja nepieciešams. Darbojoties ievēro drošības noteikumus. Pagatavo transportlīdzekli.

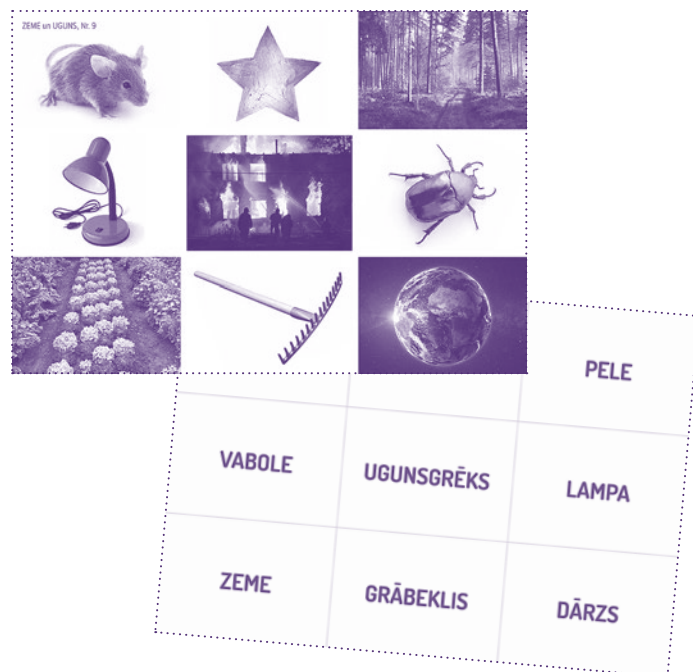
Skolotāja darbība. Rosina izmantot dažādus materiālus, dažādas sastiprināšanas iespējas. Jautā par izmantotajiem materiāliem, izmantoto tehniku. Palīdz griezt cietākus materiālus.

Resursi. Dažāda izmēra plastmasas pudeles, krāsains līmpapīrs, abpusējā līmlente, PVA līme, ātršuvējs, caurduris, papīrs, korķi, mizas, koka dēļīši, kociņi, irbulīši, krāsaini plastmasas iepirkuma maisiņi, tualetes papīra rullīši, stieple, aukla u. c. Bļoda ar ūdeni izmēģinājumam.

Iepriekšējais darbs. Bērni ir izpētījuši transporta veidus, ar kuriem var pārvietoties pa ūdenstilpēm (kuģis, laiva, kuteris, plosts, jahta, burulaiva, ūdens motocikls). Veikuši pētījumus par to, kuri priekšmeti grimst un kuri negrimst ūdenī. Gatavojuši sauszemes transportu. Rotaļlaukumā izveidojuši maketu no baseina, bļodām un katla.

Aktīvā leksika. Izvēlos, domāju, savienošu, dekorēšu, izgriezīšu, man ir nepieciešams, grimst, peld, samirkst, par smagu, par lielu, par mazu, izdevās, neizdevās, upe, jūra, ezers, strauts, kuģis, laiva, plosts.

Pasīvā leksika. Sasēju, sastiprināju ar skavām, atvere, salīmēju ar abpusējo līmlenti, apsēju, aptinu, bura, masts, klājs, sasveras, visgrūtāk bija, vislabāk patika.

Rotaļnodarbības gaita

Ievads

Bērni ar skolotāju sapulcējas uz paklāja un aplūko iepriekšējā dienā aplicētos darbus. Pārrunā, kādi ūdens transporta veidi tur ir attēloti. Skolotājs jautā, ko bērni vēlas šodien darīt. Piedāvā aplūkot pie sienas tabulā ierakstītās plānotās aktivitātes. Kad tiek noskaidrots, ko bērni bija ielānojuši darīt, tiek sākota saruna par to, kā ieceri varētu realizēt un kas ir nepieciešams.

Ūdens transportlīdzekļa gatavošana

Katrs bērns sagatavo darba vietu, izvēlas nepieciešamos materiālus. Vēršas pie skolotāja un skolotāja palīga, ja nepieciešams nogriezt cietu materiālu, izgriezt pudelē atveri, caurumu utt. Skaidro skolotājam, cik liels caurums jāizgriež. Piemēra transportlīdzekli savai rotaļlietai. Ja nav

pārliecināts par to, vai materiāls grimst vai ne, pārbauda to bļodā ar ūdeni. Komentē to, ko dara, ko uzzina.

Pārbaude

Kad darbs izdarīts, visi sakopj darba vietas un dodas rotaļlaukumā izmēģināt savus transportlīdzekļus.

Pirms palaišanas runā skaitāmpantu:

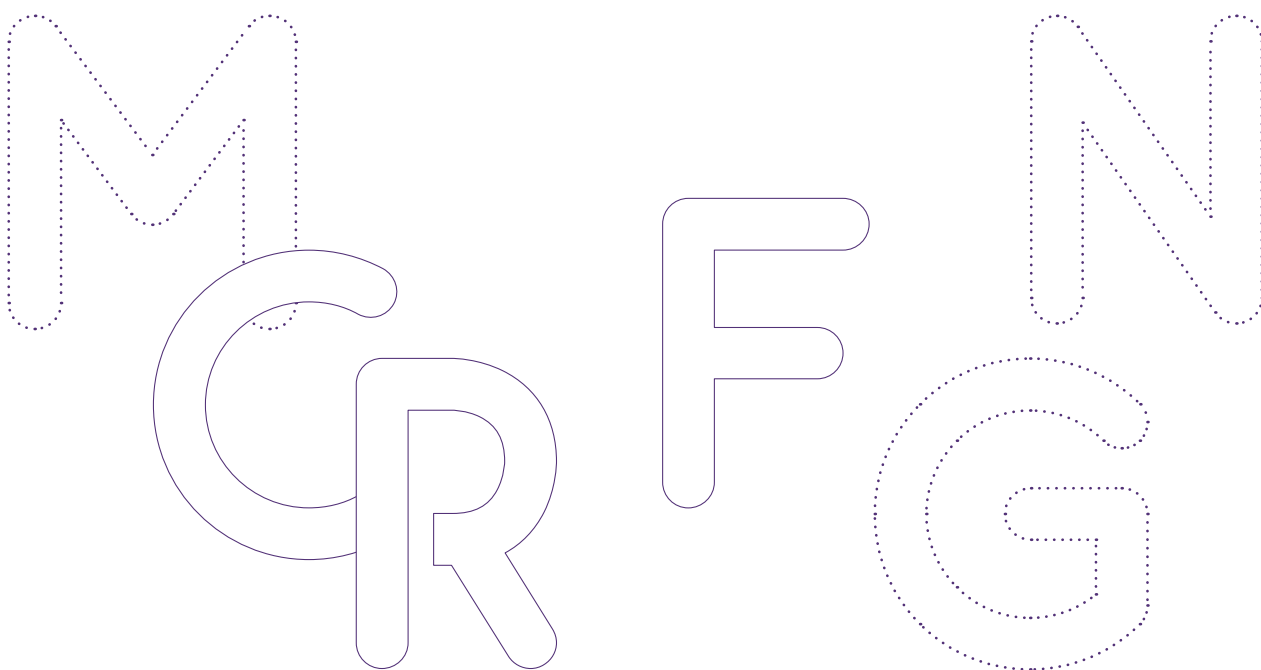
Ūdens upē, ūdens jūrā,

Ūdens ezerā un strautā.

Ūdens, ūdens, ūdentiņš,

Ai, cik vajadzīgs ir tas!

Bērni stāsta par izmantoto tehniku savas un citas grupas bērniem. Pārrunā, kā veicās, ko bija viegli/grūti izdarīt, vai rezultāts ir tāds, kā bija iecerēts.

Izmantotās literatūras saraksts

- Aičisone, Dž. (2013). *Runātspējīgais zīdītājdzīvnieks. Ievads psiholingvistikā*. No angļu val. tulkojusi I. Druviete. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Anspoka, Z., Birzgale, E., Dzērve, I., Gribuste, E., Helmane, I., Leite, I. (2021)a. *Sākam mācīties! Skolotāja grāmata. Piektā daļa*. Lielvārde: Lielvārds.
- Anspoka, Z., Birzgale, E., Dzērve, I., Gribuste, E., Helmane, I., Leite, I. (2021)b. *Sākam mācīties! Skolotāja grāmata. Sestā daļa*. Lielvārde: Lielvārds.
- Anspoka, Z., Stangaine, I. (2017). Bilingvālu bērnu runas izpēte: Veltas Rūķes-Draviņas pētījumi un projekta "Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums rezultāti". *Bēnu valoda Latvijā 21. gadsimtā III*. Rīga: Zinātne, 2017, 42.–55. lpp.
- Anspoka, Z. (2013). Daži lingvodidaktikas aspekti valodu mācīšanās veicināšanai pirmsskolā un skolā. *Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: SIA "Zelta rudens". 9.–27. lpp.
- Anspoka, Z. (2016). Divvalodīga bērna ieguvumi: teorija un prakse. *Bēnu valoda Latvijā 21. gadsimtā II. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: RaKa. 19.–27. lpp.
- Anspoka, Z. (2014). Skolotāja profesionālā kompetence bilingvālā pedagoģiskajā procesā. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. 7. starptautiskā zinātniskā konference. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: RPIVA. 6.–11. lpp.
- Anspoka, Z. (2011). Valodas apguve pirmsskolā un skolā: daži pēctecības aspekti. *Tagad, Nr. 6*. Rīga: Talsu tipogrāfija, 48. lpp.
- Anspoka, Z., Siliņa-Jasjukeviča, G. (2006). *Latviešu valoda mazākumtautību skolēniem mācībvalodas sākumskolā (1.–4. klasē)*. Lielvārde: Lielvārds.
- Baltiņš, M., Druviete, I. (2017). *Ceļavējš cilvēku ciltij. Valoda sabiedrībā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Bāra, A. (2016). *Runā ar mani, māmiņ! Vingrinājumi un rotaļas bērna runas attīstības veicināšanai*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Beikers, K. (2002). *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati*. Rīga: Nordik.
- Bērna vispārējā attīstība (whole child) – mācīšanās pamats (2022). *Latviešu valodas apguve (I2) multikulturālā skolā: teorija, prakse, padomi un ieteikumi latviešu valodas skolotājiem*. TAGAD. *Zinātniski metodisks žurnāls*, 2022 (14). 12.–18. lpp.
- Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition*. New York: Cambridge University Press.
- Caurviju prasmes pirmsskolā. Metodiskais līdzeklis pirmsskolas skolotājam*. Izstrādāts Z. Oliņas un A. Miesnieces vadībā (2020). Rīga: VISC. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/D4E5A43A-C966-4926-9754-105C322FE73B/view>
- Celītāne, Č. (2007). *Otrās valodas apguve. Metodes un paņēmieni*. Rīga: Pētergailis.
- Contheh, J. (2006). *Promoting learning for Bilingual pupils 3-11*. Great Britain: Cronwell Press. 109 p.
- Cook, V. (2010). The Relationship between First and Second Language Learning Revisited. Macaro, E. (ed.). *The Continuum Companion to Second Language Acquisition*. Continuum, 137–157 p.
- Cook, G. (2000). *Language Play, Language Learning*. London: Oxford University Press
- Dewaele, J. M., Housen, A., Wei L. (2003). *Bilingualism: Beyond Basic Principles*. UK: Multilingual Matters.
- Druviete, I. (2021). Valodu apguve: pirmā un otrā valoda. *PORTFOLIO mācību jomu satura un latviešu valodas integrētai apguvei. Metodisks līdzeklis pamatzglītības un vidējās izglītības skolotājiem*. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/02/LVA_A4_rokasgrāmata_PORTFOLIO_2202.pdf

- Druviete, I. (2000). Bilingvālā izglītība – bērnu spējam un intelektam. *Skolotājs*, 5. nr. 65.–67. lpp.
- Druviete, I. (2015). Bilingvālā izglītība un CLIL: vēsturiskais atskats un attīstības prognozes. *CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: izglītības paradigmas maiņa. Populārzinātnisku rakstu krājums. Atbild. Red. S. Lazdiņa. Nr. 3.* Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 19.–37. lpp.
- Dumitrescu, B. (2005). Language education in bilingual and multicultural classrooms. *29th Annual Conference Teacher Education between Theory and Practice. The End of Theory. The Future of Practice. – Agrigento (Italy).* P. 120–129.
- Everets, D. (2022). *Valoda – kultūras instruments.* Tulk. I. Druviete. Rīga: LVA.
- Garcia, O. (2009). *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective.* United Kingdom: Willey-Blackwell.
- Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata.* Rīga: RaKa.
- Grozījumi Izglītības likumā (2022). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/336247-grozijumi-izglitibas-likuma>
- Four-Dimensional Education: The Competencies Learners. Needed to Succeed.* (2015). Boston: The center for Curriculum Redesign.
- Hamers, J. F., Blanc, M. (2000). *Bilinguality and Bilingualism.* Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Hedegaard, M. (2002) *Learning and Child Development.* Denmark: Narayana Press.
- Kā pirmsskolas skolotājam plānot gada griezumā?* (2019). Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/ka-pirmsskolas-skolotajam-planot-gada-griezumam>
- Kārklīņa, G., Lauka, A., Lazdiņa S. (2020). *Mācību satura un pieejas plānošana. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājam.* Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/0600CF1E-00F3-4800-A062-B550E0428574/view>
- Kristals, D. (2019). *Mazā valodas grāmata. Tulk. I. Druviete.* Rīga: LVA.
- Lazdiņa, S., Šalme, A. (2008). *Latviešu valodas apguve mazākumtautību izglītībā: tendences, attīstība, ietekmes.* Rīga: LVAVA.
- Lieģeniece, D. (1992) *Bērns – pasaulē, pasaule – bērnam.* Rīga: Zvaigzne.
- Macintyre, C. (2007) *Understanding Children's Development in the Early Years.* London and NY: Routledge.
- Mācīšanās dabā mazajiem.* (2021). Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/macisanas-daba-mazajiem>
- Markus, D. (2018). *Prognozējamā neprognozējamība. Bērnu valoda Latvijā.* Rīga: Zinātne.
- Marsh, D. (2002). *Content and Language Integrated Learning: The European Dimension-Actions, Trends and Foresight Potential.* Pieejams: <http://europa.eu.int/comm/education/languages/index.html>
- Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai* (2016). Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pimsk_prog_ist.pdf
- Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem* (2018). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303371>
- Ozoliņa, A., Priedīte, A., Šiliņa, B., (2001). *Mūsdienu metodikas rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: LVAVP.
- Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* (2000). Autoru kol. V. Skujiņas vad. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība.* Rīga: Pētergailis.
- Pirmie vārdi un frāzes bērna drošībai un labbūtībai pirmsskolā (2022). *Latviešu valodas apguve (I2) multikulturālā skolā: teorija, prakse, padomi un ieteikumi latviešu valodas skolotājiem.* TAGAD. *Zinātniski metodisks žurnāls*, 2022 (14). 39.–45. lpp.

Pirmsskolas bilingvālo izglītības programmu izstrādes teorētiskais pamatojums (2013). Pieejams: http://maciunmacies.valoda.lv/images/Maci/CLIL_MetodiskieMateriali/Pirmsskolas_bilingvalo_izglitibas_programmu_izstrdes_teortiskais_pamatojums.pdf

Protassova, E., Rodina, N. (2011). *Russian for pre-school children: recommendation for a bilingual kindergarten*. 2nd Edition. St. Petersburg: Zlatoust.

Rūķe-Draviņa, V. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Rīga: Zvaigzne.

Skola2030 (2018). Pieejams: <https://www.skola2030.lv/par-projektu>

Skolotāja loma. (2022). *Latviešu valodas apguve (I2) multikulturālā skolā: teorija, prakse, padomi un ieteikumi latviešu valodas skolotājiem*. TAGAD. *Zinātniski metodisks žurnāls*, 2022 (14). 26.–29. lpp.

Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A. (2011). *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU, LVA.

Stangaine, I. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās. Promocijas darbs*. Rīga: RPIVA.

Svence, G. (2011). Bērna valodas un runas attīstība pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā. *Zinātniski metodisks izdevums TAGAD*, 1(6).

Šalme, A. (2011). *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Jelgava: LVA.

Šalme, A. (2006). *Novitātes latviešu valodas kā otrās valodas mācību priekšmetā izglītības pārmaiņu procesā*. Rīga: Latvijas Universitātes Moderno valodu fakultāte.

Tomme-Jukēvica, I. (2018). *Bilingvālo rusofono pirmsskolas vecuma bērnu latviešu runas specifika. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai valodniecības nozares lietiskās valodniecības apakšnozarē*. Ventspils: Ventspils Augstskola.

Vadlīnijas pārejai uz mācībām latviešu valodā. (2023). Rīga: VISC. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/C99C1C02-4DB8-4BCF-AC97-307BF717AB5E/view>

Vaivade, V., Anspoka, Z. (2014). Latviešu valoda un tās mācīšanās kompetence: teorija un prakse. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva. X zinātnisko rakstu krājums*. Liepāja: LiePA, 2014. 127.–138. lpp.

Vecākiem Informatīvs materiāls par bērna attīstību. (2018). Atbildīgās par izdevumu. Laima Zommere, Ilze Ābelniece. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: egistri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/inf_mat_vecakiem.pdf

Vieglā valoda. Rokasgrāmata. Autoru kolektīvs. (2022). Rīga: Latvijas Universitāte.

Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: Elve.

Zariņa, S. (2022). *Rakstītprasmes attīstīšana Metodiski ieteikumi pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/B6D71FE2-94CD-4CE0-8F5D-A2199A49FBD8/view>

Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa.

Želve, I., Rozenfelde, M., Kondrova, A., Tereško, A., Kursīte, I., Strazdiņa, U., Tauriņa, A. (2013). *Metodisks*

materiāls pedagogiem darbam ar bērniem, kuriem ir kohleārais implants. Rīga: VISC.

Wei, L. (2000). *The Bilingualism Reader* Routldge. New York: Routldge.

Woods, P. (1999). *Multicultural children in the early years*. Great Britain: WBC Book Manufacturers.

Безруких, М. (2006). Дети с трудностями обучения письму и чтению. В: *Развитие личности ребенка от семи до одиннадцати*. Научный редактор Л. А. Головей. Екатеринбург: У-Фактория.

Любина, Г., А. (2006). *Рука развивает мозг*. Минск: Зорнн берасень.

Мадден, Е. (2011). *Наши трехязычные дети*. Санкт-Петербург: Златоуст.

Цейтлин, С. (2009). *Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи*. Москва: Знак.

© Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002
Kompetenču pieeja mācību saturā
© Latviešu valodas aģentūra

ISBN 978-9984-829-68-5
UDK 37(072)
Izdevuma autorzīme: Ma091

Redaktore: Eģina Birzgale
Zinātniskā recenzente: Sandra Zariņa

F

Latviešu valodas apguve pirmsskolā Rokasgrāmata pedagogiem

Zenta Anspoka, Iveta Irbe, Daira Liepiņa, Agrita Miesniece